După împărţirile cronologice, apogeul statului bizantin se situează între 843—1025, dar la limita temporală de jos a acestui apogeu, cele două insurecţii întemeietoare de stat, cea macedoneană, condusă de Samuil, şi cea balcanică, condusă de Asăneşti, anunţă şi deschid grava criză a Imperiului bizantin care-l duce la dispariţie. Şincai pare a avea dreptate : „Grecii fără ajutorul românilor n-au mai putut moşteni gloria sau slava strămoşilor noştri."

Urmaşii statului macedonean

O intervenţie militară a normanzilor în Vestul Imperiului, pe coasta Adriaticii şi în interior s-a putut face numai datorită consimţirii de către această populaţie vlahă războinică, care întreţinea astfel în imperiu focul războiului. Thesalia este cunoscută sub numele de Marea Vlahie şi faptul spune multe. Pentru rolul şi importanţa nouă a acestor creatori de state, şi mai ales a celor din Macedonia, este interesant să pomenim episodul Prusian, despre care ne vorbeşte după izvoare tot Şincai. Sfîrşitul „imperiului macedonean, condus de Samuil se produce printr-o afluire a unor fruntaşi din suprastructura acestui „imperiu" către Constantinopol. Unul din ei este Cracra, altul este Bogdan, comandantul mai multor cetăţi macedonene. Ei se închină lui Vasile II. De reţinut că numele Bogdan este o caracteristică a onomasticii româneşti avînd un areal de întrebuinţare care defineşte, în primul rînd, o geografie românească.

Căderea lui Ion Vladislav n-a însemnat sfîrşitul Imperiului macedonean. Fiul acestuia, Prusian, nepotul lui Samuil, refugiat în munţi încearcă continuarea bătăliei, dar în cele din urmă se predă, cu fraţii, fiind duşi la Constantinopol cu mama lor. Locul lor în aristocraţia Imperiului Bizantin şi relaţiile lor, vechi şi noi, sînt foarte grăitoare, dacă în anul 1029, deci la 10 ani după prăbuşirea Imperiului macedonean al lui Samuil, Prusian pune la cale un complot ţintind urcarea pe tronul Împăraţilor Bizanţului. În consipraţie mai figurau Theodora, sora augustei Zoe, deci o membră a marii aristocraţii a palatului, şi mama lui Prusian, fosta soţie a lui Samuil. Complotul este însă descoperit, dar pedepsiţi sînt numai intruşii : Prusian, care e orbit şi călugărit, ca şi mama, băgată într-o mânăstire. Toate acestea arată existenţa unei clase cu conştiinţă politică şi posibilităţi de acţiune, chiar după căderea statului, accesul lor în palat fiind de fapt o recunoaştere a legitimităţii fostei lor acţiuni politice. Tot de la Ţarigrad avea să plece următoarea acţiune de reconquistă care-şi alege ca punct de plecare tot Vestul Imperiului, fosta împărăţie macedoneană a lui Samuil. Petru Delean „şerbul unui ţarigrădean", după Şincai, fuge din Constantinopol la Bălgrad unde, prezentîndu-se ca fiu al lui Samuil, este ales „crai" de „bulgari". Începe lichidarea grecilor înaintînd către Niş şi Scoplje. Un Dermocaitul trimis împotriva rebelilor jefuieşte cumplit populaţia producînd o amplificare a rebeliunii armate. Explicaţia e ceva mai adîncă. Dermocaitul bănuieşte pe Vasile Synadem, prefectul de la Dyrrachium, pornit de Împărat împotriva lui Petru Delean, că ar trăda Bizanţul, drept care îl reclamă împăratului (între ei are loc mai întîi o „sfadă") şi după arestarea acestui prefect. Dermocaitul rămîne singur în faţa unei stări insurecţionale greu de controlat. Spaţiul de Vest al Balcanilor este atît demografic cît şi politiceşte un spaţiu incandescent. Această nouă ridicare militară împotriva lui Dermocaitul, capătă un accentuat sens imperial prin ridicarea unui alt „împărat", Tihomir. Tihomir este evident un „bulgar", adică un slav. Petru Delean chemă prin scrisori pe Tihomir să se unească şi după ce Tihomir soseşte cu propria sa armată. Delean cere oştilor întrunite să aleagă un singur conducător, cerîndu-le supunere ca fiu de sînge al lui Samuil. Prestigiul lui Samuil biruie ; Tihomir este ucis cu pietre iar Petru Delean e aclamat ca singur împărat. Episodul e tipic romanic, aducînd aminte de rolul legiunilor în facerea de împăraţi.

Romania orientală de care vorbea Iorga a fost o puternică realitate şi ea a influentat decisiv pe toţi cei care ulterior s-au aşezat în interiorul ei. Cercetarea şi reconstituirea istoriei popoarelor din cadrul acestei cărţi este instructivă procurîndu-ne o optică mai puţin fragmentară asupra marilor fenomene sociale şi politice din această parte a lumii. Foarte interesantă este mai ales contribuţia autohtonilor la marile acte politice desfăşurate uneori sub firma nouă a poporului năvălitor şi suprapus. Dar regula substratului, pe care Hasdeu a stabilit-o pentru lingvistică, iar Iorga a aplicat-o în istorie, ne îndrumă către ce se vede dincolo de suprafeţe, ne îndreaptă către esenţa lui.

G. Sighişoreanu

CUVÎNTUL „CRĂCIUN“ ESTE DINAINTE DE ROMÂNI?

ESTE CRĂCIUNUL O SĂRBĂTOARE DIN ERA NOASTRĂ?

Originea cuvîntului „crăciun“ a mobilizat pe mulți lingviști și fiecare a dat o interpretare proprie, uneori complet diferită de a celorlalți, asupra limbii și poporului de la care ar fi venit acest cuvînt în limba română. Dezlegarea originii cuvîntului are importanță, ca și în cazul cuvîntului „colindă“, pentru întreg șirul de obiceiuri care însoțesc de obicei această sărbătoare. Interesul nu este doar strict lingvistic, deci, ci privește și alte aspecte culturale românești. Pînă acum sînt două ipoteze principale asupra cuvîntului „crăciun“ care precumpănesc asupra altora. Este vorba de o origine latină, care se atribuie cuvîntului, și de o origine slavă. Evident, dacă acceptăm una din cele două explicații trebuie să acceptăm, după caz, alte explicații și asupra obiceiurilor legate de această sărbătoare. Între celelalte ipoteze se disting însă prin acuitate și forță demonstrativă, în care un rol important îl are conlucrarea cu orizonturi științifice nelingvistice, două, subsumabile la una singură : cuvîntul „crăciun“ este anterior slavilor, anterior romanilor și nu are nici o legătură cu biserica creștină. Această unică ipoteză, formulată în versiuni diferite, vine de la doi literați : de la criticul și biologul H. Sanielevici, și de la elenistul și dramaturgul Gheorghe Mușu. Primul, anterior ca dată pentru că tratează tema în perioada interbelică, se mișcă mai ales în orizont antropologic. Cel de al doilea, care-și enunță teza după război, operează în planul filologiei, al lingvisticii comparate. Este foarte probabil că Gheorghe Mușu nu cunoaște contribuția premergătorului său, contribuție găzduită într-o carte de eseuri critice : „Alte orizonturi“, după cum se pare nici lingviștii nu cunosc, sau nu acordă atenție acestei contribuții de a cărei însemnătate își va da singur seama și cititorul. Predilecția pentru ipoteza slavă sau romană se explică prin deprinderea de a nu acorda atenție fondului preroman, deprindere formată de școala latinistă, și de a judeca fenomenele de limbă doar pe palierele de sus ale istoriei sau preistoriei, dacă vrem, lingvistice românești. Sondajul întreprins de cei doi eseiști, orizontul încercării lor, perspectiva interdisciplinară pe care o dovedesc, impune și ca atare facem loc aici acestor ipoteze. Exprimate cu inteligență, erudiție și argumente ele se constituie ca al treilea punct cardinal al discuției privitoare la originea cuvîntului „crăciun“. Propunerea lor ni se pare cu atît mai interesantă cu cît pe acest drum al interpretării celebrele sărbători de iarnă sînt scoase de sub haina ortodoxă care li s-a atribuit. Practic ele sînt mai vechi decît nașterea lui Isus și crăciunul din această perspectivă este altceva decît ne-a învățat biserica să vedem. Investigația celor doi scriitori și ipotezele lor emancipează viziunea noastră și dă crăciunului, atît în plan lingvistic, cît și în plan cultural și spiritual, o semnificație mai bogată, mai largă, mai veche. Către acest alt crăciun despuiat de veșmintele misticismului organizat de instituția bisericească îndreptăm pe cititori almanahului nostru.

FORME VECHI DE CULTURĂ ASCUNSE SUB VEȘMÎNT RELIGIOS

CRĂCIUNUL

H. SANIELEVICI

Data nașterii lui Isus nu-i arătată în evanghelii.

E probail că Isus a existat, dar nu putem afirma nimic despre dînsul, fiindcă n-avem nici o mărturie neîndoielnică a unor oameni cari să-l fi văzut și auzit. Întîmplările pe care ni le povestesc apostolii, sînt luate din alte religii, ori născocite anume, ca să confirme profeții din Vechiul Testament. „Ce rămîne din toată povestea evanghelică, de la staulul din Bethleem pînă la Golgota ?... Rămîne... creștinismul, adică cel mai puternic avînt spiritual care a transformat sufletele și continuă să evolueze intr-însele. Această influență e datorită frumuseții, cînd idilice și cînd tragice a legendei, dar mai ales moralei evanghelice, așa cum se desprinde ea din parabolele și cuvîntările atribuite Mîntuitorului. **„Spiritul Evangheliei**, zice cu drept cuvînt abatele Loisy, **este cea mai înaltă manifestare a conștiinței umane căutînd fericirea în dreptate“** (S. Reinach, „Orpheus“, 1914).

La început, ziua nașterii lui Isus era serbată la 6 Ianuarie.

În anul 354 d. Ch., episcopul din Roma, Liberius, așează pentru întîia oară această sărbătoare la 25 Decembrie, data nașterii zeului Mithra identificat cu soarele (Dies natalis Solis invicti).

Biserica, în lupta grea pe care timpul de veacuri a trebuit s-o ducă în contra atitor secte și religiuni, întrebuința, precum se știe, și mijlocul de a adopta, **creștinindu-le**, credinți și rituri păgîne. Așa, **menhirilor**, cari erau adorați în lumea celtică, le-a pus o cruce în vîrf ; cultul martirilor, — obîrșia cultului sfinților — a luat locul eroilor greci, păstrînd uneori pînă și numele și legendele ; și așa mai departe.

Or, nici o religiune n-a opus creștinismului o rezistență atît de cumplită — pînă la sfîrșitul veacului al patrulea — ca **mysterele lui Mithra.** Puțin a lipsit ca zeul iranic să învingă pe Isus și să-i ia locul.

Adus din Asia de soldați romani și orientali în secolul întîi după Christ, **mithraismul** a fost cu entuziasm îmbrățișat de armată și de birocrație și a ajuns curînd pe Dunăre, pe Rin, în Bretania. Împărații, începînd cu Comodus, au favorizat pe acest zeu al soldaților — zeu solar, ca și **Baalli** din Syira — patronul armatei și proteguitorul dinastiei și al statului. Îndată ce s-a urcat pe tron, Iulian Apostatul s-a grăbit să-și așeze un Mithraeum în palatul său din Constantinopol.

În cultul solar al lui Mithra (zeul luminii în **Avesta**), regăsim și astrolatria chaldeană și mazdaismul iranic, cari,

amîndouă, de aproape înrudite între dînsele, înriuriseră puternic asupra iudaismului, și — prin aceasta, dar și direct — asupra religiunii creștine.

În vîrful ierarhiei divine și la începutul lucrurilor se află timpul, care regulează mișcările aștrilor. Soarele, principiul oricărei lumini și al oricărei vieți, e adorat ca divinitatea centrală a unui pantheon din care fac parte planetele și stelele. Fiul timpul se numește Ormanzd (Ahura Mazda), asimilat cu Zeus și numit de Romani **Coelus**; iar geniul răufăcător, Ahriman, e identificat cu Pluton. Mithra se naște dintr-o stîncă, încheie alianță cu soarele, și învinge și sacrifică un taur, din sîngele căruia răsar toate ființele vietuitoare. El mijlocește între zeul suprem și oameni, este învingătorul răului, mîntuitorul sufletelor. Inițierea în mysterele sale se compune din botez, împărtășanie și posturi.

Originar, Ahriman era, evident, zeul vegetației, soțul zeiței semitice a pămîntului, iar taurul îl simboliza (vezi și studiul **„Miorița“**). E vorba prin urmare de lupta dintre religia castă a cuceritorilor arieni și cea orgiastică a semitilor cuceriți: dintre cultul solar și cel hypochtonian.

Dualismul mazdaismului persan a fost răspîndit în Europa de către preoții lui Mithra și această nouă concepție despre lume a servit ca temelie unei morale imperative, mai pure și mai active decît a oricărei alte secte păgîne.

Ideea dominantă în mazdaism este, precum se știe, lupta dintre bine și rău, dintre lumină și întuneric. Ahura Mazda a creat lumea; dar la fiecare din binefacerile lui, a răspuns o faptă rea a lui Ahriman sau Angra Mainyu. Așa va fi timp de veacuri. Arhanghelii secondează pe Ormuz, iar miriadele de genii rele, pe Ahriman. Orice impuritate și orice faptă rea constituie un ajutor dat lui Ahriman; orice existență virtuoasă servește cauza lui Ormuz, ale cărui puteri le măresc rugăciunile și jertfele oamenilor. Urmare practică a acestui dualism nu-i numai exactitatea rituală și puritatea — „după naștere, cel mai mare bine al omului“ zice **Vendidad** (Avesta) — ci virtutea activă, veracitatea, curajul, caritatea (chiar către animale). A desțeleni un cîmp, a săpa un canal, a construi un pod, a distruge animale răufăcătoare, înseamnă a sluji cauza zeului celui bun. La sfîrșitul veacurilor, Ormuz va învinge pe Ahriman, iar morții vor învia și vor fi judecați; pedepsele celor răi vor rămîne însă vecinice; după un incendiu general care va purifica lumea („Ragnarök“ al mytologiei nordice!), întreaga omenire se va uni în adorarea lui Ormuz.

Această etică virilă, care consideră viața ca o luptă, era de natură să stimuleze sforțările individuale și să desvolte energia. În misterele lui Mithra, cari cuprindeau șapte grade succesive, inițiații erau supuși la anumite probe de curaj și de tenacitate; un semn imprimat pe frunte cu fierul roș înregimenta pe soldat în armata zeului neînvins. Spălături complicate și un fel de botez purificau de păcate pe inițiați; împărtășania, și anume, gustarea vinului sfințit, le dădea puterea să lupte cu spiritele rele și să scape de stăpînirea lor, în lumea aceasta și-n lumea cealaltă. Căci lupta între cer și infern urma și după moarte. Sufletele pioase, conduse de Mithra, scăpau de atacurile demonilor și se ridicau prin sferele planetelor pînă la lumina cerească, pentru a gusta acolo fericirea eternă în tovărășia zeilor superiori.

Din pricina eticei sale virile **— de stăpîn și de războinic —** dușmane contemplației sterile, misterele lui Mithra fură îmbrățișate cu entuziasm, nu numai de soldați, de birocrație, de cezari, de mercenarii germani, ci de întreaga lume barbară occidentală și nordică. **Doar rasa germanică (homo europaeus)** crease odinioară cultul solar — cum voi dovedi amănunțit în cartea **„Rase și religiuni“**, la care lucreaz — cult care cu mii de ani înainte de era noastră fusese impus Asiei întregi (dar și Americei) de către cuceritori arieni și arienizați. Acuma această religie revenea în Europa sub o formă modificată... Cu același entuziasm avea să lepede lumea nordică, în timpul Reformei, elementele semitice din creștinism — adorarea icoanelor, a Mariei și chiar, într-o anume măsură, a lui Isus — și să se întoarcă la puritanul și războinicul Iehova — și **el** zeul luminei, al focului, al soarelui, al vijeliilor și al armatelor.

De ce data nașterii lui Mithra, identificat cu soarele, era fixată la 25 Decembrie? Fiindcă în vremea aceasta cad cele mai scurte zile, cari, în nordul Europei, sînt abia de cîteva ceasuri. Germanii păgîni serbau și ei cu mare pompă cele patru puncte principale ale drumului anual al soarelui (adică al pămîntului): ziua cea mai mică, ziua egală cu noaptea, ziua cea mai mare — și iar ziua egală cu noaptea. Se aprindeau focuri — pentru a influența soarele pe cale magică — se aruncau în aer roți aprinse (pentru a ajuta soarelui să se urce pe cer; în nordul Europei, soarele, pe timpul Crăciunului, trece doar la orizont, parcă n-ar avea putere să se ridice mai sus) ori se rostogoleau de pe dealuri și se cufundau în apă. **(Iulfeuer, Osterfeuer, Iohanisfeuer !)**. Creștinismul a înlocuit aceste sărbători prin Crăciun, Paște, Sfîntul Ioan și Sfîntul Mihail. Cea mai însemnată dintre ele era Crăciunul **(Julfest)**, celebrat, timp de 12, ori de 20 de zile, prin băutură, petrece și sacrificii. Pînă în veacurile din urmă, această sărbătoare păgînească se mai păstra încă în Franța, sub numele de **Coligneau** sau **Calendeau** (colinde ?...), cinstită fiind prin băutură, rugăciuni și plimbări din casă în casă.

Fixînd ziua Nașterii Mîntuitorului la 25 Decembrie, biserica adoptă, creștinînd-o, cea mai însemnată sărbătoare a lumii germanice. Pe vremea aceea sanctuarele numite **Mithraeum** se aflau pretutindenea în Europa.

Mi se pare probabil, că și legenda nașterii Mîntuitorului este de origine iranică. (La sfîrșitul veacurilor o fecioară trebuia să conceapă cu Zoroastru un Mesia care să invie morții...). Cei trei regi nu erau la început regi, ci magi. Apostolul Matei, care narează cum o stea i-a îndreptat spre Ierusalim — pe Kaspar, pe Mechior și pe Balthazar! — ca să se-nchine nou născutului rege al Iudeilor, înțelege prin magi, nu preoți persani, ci chaldeeni renumiți prin străvechea lor înțelepciune. Romanii numeau magi tot felul de astrologi și de prezicători ambulanți. Am văzut că-n lumea antică, mazdaismul persan venise amestecat cu astrologia babyloneană, cu care era aproape identic. (Marduk și Tiamat corespund lui Ormuz și lui Arhiman). Babylonienii se-nchinau soarelui **(Samas)**, lunii **(Sin)** și luceafărului, pe care, de sigur, intenționat, l-au numit **Iștar**, dîndu-i numele zeiței semitice a pămîntului roditor. Venus este aceeași zeiță a fecundității și-n același timp numele luceafărului. Iar la germani, ziua de Vineri se numește **Freitag**, după Freyja, zeița fecundității și soția lui Odin.

Mi se pare curios că-n colindele noastre steaua joacă

rolul principal. Mă-ntreb dacă această stea nu-i cumva soarele și dacă colindele nu s-au suprapus vre-unui rit solar păgînesc.

Dicționarul lui Șăineanu spune că **colindă** vine de la slavul **Kolenda**, iar acesta, din latinescul **calendae**. Nu pricep ce au de a face slavii cu latinii, și colinda, cu ziua întîia a lunii. Faptul că o sărbătoare solară păgînească, ce cădea la Crăciun, se numea în franțuzește **coligneau** sau **calendeau** și era sărbătorită prin **„Umgänge“** adică prin colindare (vezi, în **Meyers Lexikon, Sonnefestfeuer**), dă de gîndit. **La bûche de Noël**, adică butucul care se pune acum în sobă în seara de Ajun ca să fie focul pînă dimineața, este tot un rit solar.

Cum vedem, dacă Paștele corespunde, precum se știe, ritului fundamental al semiților (moartea și învierea lui Dionys), Crăciunul ascunde mytul principal al arienilor. Ici, determinarea prin magie a fecundității solului ; colo ajutarea pe cale magică a strălucirii soarelui.

La Apuseni și la Nordici, (...), **Paștele** cade pe planul al doilea. Cine nu știe ce înseamnă **Weihnachten** pentru nemți, cine nu s-a înduioșat ascultînd într-o familie germană, în jurul pomului de Crăciun, dulcea și tainica melodie **„Stille Nacht, heilige Nacht“...**

Vorba **Crăciun** vine, evident, de la **cracă**, în legătură cu francezul „tăciune de Crăciun“, „butuc de Crăciun“. Soarele e serbat prin aceea că se aprind focuri de crăci. De la cracă la ciomag nu-i departe. „Pentru a menține și mări strălucirea soarelui și a lunii, copiii, în străzile Ierusalimului și-n orașele Iudeei, strîngeau vreascuri, părinții aprindeau focul, și, îndeplinind aceste rituri, se invoca regina cerurilor“ (Kreglinger, „La religion d'Israël“).

Calendeau și **coligneau** nu vor fi și ele în legătură cu lemnul ? **Con-lignum**, adunare de lemne într-un loc ?...

Dicționarul de curînd apărut, al d-lor Candrea și Adamescu, nu spune că originea cuvîntului Crăciun e necunoscută și nu pomenește de înțelesul de **ciomag**, care tocmai ne îndreaptă către această origine.

NOTĂ : Dicționarul lui Șăineanu spune : **„crăciun**, 1) sărbătoarea nașterii Domnului ; 2) familiar : **ciomag** : „că se va găsi vre-unul, să-ți dea minte cu crăciunul“. Nu se cunoaște originea cuvîntului CRĂCIUN“.

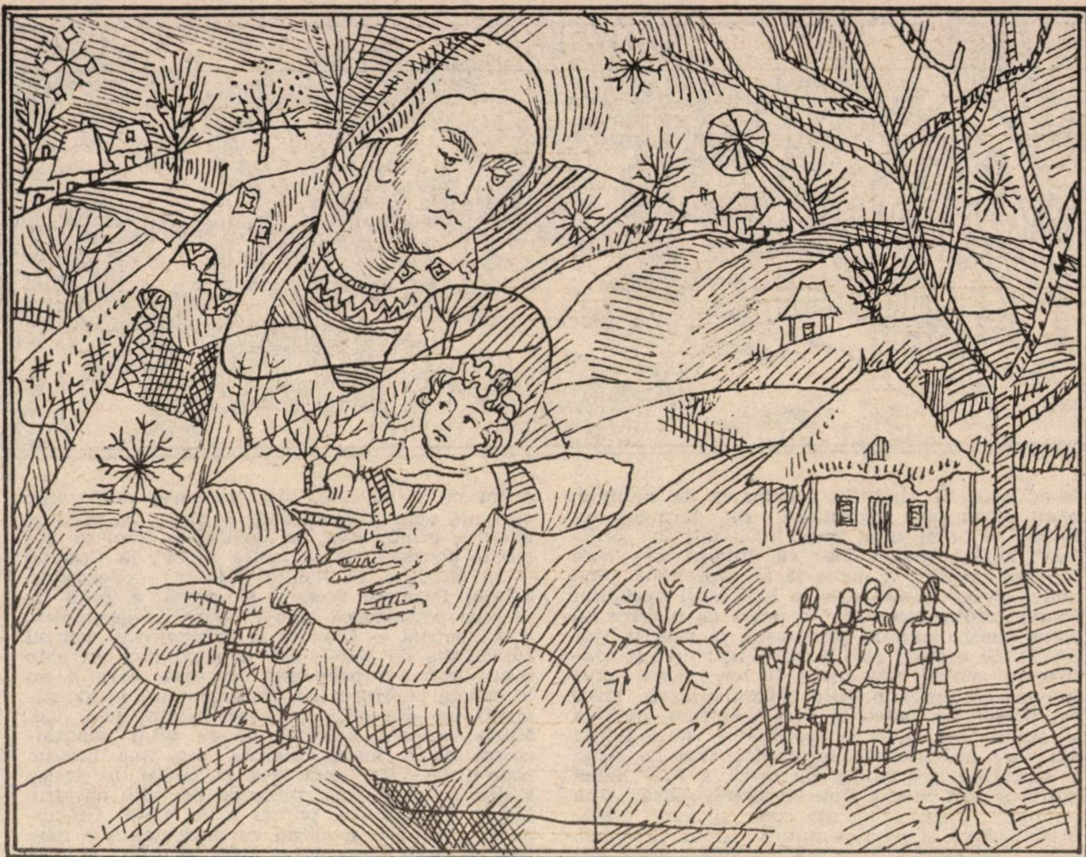
Crăciunul

GHEORGHE MUȘU

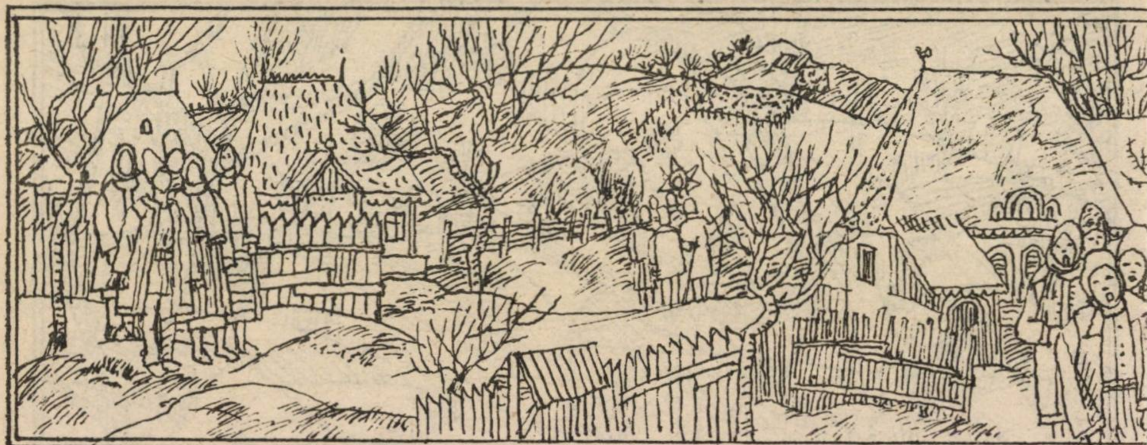
Este un lucru bine cunoscut — și nu de acum — că sărbătoarea creștină a Crăciunului s-a suprapus peste aceea a solstițiului de iarnă din religiile naturaliste anterioare, atît în țara noastră cît și în celelalte țări — respectiv, continente. În fiecare din acestea s-a scris mult — și de mult — relevîndu-se continuitatea fondului respectiv pînă în vremea modernă și în zilele noastre, explicîndu-se numeroase datini și credințe prin acesta — ba încă și prin alte vechi practici care, dacă nu erau „adventice“ la sărbătoarea solstițiului, nu aparțineau, totuși, numai acestuia : apăreau și la celelalte cumpene ale anului, exprimat și prin ciclul vegetației nu numai prin cursa anuală a soarelui. În cele ce urmează, noi nu vom putea vorbi despre toate acestea — nici măcar despre toate cele din țara noastră, necum din celelalte — ci vom face numai o prezentare de ansamblu, care îmbogățită, pe cît sperăm, cu noi elemente și deschideri, va putea situa în mai justă, cuprinzătoare lumină, respectiva sărbătoare a luminii de iarnă. Iar aceasta vom încerca să o facem începînd cu însuși numele sărbătorii numite, de evidentă origine și semnificație „naturistă“, oricît unii cercetători o văd derivînd din stratul teologic suprapus. Și, trecînd mai întîi la părerile expuse pînă acum — la încercările de explicație date în secolul trecut și în acesta — noi le vom prezenta foarte pe scurt pe cele mai multe, cînd avem într-aceasta într-adevăr ceea ce francezul numește „l'embarras du choix“ — dar în sensul invers celui exprimat în franceză, căci nu toate sînt bune sau profitabile. Dar așa cum se prezintă, ele aduc o mare varietate de soluții — de la nivelul cel mai elementar al religiilor naturiste pînă la cel pur teologic al religiilor „revelate“. Astfel, lăsînd la o parte pe cei care consideră că originea cuvîntului nu poate fi găsită, avem întîia explicație românească din secolul trecut, la Hasdeu : din latinul **crastinum** (care, la rîndu-i, derivă de la **cras** „mînie“, în latina clasică) ; din latinul **calatio „chemare“, „convocare“**, părere susținută de un mare număr de cercetători, căzută însă în „desuetudine“ mai ales pentru temeiuri de necorespondență în tratamentul fonetic — deși pe vremuri fusese însușită și de **Dicționarul Academiei Române** (1913), lucru explicabil dacă

ne gîndim că redactorul ei profesa această părere : din „slavul“ **Kracum** ; de la cuvîntul latin **creatio** — derivare de care ne ocupăm, pe larg, imediat — sau de la expresia latină **quartum jejunium**, și încă altele. Făcînd aici numai observația că sensul ultimei etimologii citate (quartum „al patrulea“, jejunium „post“) nu se potrivește deloc cu datele sărbătorii respective și că aceasta, deși cvasi-penultima, revine oricît la începuturi, la aceea a mai marelui coleg al lui Hasdeu, Schuchardt, care deriva cuvîntul „crăciun“ din latinul Christ(i je) junium — noi trimitem, pentru critica acesteia și a celorlalte, la cercetările consacrate acestui subiect de acad. Al. Rosetti). Între acestea însă, deoarece tot acolo se reamintește ce spunea **Dicționarul Academiei Române** despre cuvîntul „crăciun“ **(sub voce**, inclusiv despre originea sa din **creatio)** : „dintre toate etimologiile propuse, nici una nu este sigură“, vom considera și alta, ulterioară acesteia, care ni se pare cea justă. Mai înainte, însă, vom trage tot folosul din zleimele cercetări numite — cînd o vom face în altă direcție decît cea propusă — deși, intervenind în dezbatere, și acad. Al. Graur, consideră că originea arătată este cea justă — cu o rezervă : termenul vine direct din limba latină, iar greutățile fonetice care ar fi pledat pentru trecerea lui în limba română prin intermediul slav ar putea fi explicate prin legi interne ale limbii noastre. Dar, răspunzînd la argumentele aduse mai înainte în sprijinul acestei păreri, noi socotim că sensul latinului **creatio** nu corespunde aceluia din **natalis** (dies) „(ziua) nașterii“ — cum era, este numită ziua respectivă în termeni apuseni și răsăriteni (așa francezul Noël din **natalis**, sens revenind apoi și în La **nativité** — rusul **rozdestvo**, ucraineanul **rizdvó)**, ba, dimpotrivă, el este în contradicție evidentă cu fundamentale concepții teologice (căci „nașterea“ este una, iar **creatio**, cu nota specifică, „din nimic“ — cum se subliniază chiar în argumentarea respectivă — a întemeietorului religiei creștine n-a fost susținută vreodată nici de vreo mișcare „eretică“ din istoria acesteia) și n-a putut avea niciodată circulație largă — așa cum este în contradicție și cu cele populare (situație care se vede chiar din numirile arătate). Acesta în ce privește sensul — după ce s-au amintit greutățile fonetice deosebite și soluțiile complexe, care au fost prezentate pentru ceea ce este, în fond, inexplicabil pe această cale. Să considerăm acum și alte greutăți în direcția arătată — indicatoare luminoase pentru cea nouă. Astfel, nici sensul „naștere“ a respectivei sărbători nu este asigurat ca original, cel puțin la unele populații slave — situația subliniată de cercetători. Și acest lucru este cu atît mai semnificativ, cu cît procesul istoric s-a desfășurat în sensul nou, al sărbătorii creștine, cînd, în mod firesc, abaterile de la „regulă“, neconformismele au mai mare putere probantă decît opusele lor, cînd ele constituie elemente și pentru una din cele patru mari metode logice — **metoda rămășițelor**. Și să vedem acuma ce „stranii“ rămășițe ne întîmpină chiar în noul calendar, restructurat. Iată, la bulgari (una din căile prin care ar fi pătruns cuvîntul în limbile slave), **Kracunec** este arătat că „ein Tag um Weihnachten“, deci o zi din preajma Crăciunului, și, de asemeni, ca ziua de 8 iunie sau ziua (sfîntului) Theodor — lucru deosebit de important, a cărui semnificație o vom înțelege mai departe. Cît privește sîrbocroata (care ar fi cealaltă cale de pătrundere a termenului latin, în limbile slave), cuvîntul respectiv este întrebuințat numai ca nume de persoană și localitate — ceea ce n-ar fi deloc normal pentru situația indicată. Iar, în limba rusă, de asemeni o surpriză : forma corespunzătoare **Korocjun** — în atestarea ei cea mai vechee, în **Cronica de la Novgorod** (1143) — apare cu sensul „determinare a timpului... de la 15 august pînă la ?“ ; și aceasta nu este de ajuns : încă în vremea noastră **Karacum** și Korocun aveau sensul „solstițiul de iarnă, ziua (sfîntului) Spiridon, 12 decembrie“. Aceste stări neconformiste sînt de cea mai mare importanță, căci ne duc spre soluția justă a problemei — cum ne duc și alți factori, pe care îi vom vedea îndată, totul rostuindu-se într-un ansamblu perfect acordat, dar în altă cheie, cu noua etimologie, care urmează. Însă înainte de a trece la aceasta — și fără „prejudicii“ pentru desfășurarea ei în continuare — să consemnăm stările, termenii „explozivi“ apăruți : vechiul strat slav arată că sărbătoarea creștină s-a suprapus unor elemente și motive „clasice“ în calendarul și concepțiile culturii arhaice. Astfel, ca să considerăm numai elementele mai „pregnante“, dualitatea din domeniul bulgar : o zi din preajma Crăciunului (nicicum 25 decembrie) și ziua (sfîntului) Theodor, pusă în fața celeilalte dualități, cea din limba rusă : solstițiul de iarnă și ziua (sfîntului) Spiridon, la care se mai adaugă și sensul cuvîntului în **Cronica de la Novgorod**, determinare a timpului... de la 15 august la ? —, ei bine, aceste **survivals** „supraviețuiri“ din vechea lume, precreștină, ne arată că erau cu toate în legătură cu sărbătorile solare, fie la solstițiul de iarnă, fie la cel de vară — și, mai departe, cu sărbătorile focului, în general ; mai spunem : Theodor, din iunie, este în legătură cu sărbătoarea focurilor de la solstițiul de vară — cu exemple celebre din Europa și în celelalte continente ; Spiridon este în legătură cu solstițiul de iarnă — situație ce reiese și din faptul că, pînă în vremea noastră, era — și poate mai este — obiceiul de a pune în noaptea anterioară zilei numite, în întîmpinarea numitului pantofii, ghetele etc. (vom vedea noi îndată pentru ce), așa cum se făcea și se face și în întîmpinarea lui „Moș Crăciun“ ; ba încă și la Sf. Nicolae, 6 decembrie, se practica la noi, în Uniunea Sovietică și în alte țări, același obicei — fapt care poate lămuri pe oricine cît erau de „largi“ strămoșii în ce privește termenii și întinderea sărbătorilor — fapt care, mai ales, înlătură și orice obiecție de această natură, care s-ar putea face. Iar datarea lui **Karacun, Korocun** și în august se lămurește fără rest nu atît pe această bază, cît mai ales, dacă ne gîndim că în luna respectivă se produceau cele mai multe și mai mari incendii ale pădurilor — drept care și la romani, ca să nu mai amintim și de alții, sărbătoarea zeului focului, Vulcan, era în luna august ; procese inevitabile apărînd și în zilele noastre — drept care și telegramele agențiilor de presă din luna respectivă, anul trecut, ca să nu-l amintim decît pe acesta, anunțau mari incendii ale pădurilor în Italia, Uniunea Sovietică, Statele Unite ale Americii, Franța și alte țări. Și în legătură cu Franța, cu proverbiala expresie franceză **Feux de Saint-Laurent**, să subliniem faptul că acest sfînt își are ziua tot în august. Aceasta fiind situația — și în acord cu majoritatea slaviștilor — noi mai socotim, că, departe de a fi ajuns la romani prin filiera slavă, respectivul cuvînt a trecut la aceștia din limba română (inclusiv dialectul aromân) — lucru evident, deoarece cuvîntul „crăciun“ avea la noi, iar la aromâni, are încă, legătură directă cu focul care alimentează soarele pe cale de stingere acuma, deoarece el exprima chiar acest sens: „butucii“ aprinși solemn la această dată. Într-adevăr românul **crăciun**, aromânul **crăciun, cărciun**, meglenoromânul **cărciun** numeau

Ilustrații de Teodor Bogoi

la origine chiar butucul, sensul limitîndu-se apoi la cel de la seara și noaptea de atunci, iar în continuare, la sărbătoarea creștină respectivă. Iar, dacă în limba română se mai păstrează sensul general al cuvîntului în cauză, în aromână el numește încă și acum pe cel de la sărbătoarea Crăciunului... adică a sa. Această etimologie, văzută „într-o clipă de inspirație" de savantul italian Bartoli, într-o discuție avută cu cercetătorul albanez E. Cabej, cu peste 30 de ani în urmă, a fost argumentată în detaliu și publicată de ultimul, 20 de ani după aceea — tradusă apoi și în limba română. Cam în aceeași vreme, a publicării, autorul acestor rînduri ajunsese, să-i spunem tot „într-o clipă de inspirație" (pe atunci mă îndeletniceam și scriam mai ales despre limbile egeene), la aceeași „descoperire" — dar văzută într-alt fel în desfășurarea și confirmarea ei, așa cum se arată în continuare. Astfel, cuvîntul **crăciun**, cu variantele lui dialectale, cu sensurile lui, nu a pătruns la români din limba albaneză, din termenul respectiv **Kërcún**, „ciot, buturugă, butuc". Într-adevăr, lucru pe care-l menționează și E. Cabej, în limba albaneză, Kërcu etc., „nu se întîlnește nicăieri ca denumire a buturugii de Crăciun, ci cu sensul general". Ne unim, deci, cu el în ce privește „faptele culturale" prezentate, cu reflexele lor în cuvintele respective, cînd se arată concordanța dintre cele două planuri : cum, la unele popoare, seara de Crăciun este numită după respectivul butuc care se arde atunci — așa cum se petrec lucrurile la letoni, la sîrbo-croați și la albanezi (la aceștia din urmă, de pildă, seara de Crăciun se numește **nata e buzmit** „noaptea buturugii") — precum ne unim și cu celelalte de acest fel. Dar nu sîntem de acord cu el cînd scrie : „În lumina acestor date, în ciuda faptului că ne lipsesc informații cu privire la fazele mai vechi ale albanezei, trebuie să presupunem că Kërcún a trecut în limba română cu sensul profan și a cunoscut abia pe teren românesc evoluția spre semnificația «buturugă de crăciun» și apoi spre sărbătoarea însăși". La care noi răspundem că nu este nevoie să facem „în ciuda faptelor". Iar „de fapt", termenul nu putea veni din albaneză în română, în perioada unității acesteia, deoarece respectivul obicei, „rit" era la aceștia „de cînd lumea". Nu era, deci, nevoie să renunțe măcar la o parte din ei, și să-i ia de unde nu există și nu existau cu sensul specific. Și de ce ar fi apelat românii la limba albaneză, să ia de acolo un termen neconsacrat și lipsit de strălucire, „surghiunindu-l" pe al lor, care nu se putea să fie lipsit de numitele însușiri ? Și, iarăși, admițînd prin absurd această „indignitate" pentru vechiul termen de la marea și sfînta lor sărbătoare, oare trebuiau să recurgă la împrumut pentru noua numire, nu se putea face aceasta din „resurse interne", nu mai exista altă numire pentru el în țară ? De aceea noi considerăm că termenii atît de înrădăcinați, încît au durat și după venirea creștinismului, dînd numele sărbătorii în cauză, provin din fondul comun al populațiilor nord și sud-dunărene, sînt aici dinainte de venirea romanilor — cînd și aceștia din urmă

le-au adus, la rîndu-le, închinarea de cuviință, n-au putut să-i înlocuiască cu termeni din limba lor, căci erau prea îndatinați în „ordinea" lumii arhaice. Dar cu vremea, așa cum biserica creștină a putut să se suprapună, cînd „noul soare" al credinței a luat locul vechiului soare, „ordinea romană" a putut da numire nu chiar pentru numita sărbătoare, ci pentru ajunul ei. Și aceasta este o mare mărturie și confirmare pentru cele spuse de noi : după „presiunea" culturală, politică, administrativă (ceea ce, firește, nu putea să o facă cultura, politica și statul inexistent corespunzător zonei limbii din care provine albaneza) etc., ziua de Ajun a sărbătorii solstițiului de iarnă a luat haină latină și s-a numit ziua de **Ignat**, adică „ziua (omului) Focului" — așa cum și ziua următoare apărea sub haina mitică : „Moș Crăciun". Atunci, la marea cumpănă a cursei solare, cuvîntul de ordine era mobilizarea tuturor forțelor naturii și oamenilor pentru a susține, a-i da noi puteri **bătrînului** soare — de unde și translatarea asupra lui „Crăciun" — să reînceapă anuala cursă solară. Și desigur că focurile pămîntenilor contribuiau mult la aceasta — drept care pe toate meridianele pămîntului se întindea, atunci, mare vîlvătaie, iar soarele, precum știm, trecea cumpăna. De aceea o făceau mereu și după instăpînirea creștinismului; iar aceasta era ușurată prin faptul că sărbătoarea creștină a fost stabilită pe 25 decembrie. Dar oamenii pămîntului și ai soarelui continuau să o serbeze la vechea și adevărata cumpănă a soarelui „natural", începînd din ajunul ei — la 20 decembrie — așa cum se orînduiau lucrurile la toate serbările și datele solemne — cum se petrec lucrurile în continuare, chiar în lumea „profană". Desigur, biserica creștină a dat cu vremea și acestei sărbători haină nouă, a dedicat-o „sfîntului" Ignat ; dar, de fapt, sfîntul creștin își avea locul adevărat la alte date ale anului, nu la aceasta.

Așa s-au petrecut lucrurile în linii generale, iar în ce privește desfășurarea lor în amănunt, nu ne ocupăm aici. Socotim, însă, că „întemeierile" cuvenite s-au făcut, și, de aceea, după ce am văzut mărturiile pe care le aduce numele și „suita" lui, să vedem, în continuare, altfel, nerelevate pînă acuma, descinzînd și ele... din soare. Iar cercetarea noastră ne va duce astfel pe drumuri mai depărtate — cum este și mersul firesc și mitic al soarelui — dar nu fără folos, pe cît sperăm.

Să pornim, dar, pe acest drum — „al basmelor" — cum a pornit, l-a străbătut și eroina din poveste, pînă ce a ajuns în împărăția lui. Iar asemenea călătorie prin zone solare începe acum cu o poveste, din ale cărei numeroase variante vom înfățișa doar o parte. Și dînd in extenso următoarea, să ascultăm cum se deșterne povestea de la „gura sobei", la Crăciun — în Moldova, în județul Tecuci : „Venindu-i Sfintei Fecioare vremea să nască, a fugit de la casa părintească și s-a oprit la gospodăria a doi bătrîni — Crăciun și Crăciunoaie, oameni cumsecade de altfel, dar care cu nici un chip n-au vrut s-o primească în casă, spre a nu le spurca cuprinsul cu nașterea unui prunc zămislit din greșeală. De aceea, închizîndu-i ușa, Maria fecioară, simțindu-se cu totul neputincioasă de a merge înainte, s-a tras într-un șopron de vite, unde s-a și culcat în ieslea boilor, în paie. Aici, începînd durerile nașterii. Maica Domnului a purces a se văita. Crăciunoaie, auzind-o și știind ce însemnează o naștere de copil, i s-a făcut milă de dînsa, și fără a vesti pe Crăciun — unchiașul — a ieșit afară și s-a dus la sf. Fecioară în iesle. Acolo a ajutat-o la naștere, a tăiat buricul pruncului, a culcat lăuza pe paie și a învelit-o, cu un cuvînt, a îndeplinit tot rostul moșitului. După aceasta a mers în casă și i-a spus lui Crăciun: — Uita așa și așa. Fecioara izgonită de noi s-a dus in ocolul vitelor și acolo a născut. Ce puteam face eu altceva decît s-o ajutorez ? Unchiașul ei însă nu era om de înțelegere. A apucat-o pe babă de mînă, a adus-o la tăietor și acolo i-a ciuntit mîinile din încheieturi ; apoi, înspăimîntat de acestea toate care s-au întîmplat la casa lui, a plecat și s-a dus în sat. În urmă, moașa Crăciunoaia a umplut cum a putut un ceaun cu apă, l-a pus cu gura pe foc și cînd a crezut că apa este numai bună pentru scăldătoare, i-a spus Maicii Domnului să încerce apa și să vadă cum este. Maica Domnului însă i-a răspuns : — Încearcă și dumneata, moașă Crăciunoaie ! Crăciunoaie vîrî mîinile amîndouă în apă și deodată văzu că partea tăiată îi crește la loc mult mai curată și mai frumoasă ca la început. De la această minune se crede pretutindeni că moașele au mîini de aur curat." Fără să ne mai oprim la „subvariantele" locale, să înfățișăm, tot în întregime, o variantă din Transilvania — care, în final, ne pune și pe drumul dezlegării enigmei. Ea ne spune că la nașterea lui Iisus, „baba lui moș Crăciun, Crăciuneasa, s-a dus de a moșit pe Maica Domnului. Cînd a auzit moș Crăciun că femeia sa a lucrat în ziua lui, i-a tăiat mîinile **pe loc.** Atunci Crăciuneasa s-a dus la Maica Precista și plîngînd i-a spus ce-a pățit și i-a arătat mîinile. Maica Precista a suflat peste mîinile Crăciunesei și îndată mîinile i

s-au făcut frumoase și curate, iar nu zbîrcite cum erau înainte de aceasta. De atunci a rămas datină să se facă pomenitul colac, care se unge pe deasupra cu gălbenuș de ou, ca să sclipească întocmai cum sclipeau atunci mîinile Crăciunesei". Într-adevăr povestea înfățișată se leagă de o credință din aceleași părți ale Transilvaniei — după care este bine ca fiecare să facă de Crăciun măcar cîte un colac, care să aibă înfățișarea unei mîini cu degetele întinse. Și menționînd că în Bucovina se fac colaci rotunzi ca soarele, să subliniem că din cea dintîi înfățișare s-au dezvoltat și celelalte motive pe care le-am văzut, ea este la baza tuturor, substratul străvechi și autentic. Dar în căutarea și stabilirea lui, a valorii și semnificațiilor originare, e bine să aruncăm o cît de scurtă privire și asupra motivului „mîinilor tăiate", cum se găsește el, în tipul de basm respectiv, în folclorul popoarelor din Europa și de mai departe. Deci, considerînd bogatul material referitor la tipul și motivul numit, noi subliniem și relevăm aici doar următoarele: apariția Maicii Domnului în legendele noastre de Crăciun este nu numai secundară, dar și tardivă — în Apus din secolul XV, iar la noi de abia din secolul XVIII, pe urma traducerilor din literatura creștină apuseană, ajunse la noi prin filieră greacă. Din analiza lor reiese că motivul „mîinilor tăiate" este legat în ultimă instanță de mituri solare, asociația făcîndu-se în primul rînd pe baza „strălucirii": a soarelui și a mîinilor — „de aur"; și ca să nu spunem multe, să luăm cele mai vechi variante apusene și răsăritene; în Apus aceea referitoare la Sf. Leon, în răsărit la Sf. Ioan Chrisostom — cărora li se atribuie aceeași minune atribuită mai tîrziu Maicii Domnului: vindecarea mîinilor mutilate. Or, atît **Leon**, cît și **Chrisostom** exprimă și poartă această „strălucire": al doilea în nume, „Gură de aur", întîiul metaforic, prin aceeași culoare galben-aurie a leului, drept care a și fost de atîtea ori simbol solar. Iar „mîinile de aur" de care vorbește varianta românească înfățișată, cum vorbesc și altele, sînt, ca și „strălucirea" colacilor din a doua legendă prezentată, semne al vechii lor legături cu astrul zilei, cu acest fond mitic — indiferent de faptul că ele ar împlini acum prin palingeneză acest rol. Legendele românești au, însă, și substratul de care am vorbit forma colacilor de Crăciun sub forma unei mîini cu degetele întinse, începătură a lor și a luminării noastre. **Alpha** după care va veni în continuare și **Omega**. Într-adevăr, ele descind din practicile și riturile de la solstițiul de iarnă, cînd pe lîngă focurile cu care oamenii veneau atunci să susțină soarele, să-i dea puteri în cursa eternă, erau multe alte mijloace, pe care le vom vedea mai departe — dar și acesta: mîinile, care poate vor fi fost aici să-i dea puteri, **să-l activeze**, interpretare la care ne îndeamnă atîtea practici străvechi în ținuturile noastre — și în alte părți — de a închina mîini zeităților, cînd, sigur, nu toate erau dedicate cu scopul **vindecării oamenilor** — vor fi fost și de acelea aduse pentru **uzul divinității**. Mai apropiat pare, însă, că datina de a face la Crăciun colaci „strălucitori", în forma unei mîini cu degetele întinse, descinde dintr-o reprezentare solară pe care o găsim din cele mai vechi timpuri în țara noastră, în Europa și în celelalte continente. Și iată mai întîi unele din meleaguri mai îndepărtate, celebre în cultura universală: în cea mai veche civilizație istorică din această parte a lumii unde ne aflăm, în Egipt, conform stilului culturilor arhaice de a exprima partea prin întreg și întregul prin parte — **totum pro parte** și **pars pro toto** —, zeul Horus este reprezentat printr-un singur element al mîinii drepte, prin „degetul arătător", cînd acesta închipuie raza solară și este semn, reprezentare a mîinii. Și tot aceeași civilizație egipteană ne aduse reprezentarea integrală a mîinii solare în și mai cunoscutele înfățișări în arta plastică ale marelui reformator în religie, faraonul Amenhotep al IV-lea, cel care a pus în fruntea pantheonului egiptean noul chip al zeului soarelui: **Aton (Aten)** „Discul solar" — proclamînd aceasta și prin noul nume luat: **Ekhnaton** „Slava lui Aton". De la el sînt mai multe reprezentări ale „mîinilor solare", dintre care aceea de pe renumitul basorelief înfățișînd pe faraon și soția, vorbind de pe un balcon supușilor săi, „catehizîndu-i" în noua credință — întîiul henoteism din istoria religiilor — în timp ce soarele coboară o ploaie de raze-mîini asupra personajelor regale. Nu vom spune mai mult despre acestea și despre altele din diferite părți ale globului, ci vom trece direct la urme și mărturii din țara noastră — începînd cu cele descoperite în peșterile din Oltenia. Iar dintre desenele rupestre de aici, în care apar diferite figurări ale mîinii, unele au fost considerate în legătură cu adorarea, cultul zeului soarelui; or, alături de acestea apare cu timpul și simbolul solar. Asemenea figurări ale soarelui apar mai departe și din alte mărturii arheologice, cum sînt cele de la Tei-Snagov, unde avem, pe două urme de vase, reprezentarea mîinilor și a discului solar, în timp ce pe o ștampilă este reprezentată o figură umană în picioare, cu brațele ridicate și degetele mîinilor desfăcute. Ea constituie

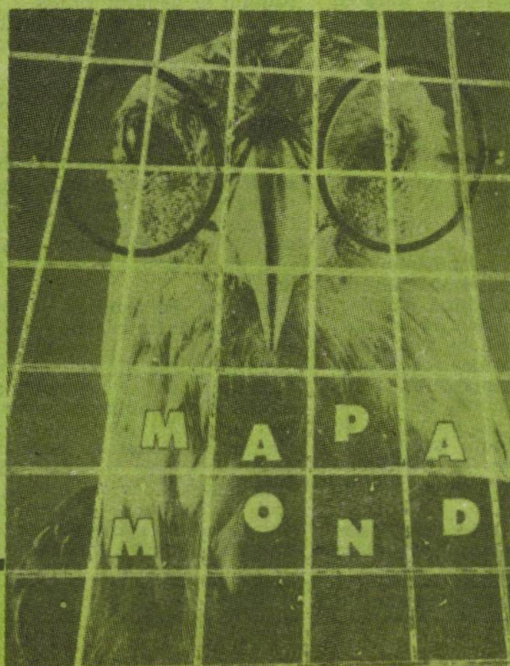

cea mai veche mărturie şi model pentru forma identică a colacilor de Crăciun, făcuţi pentru aceeaşi slujbă a zeului solar — două capete la distanţă de atîtea milenii. Nu mai amintim, deci, de alte mărturii din vremea veche şi străveche, nici nu ne oprim să considerăm frecvenţa şi importanţa motivului miinilor sacre la marele zeu al tracilor sud-dunăreni, Sabazios, care, în final, evoluase spre stadiul de zeu solar — ci numai vom reaminti şi sublinia aici marea importanţă a cultului solar la geto-daci, demonstrată impresionant de ultimele descoperiri arheologice: aceeaşi reprezentare a discului solar pe unele din vasele pictate descoperite la Sarmizegetusa, fragmentele carului solar în miniatură de la Piatra Roşie şi splendidul soare de piatră din aceeaşi capitală dacă. **Acestea ar fi originile motivelor solare numite, care au durat pînă în vremea noastră, sub formele arătate.** Legate de acestea sînt, însă, şi altele, tot multimilenare, de tot atîta largă răspîndire, pe cît sînt de necunoscute, neexplicate — şi, iarăşi, tot atît de revelante, pe cît n-au fost relevate. Şi iată cum îşi fac ele apariţia în istorie, venind din preistorie. Tocmai am vorbit despre figurările miinilor care s-au păstrat pînă în zilele noastre între desenele rupestre din Oltenia, despre simbolurile solare de acolo etc., iar în faţa lor noi punem acuma desene rupestre de aceeaşi natură din Scandinavia şi Uniunea Sovietică, mărturii străvechi despre acelaşi cult solar, reprezentînd o figură divină cu braţele întinse sau înălţate, în general foarte lungi, terminate cu miini de o mărime încă mai mare. Iar la capătul celălalt al Europei, în Irlanda, Lugh, marele zeu solar al celţilor, purta numele de **Lavada** (din **lamh-fhada**) „cu miinile lungi", pentru că braţele sale erau atît de lungi, încît el putea să se încalţe fără să se aplece. Ele ar constitui mărturii despre vechiul cult solar al popoarelor indoeuropene — ceea ce se poate afirma, după noi, numai despre mărturia celtică — aşa cum şi la noi, desenele amintite nu pot fi puse toate pe seama getodacilor ; este loc şi pentru populaţiile dinaintea lor. Însă, orice ar fi în parte cu acestea şi revenind la explicaţia dată pentru lungimea miinilor lui **Lavada**, fapt este că în Morbihan, în Franţa, soarele are epitetul „Cizmarul" ; iar numele s-ar explica prin aceea că soarele dă de lucru cizmarilor, făcînd să se despice saboţii — fireşte, adăugăm noi, din cauza căldurii, dogoarei ce aduce (şi este cazul să mai adăugăm că, la basci, el poartă epitetul „Brutarul" — tocmai din pricina aceasta). Explicaţia este în mod evident fantezistă, nu mai de soi decît cea dată miinilor lungi ale marelui zeu celt — unde acesta mai este şi „cu capul întors", căci judecata normală ar fi : Lugh putea să se încalţe fără să se aplece, tocmai fiindcă braţele sale erau atît de lungi — nu invers. Şi, căutînd explicaţia numitei reprezentări care dă asemenea „răsuciri" şi dureri de cap, să vedem mărturia ce o aduce folclorul scandinav : aici în ţinutul cu desenele rupestre în cauză, ţăranii îi dau respectivei figuri aceeaşi numire : **Skomakeren** (= germ. **Schuhmacher**) „Cizmarul". Or, această reprezentare şi numire neînţeleasă este „foarte de înţeles" dacă este întrebată, interpelată cum se cuvine, în graiul ei. Iar el ne spune — ca şi graiul basmelor despre eroina care a trebuit să aibă încălţăminte de fier ca să ajungă la casa soarelui — că acesta are nevoie de încălţări pentru cursa cerească, diurnă şi anuală, că are mare nevoie de „cizmar", nu el este aşa. Iar oamenii culturii arhaice, care aveau, la rîndul lor, înţelegere pentru cel numit de ei „Călătorul", îi procurau cu mare grijă mijloacele necesare — fiecare după posibilităţile sale. Astfel, dacă cei din Bretania nu-i puteau oferi decît încălţăminte de lemn, saboţi — la nivelul portului, civilizaţiei lor — alţii îi ofereau în fiecare an un atelaj cu patru cai, cînd el nu mai avea altă grijă... decît să ţie hăţurile. Cîteodată însă, acesta era redus doar la un iepure, aşa cum se spune încă în folclorul din Oltenia — în ţinutul numit, cu desenele rupestre. Şi ştiau, vezi bine, „oltenii" ce făceau, căci iepurele este foarte iute de fugă, lasă în urmă şi caii. Deci, dacă stăm şi socotim bine, tot oltenii erau mai pricepuţi în de astea — cum au fost totdeauna.

Şi cîte alte mijloace n-au născocit oamenii pentru bietul soare, pe care cititorul poate să le înşire acuma şi singur în gînd — cînd a şi înţeles de ce îşi puneau, îşi pun şi acum copiii — pe vremuri şi vîrstnicii — încălţările la gura sobei, la uşă, în întîmpinarea lui „Moş Crăciun", ba încă şi a „suitei sale mitice", motive din viaţa Sf. Spiridon şi Nicolae — atît la noi, cît şi la popoarele învecinate şi de mai departe. N-am mai sfîrşi de am înşira toate acestea, şi altele. Ci noi vom releva acum doar un lucru în legătură cu aceeaşi fuziune, cu acelaşi „sincretism" văzut mai înainte între ultimele figuri numite — în planul focurilor de Crăciun — şi în însuşi sensul cuvîntului „Crăciun" la ruşi (= Spiridon). Anume faptul că ultimul numit acuma era şi patronul breslei cizmarilor la noi — şi totodată al luminărarilor, stări care evidenţiază cît de puternic şi neclintit au durat pînă în zilele noastre străvechi elemente ale culturii geto-dace, şi încă

Continuare în pag. 177

MAPA
MOND

E.M. CIORAN

NOII ZEI

el care urmăreşte cortegiul ideilor şi al credinţelor ireductibile ar trebui să zăbovească neapărat şi asupra spectacolului oferit de primele secole ale erei noastre : ar descoperi acolo modelul însuşi al tuturor formelor de conflict pe care le întîlnim, sub o formă atenuată, în orice moment al istoriei. Aceasta se înţelege de la sine : este epoca în care oamenii s-au urît mai mult ca niciodată. Meritul le revine creştinilor, febrili, intransigenţi, experţi de la bun început în arta detestării, în timp ce păginii nu mai ştiau mînui decît dispreţul. Agresivitatea este o trăsătură comună oamenilor şi zeilor noi.

Dacă un monstru de blajinătate, care nu ştie ce-i harţagul, ar vrea totuşi să-l înveţe, sau măcar să-i afle preţul, cel mai simplu lucru ar fi să-i citească pe unii autori ecleziastici, începînd cu Tertulian, cel mai strălucit dintre toţi, şi încheind, să zicem, cu sfîntul Grigore din Nazianz, veninos şi totuşi insipid, al cărui discurs împotriva lui Iulian Apostatul îţi trezeşte pe loc pofta de a te converti la păginism. Împăratului nu i se recunoaşte nici o calitate ; cu o satisfacţie făţişă, i se contestă sfîrşitul eroic în războiul împotriva perşilor, unde ar fi fost chipurile ucis de „un barbar, măscărici de meserie, care urma oştirea, pentru a-i face pe soldaţi să uite de suferinţele războiului cu năzbîtiile şi vorbele sale de duh". Nici urmă de eleganţă, nici cea mai mică grijă de a părea cît de cît demn de un astfel de adversar. De neiertat în cazul unui sfînt e şi faptul că îl cunoscuse pe Iulian la Atena, pe vremea cînd, tineri, amîndoi frecventau şcolile de filosofie.

Nimic mai odios decît tonul celor care apărînd o cauză, aparent compromisă, cîştigătoare în fapt, nu-şi pot stăpîni bucuria la gîndul triumfului lor şi nici nu se pot împiedica să convertească înseşi spaimele lor în tot atîtea ameninţări. Cînd Tertulian, sardonic şi înfricoşat, descrie Judecata de apoi, **cel mai mare spectacol,** cum o numeşte, el îşi imaginează cum va rîde contemplînd atîţia monarhi şi zei „scoţînd gemete cumplite din străfundurile genunei..." Insistenţa cu care le reamintea păginilor că sunt pierduţi, şi ei, şi idolii lor, avea de ce să exaspereze chiar şi spiritele cele mai moderate. Suită de pamflete camuflate în tratate, apologetica creştină reprezintă un sumum al genului bilios.

Nu se poate respira decît la umbra divinităţilor uzate. Pe măsură ce te convingi de acest lucru, îţi repeţi cu groază că de ţi-ar fi fost dat să trăieşti în momentul ascensiunii creştinismului, n-ai fi putut scăpa probabil de fascinaţia lui. Începuturile unei religii (ca toate începuturile) sunt negreşit suspecte. Şi totuşi doar ele au o oarecare realitate, doar ele sunt **adevărate** ; adevărate şi abominabile. Nu asişti nepedepsit la instaurarea unui zeu, oricare ar fi acesta, şi oriunde s-ar ivi. Inconvenientul nu-i recent : Prometeu îl semnala la timpul său, el, victima lui Zeus şi al noii clici instalate în Olimp.

Nu atît perspectiva mîntuirii cît pornirea înverşunată împotriva lumii antice îi tîra pe creştini în unul şi acelaşi elan distrugător. Cum cei mai mulţi dintre ei veneau de aiurea, dezlănţuirea lor împotriva Romei este explicabilă. Dar, indigenul, atunci cînd se converte a, la ce fel de frenezie putea să participe ? Mai puţin înzestrat decît ceilalţi, el nu avea decît un singur refugiu : să se urască pe sine. Fără această deviere a urii, insolită, la început, apoi molipsitoare, creştinismul ar fi rămas o simplă sectă, mărginită la o clientelă străină, singura, la drept vorbind, capabilă să schimbe

vechii zei, fără eforturi şi pe un cadavru bătut în cuie. Cel dornic să ştie cum ar fi reacţionat el însuşi la convertirea lui Constantin, trebuie să se închipuie în locul unui apărător al tradiţiei, al unui păgîn mîndru că-i păgîn : cum să accepţi crucea, cum să tolerezi ca pe stindardele romane să figureze simbolul unei morţi dezonorante? Totuşi oamenii s-au resemnat, şi greu ne putem imagina suma de înfrîngeri lăuntrice din care a izvorît această resemnare ce avea să devină curînd generală. Dacă, pe plan moral, o putem concepe ca încununare a unei crize, acordîndu-i astfel statutul sau scuza unei convertiri, ea devine trădare de îndată ce n-o mai considerăm dintr-o perspectivă politică. A-i abondona pe zeii care au făcut Roma însemna a abandona Roma însăşi, pentru a te alia cu acea „nouă rasă de oameni abia născuţi, fără patrie şi tradiţii, încîrdăşiţi întru sfărimarea tuturor instituţiilor religioase şi civile, urmăriţi de justiţie, înfieraţi de toată lumea, dar făcîndu-şi un titlu de glorie din aversiunea unanimă..." Diatriba lui Celsus datează din 178. Cu aproape două secole mai tîrziu, Iulian avea să scrie la rîndul său : „Consideraţi-mă cel mai mare impostor dacă veţi descoperi sub domnia lui Tiberiu sau a lui Claudiu o singură minte aleasă, care să se fi convertit la ideile creştine". „Noua rasă de oameni" avea să se zbată multă vreme pînă să pună stăpînire pe spiritele alese. Cum să te încrezi în aceşti necunoscuţi răsăriţi din pleava societăţii, şi care prin toate gesturile lor nu stîrneau decît dispreţ? Chiar aşa : cum să acccepţi zeul celor pe care îi dispreţuieşti şi care pe deasupra era şi de fabricaţie recentă? Numai vechimea garanta validitatea zeilor, şi toţi erau toleraţi, fără deosebire, cu condiţia să nu fie proaspăt apăruţi. Foarte supărătoare în acest caz era noutatea absolută a Fiului : un contemporan, un parvenit... El mai cu seamă, personaj antipatic, pe care nici un înţelept nu-l prevăzuse şi nu-l prefigurase, a „şocat" cel mai tare. Apariţia lui a fost un scandal ; patru secole i-au trebuit lumii pentru a se obişnui cu ei. Tatăl, o cunoştinţă veche, fiind **acceptat**, creştinii, din raţiuni tactice, s-au năpustit asupra lui şi l-au adoptat. Cărţile care îl glorificau, şi al căror spirit era perpetuat de Evanghelii, nu erau, oare, după Tertulian, anterioare cu cîteva secole templelor, oracolelor, zeilor păgîni? Odată pornit, apologetul ajunge chiar să susţină că Moise precede cu cîteva milenii căderea Troiei. Asemenea divagaţii erau menite să combată efectul pe care îl puteau provoca unele reflecţii ca aceea a lui Celsus : „La urma urmei, evreii, cu multe secole în urmă, s-au constituit într-un corp de naţiune, şi-au statornicit legi spre folosinţa lor, pe care le mai păstrează şi astăzi. Bună, rea, şi indiferent de ce am spune noi, religia ce-o practică este religia moştenită din moşi strămoşi. Rămînîndu-i credincioşi, ei fac exact ce fac şi ceilalţi oameni care îşi păstrează fiecare datinile ţării lor".

Conformîndu-te prejudecăţii vechimii însemna implicit să-i recunoşti pe zeii indigeni ca singurii legitimi. Din calcul, creştinii voiau într-adevăr să se încline în faţa acestei prejudecăţi, dar nu puteau să meargă mai departe şi s-o adopte integral, cu toate consecinţele implicate, fără să piară ei înşişi. Pentru un Origene, zeii etnici erau nişte idoli, rămăşiţe de politeism ; la timpul său, sfîntul Pavel îi izgonise în rîndul demonilor. Iudaismul îi socotea pe toţi la fel de mincinoşi, în afară de unul, al său. „Singura lor vină, spune Iulian despre evrei, este că străduindu-se neîncetat să-şi mulţumească zeul, nu-i slujesc în acelaşi timp şi pe ceilalţi". El îi laudă totuşi pentru

Tablou de Benone Şuvăilă

repulsia lor faţă de modă în materie de religie. „Mă feresc de orice schimbare, şi mai ales cînd e vorba de zei", — e o mărturie care l-a discreditat şi pe care toţi o folosesc pentru a-l eticheta drept „reacţionar". Dar, ne întrebăm, ce fel de „progres" reprezintă creştinismul în raport cu păgînismul? Nu se poate vorbi de un „salt calitativ" de la un zeu la altul, nici de la o civilizaţie la alta. Şi nici de la un limbaj la altul. Cine ar îndrăzni să proclame superioritatea scriitorilor creştini asupra celor păgîni? Sfîntul Ieronim, de pildă, ne mărturiseşte aversiunea ce-o încerca citindu-i pe Profeţii, care aveau totuşi alt suflu şi alt stil decît Părinţii Bisericii, după ce se cufundase iarăşi în Cicero şi Plaut. „Progresul", în epocă, se întrupa în aceşti Părinţi de necitit : a le întoarce spatele însemna oare că treci la „reacţiune"? Iulian avea perfectă dreptate preferindu-le pe Homer, Tucidide sau Platon. Edictul prin care interzicea profesorilor creştini comentarea autorilor greci a fost viu criticat, şi nu numai de adversarii săi, dar şi de toţi admiratorii din toate timpurile. Fără intenţia de a-i lua apărarea, nu te poţi opri totuşi să-l înţelegi. Avea de a face cu nişte fanatici ; pentru a le impune, trebuia întocmai ca ei să întreacă din cînd în cînd măsura, să debiteze cîte o insanitate la adresa lor, căci altminteri aceştia l-ar fi dispreţuit considerîndu-l amator. Le-a cerut aşadar acestor „învăţători" să imite scriitorii pe care îi comentau şi să împărtăşească opiniile lor cu privire la zei. „Dar dacă ei cred că aceşti autori s-au înşelat asupra esenţialului, n-au decît să se ducă în bisericile galileenilor să-i comenteze pe Matei şi pe Luca !"

În ochii anticilor, cu cît recunoşti mai mulţi zei, cu atît slujeşti mai bine Divinitatea, ei nefiind decît înfăţişările, chipurile ei. A voi să le limitezi numărul era o impietate ; a-i suprima pe toţi în folosul unuia singur, o crimă. Tocmai de această crimă s-au făcut vinovaţi creştinii. Ironia la adresa lor nu mai avea nici un efect ; răul pe care îl răspîndeau cîştigase prea mult teren. Toată acreala lui Iulian venea tocmai din neputinţa de a-i trata cu dezinvoltură.

Almanahul Luceafărul coala 11

Politeismul răspunde mai bine diversității tendințelor și impulsurilor noastre, cărora le oferă posibilitatea de a se exersa, de a se manifesta, fiecare dintre ele fiind liberă să tindă, potrivit naturii sale, spre zeul care îi convine pe moment. Dar ce să faci cu unul singur? cum să ți-l închipui, cum să-l **folosești?** Odată instalat, el te obligă să trăiești mereu **sub presiune.** Monoteismul ne comprimă sensibilitatea: ne aprofundează, îngustîndu-ne; sistem de constringeri ce ne conferă o dimensiune lăuntrică în detrimentul înfloririi puterilor noastre, el se așează ca o stavilă, ne oprește expansiunea, ne deregleaza. Cu zei mai mulți, eram fără îndoială mai **normali,** decît suntem acum cu unul singur. Dacă **sănătatea** este un criteriu, ce recul reprezintă monoteismul!

Sub regimul mai multor zei, fervoarea se împarte; cînd se adresează unuia singur, ea se concentrează și se exacerbează, ajungînd în cele din urmă să degenereze în agresivitate, în **credință.** Energia nu se mai dispersează, se îndreaptă toată într-o unică direcție. Remarcabil în păgînism era faptul că nu se făcea o distincție radicală între a crede și a nu crede, a avea sau a nu avea credința. De altminteri, credința este o născocire creștină; ea presupune unul și același dezechilibru atît la om cît și la Dumnezeu, și unul și altul prinși în vîltoarea unui dialog pe cît de dramatic pe atît de delirant. De aici înverșunarea ce caracterizează noua religie. Cea veche, mult mai **umană,** îți lăsa facultatea de a alege zeul pe care îl voiai; cum nu-ți impunea nici unul, rămînea să ți-l alegi singur. Cu cît erai mai capricios, cu atît simțeai mai mult nevoia să-i schimbi, să treci de la unul la altul, fiind deplin încredințat că de-a lungul unei existențe, vei găsi mijlocul de a-i iubi pe toți. Unde pui că erau pe deasupra și modești, nu pretindeau decît respect; îi salutai, nu îngenunchiai în fața lor. Pentru un spirit hărțuit și fără de astîmpăr, ale cărui contradicții nu erau și nici nu puteau fi rezolvate, ei reprezentau idealul: ce șansă, în descumpănirea lui itinerantă, să-i poată **încerca** pe toți să să fie aproape sigur că l-a nimerit chiar pe cel de care avea nevoie în clipa aceea! Odată cu triumful creștinismului, libertatea de a evolua printre ei și de a-ți alege unul după plac devine de neconceput. Coabitarea lor, admirabila lor promiscuitate se încheiase. Oare cutare estet, obosit de păgînism dar încă nu scîrbit, ar mai fi aderat la noua religie dacă ar fi bănuit că avea să se întindă de-a lungul atîtor secole? ar mai fi schimbat oare fantezia proprie unui regim cu idoli interșanjabili pe un cult al cărui zeu avea să se bucure de-o asemenea fioroasă longevitate?

În aparență, omul și-a dăruit zei din nevoia de a fi ocrotit, apărat; în realitate, din dorința lacomă de a suferi. Cîtă vreme credea că există o mulțime de zei, își acordase o libertate de joc, niște căi de ieșire; mărginindu-se mai tîrziu la unul singur, și-a aplicat un supliment de piedici și de chinuri. Doar un animal care se iubește și se urăște pînă la viciu își putea oferi luxul unei aserviri atît de apăsătoare. Ce cruzime față de noi înșine să ne legăm de marele Spectru și să ne încătușăm soarta de a lui! Zeul **unic** face viața irespirabilă.

Creștinismul a folosit rigoarea juridică a romanilor și acrobația filosofică a grecilor, nu pentru eliberarea spiritului, ci pentru înlănțuirea lui. Înlănțuindu-l, l-a obligat să se aprofundeze, să descindă în el însuși. Dogmele îl întemnițează, îi fixează limite exterioare pe care nu le poate încălca sub nici un motiv; în același timp, îl lasă liber să-și cutreiere universul, să-și exploreze propriile amețeli și, pentru a scăpa de tirania certitudinilor doctrinale, să caute ființa — sau echivalentul ei negativ — în punctul extrem al oricărei senzații. Aventură a spiritului încătușat, extazul este în mod necesar mai frecvent într-o religie autoritară decît într-o religie liberală; pentru că, atunci, el este un salt spre intimitate, recursul la abisuri, **fuga spre sine.**

Neavînd, atît amar de vreme, alt refugiu decît în Dumnezeu, ne-am cufundat tot atît de adînc în el ca și în noi înșine (această cufundare reprezintă singura noastră performanță reală înfăptuită în două mii de ani), am sondat hăurile lui și pe ale noastre, i-am distrus una cîte una tainele, i-am vlăguit și compromis substanța prin dubla agresiune a științei și a rugii. Anticii nu-și surmenau zeii: prea eleganți ca să-i istovească sau să facă din ei obiect de studiu. Cum trecerea funestă de la mitologie la teologie nu se operase încă, ei ignorau acea necurmată tensiune, deopotrivă prezentă în accentele marilor mistici și în banalitățile catehismului. Cînd această lume a noastră e sinonimă cu impracticabilul, și cînd simțim că, fizic, contactul ce ne leagă de ea a fost tăiat, leacul nu se află nici în credință, nici în negarea ei (și una și alta expresie a aceleiași infirmități), ci în diletantismul păgîn, sau mai exact în **ideea** pe care ne-o facem despre el.

Cel mai grav inconvenient pe care îl întîmpină creștinul este acela că nu poate sluji **conștient** decît un singur zeu, chiar dacă în practică are latitudinea de a se înfeuda mai multora (cultul sfinților!). Înfeudare salutară, ce i-a îngăduit totuși politeismului o prelungire indirectă. Fără de care, un creștinism prea pur ar fi instaurat cu siguranță o schizofrenie universală. Nu-i fie cu supărare lui Tertulian, **sufletul este în mod firesc păgîn.** Oricare zeu, cînd răspunde unor pretenții imediate, stăruitoare din partea noastră, reprezintă pentru noi un adaus de vitalitate, o „plesnitură de bici"; nu-i totuna dacă ne este impus sau dacă nu corespunde vreunei necesități. Vina păgînismului este aceea de a fi acceptat și acumulat prea mulți: a murit din generozitate și exces de înțelegere, a murit din lipsă de instinct.

Dacă, pentru a învinge eul, această lepră, nu se mai mizează decît pe aparențe, e cu neputință să nu deplîngem stingerea unei religii fără drame, fără crize de conștiință, fără îndemn la remușcare, superficială, atît în principiile cît și în practicile ei. În antichitate, profundă era filosofia, nu religia, în epoca modernă, singura cauză a „profunzimii" și a inerentelor ei sfîșieri de tot felul este creștinismul.

Numai epocile lipsite de o credință precisă (epoca elenistică sau a noastră) se ocupă zelos cu clasificarea zeilor, refuzînd totodată să-i împartă în adevărați și mincinoși. Dimpotrivă, ideea că toți ar putea avea aceleași merite este inacceptabilă atunci cînd domină fervoarea. Rugăciunea nu s-ar putea adresa unui zeu **probabil** adevărat. Ea nu se prea coboară la subtilități și nici nu tolerează gradarea în interiorul supremului: chiar cînd se îndoiește, o face în numele Adevărului. **Nu implorăm o nuanță.** Toate acestea nu sunt exacte decît odată cu calamitatea monoteistă. Pentru pieta-

tea păgînă, lucrurile stăteau altfel. În **Octavius** de Minucius Felix, autorul, înainte de a apăra poziția creștină, pune în gura lui Cecilius, reprezentantul păgînismului : „Vedem cum sunt adorați tot felul de zei naționali : la Eleusis, Ceres ; în Frigia, Cibela ; în Epidaur, Esculap; în Caldeea, Belus ; în Siria, Astartea ; în Taurida, Diana ; Mercur la gali și toți laolaltă la Roma". Și adaugă, în legătură cu zeul creștin, singurul care nu-i acceptat : „Oare de unde vine zeul acesta unic, solitar, părăsit, pe care nu-l cunoaște nici o națiune liberă, nici un imperiu... ?"

Potrivit unei vechi prescripții romane, nimeni nu avea voie să adore în mod special zei noi sau străini, care nu fuseseră admiși, în prealabil, de stat, mai exact de senat, singurul împuternicit să decidă care merită să fie adoptați sau respinși. Zeul creștin, ivit la periferia imperiului, parvenit la Roma prin mijloace inavuabile, urma firește să se răzbune mai tîrziu pentru că a fost obligat să se strecoare pe furiș.

Nu distrugi o civilizație decît distrugîndu-i zeii. Neîndrăznind să atace frontal imperiul, creștinii i-au atacat religia. S-au lăsat persecutați numai ca s-o poată ocărî mai bine, să-și satisfacă pofta nestăvilită, de-a urî. Cît de nefericiți ar fi fost dacă nu li s-ar fi acordat rangul de victime ! Totul în păgînism îi exaspera, pînă și toleranța. Neclintiți în certitudinile lor, nu puteau concepe, asemenea păgînilor, ideea acceptării adevărurilor aparente și nici să adere la un cult în care, preoții, simpli funcționari însărcinați cu maimuțărelile ritualului, nu impuneau nimănui corvoada **sincerității.**

Cînd îți tot spui că viața nu-i de trăit decît atunci cînd poți să schimbi cînd vrei zeii și că monoteismul conține în germene toate formele tiraniei, sclavia antică nu te mai induioșează. Era mai bine să fii sclav și să te poți închina la zeitatea pe care o voiai, decît să fii „liber" și să n-ai în fața ta decît una și aceeași varietate a divinului. Libertatea este dreptul la **diferență** ; fiind pluritate, ea postulează fărîmițarea absolutului, destrămarea lui într-o puzderie de adevăruri, la fel de justificate și de provizorii. Democrația liberală împiedică un politeism subiacent (sau, dacă preferăm, inconștient) ; dimpotrivă, prin natura sa, orice regim autoritar este un monoteism deghizat. Ciudate efecte ale logicii monoteiste: un păgîn, odată devenit creștin, cădea în intoleranță. Mai bine să mergi la pieire însoțit de o puzderie de zei înțelegători decît să prosperi la umbra unui despot ! Într-o epocă în care, în lipsa unor conflicte religioase, asistăm la conflicte ideologice, întrebarea ce ni se pune este aceeași care obseda antichitatea muribundă ; „Cum să renunți la atîția zei pentru unul singur ?" — cu corectivul, totuși, că sacrificiul care ni se cere se situează mai jos, la nivelul opiniilor și nicidecum al zeilor. De îndată ce o divinitate, sau o doctrină, pretinde supremația, libertatea este în primejdie. Dacă vedem în toleranță valoarea supremă, orice atentat împotriva ei trebuie considerat o crimă, începînd cu acele operațiuni de convertire în care Biserica a rămas neîntrecută. Și dacă a exagerat amploarea persecuțiilor la care a fost supusă și a umflat în mod ridicol numărul martirilor, a făcut-o numai pentru că, fiind timp atît de îndelungat, o forță opresivă, avea nevoie să-și acopere nelegiuirile sub pretexte nobile : nepedepsirea unor doctrine pernicioase, nu însemna oare o trădare față de cei care s-au jertfit pentru ea ? Faptul că a procedat la nimicirea „rătăciților" și a putut, după ce

„Hermann Oberth" — Sculptură de Justin Năstase

fusese asuprită timp de patru secole, să devină ea însăși asupritoare, timp de patrusprezece, a fost așadar un act de fidelitate. Acesta e secretul, **miracolul** perenității sale. Nicicînd martiri n-au fost răzbunați mai sistematic și mai înverșunat. Cum ascensiunea creștinismului a coincis cu aceea a Imperiului, unii Părinți (Eusebiu printre alții) au susținut că această coincidență avea o semnificație profundă : un Dumnezeu — un Împărat. În realitate, desființarea barierelor naționale, posibilitatea de a circula în lungul unui stat întins și fără frontiere, i-au îngăduit neîndoielnic creștinismului să se infiltreze și apoi să reprime. Lipsit de această ușurință de a se răspîndi, ar fi rămas o simplă dizidență în sînul iudaismului, în loc să devină o religie cotropitoare și, lucru și mai supărător, o religie de propagandă. Nu scăpa nici un prilej de a recruta, de a se afirma și extinde, folosindu-se pînă și de acele îngropăciuni diurne, a căror pompă era o adevărată ofensă adusă atît păgînilor cît și zeilor olimpieni. Iulian observă că, după legislatorii de altădată, „dat fiind că viața și moartea se deosebesc cu totul și întru totul, actele relative la una și la cealaltă trebuie îndeplinite separat". În prozelitismul lor deșănțat, creștinii nu erau dispuși să facă această disociere : ei

Virgil Fâciu : „Cina"

cunoşteau prea bine utilitatea cadavrului şi foloasele ce se pot trage de pe urma lui. Păginismul n-a escamotat moartea, dar întotdeauna s-a ferit să facă paradă de moarte. Pentru acesta, faptul că moartea nu se acordă cu strălucirea zilei, că este o insultă la adresa luminii era un principiu fundamental ; ea purcede din noapte şi din zeii Infernului. Galileenii au umplut totul cu morminte, spunea Iulian, care nu-l numeşte pe Isus decît „mortul". Pentru păginii demni de acest nume, noua superstiţie nu putea să pară decît o exploatare, o punere în valoare a hidosului. Cu atît mai mult trebuie să fi deplîns progresele ei în toate mediile. Ce n-a putut cunoaşte Celsus, dar Iulian a cunoscut perfect, au fost veleitarii creştinismului, cei care, incapabili să adere pe deplin, se străduiau totuşi să-l urmeze, temîndu-se că, dacă se vor ţine de o parte, vor fi excluşi din „viitor". Fie din oportunism, fie de frica singurătăţii, ei voiau să mărşăluiască în rînd cu acei oameni, „născuţi de ieri", dar chemaţi curînd să împlinească rolul de stăpîni, de călăi.

ricit de legitimă i-a fost pasiunea pentru zeii defuncţi, Iulian nu avea nici o şansă să-i reînvie. În locul acestei îndeletniciri zadarnice, mai bine s-ar fi aliat din mînie cu maniheenii şi împreună cu ei ar fi subminat Biserica. Astfel, sacrificîndu-şi idealul, şi-ar fi satisfăcut măcar resentimentele. Ce altă carte îi mai rămînea, decît aceea a răzbunării ? În faţa lui se deschidea o splendidă carieră de demolator, şi poate că ar fi urmat-o dacă n-ar fi fost obnubilat de nostalgia Olimpului. Nu porneşti la luptă în numele unui regret. A murit tînăr, e adevărat : după abia doi ani de domnie ; să fi apucat zece sau douăzeci, ce serviciu ne-ar fi adus ! N-ar fi înăbuşit, desigur, creştinismul, dar l-ar fi obligat la mai multă modestie. N-am mai fi fost chiar atît de vulnerabili, căci n-am fi trăit ca şi cum am fi centrul universului, ca şi cum totul, **chiar şi Dumnezeu,** s-ar învîrti în jurul nostru. Întruparea este cea mai primejdioasă linguşire cu care ne-am amăgit. Ea ne-a conferit un statut excesiv, disproporţionat în raport cu ceea ce suntem. Înălţînd anecdota umană la demnitatea de dramă cosmică, creştinismul ne-a înşelat asupra nimicniciei noastre, ne-a azvîrlit în iluzie, în acel optimism morbid care, în ciuda evidenţei, confundă mersul cu apoteoza. Mai înţeleaptă, antichitatea păgînă punea omul la locul cuvenit. Cînd Tacit se întreabă dacă evenimentele sunt guvernate de legi eterne sau se rostogolesc la bunul plac al întîmplării, el nu dă la drept vorbind nici un răspuns, ci lasă întrebarea doar rostită şi această indecizie exprimă foarte bine simţămîntul general al anticilor. Mai mult decît oricine, istoricul, confruntat cu acel amestec de constante şi de aberaţii din care se compune procesul istoric, ajunge în mod necesar să oscileze între determinism şi contingenţă, între legi şi capriciu, între Fizică şi Întîmplare. Rareori nenorocire pe care să n-o putem raporta după placul nostru fie la o neatenţie a providenţei, fie la indiferenţa hazardului, fie, în sfîrşit, la inflexibilitatea destinului. Această trinitate, de o folosinţă atît de comodă pentru oricine, dar mai cu seamă pentru un spirit dezamăgit, este tot ce are de propus mai consolator înţelepciunea păgînă. Modernilor le displace să recurgă la ea, după cum le displace şi ideea, specific antică, potrivit căreia cele bune şi cele rele reprezintă o sumă invariabilă, ce n-ar putea suferi nici o schimbare. Obsedaţi de ideea de progres şi de regres, admitem implicit că răul se schimbă, fie micşorîndu-se, fie sporind. Identitatea lumii cu ea însăşi, ideea că e condamnată a fi ceea ce este, că viitorul nu va adăuga nimic esenţial la datele existente, această frumoasă idee nu mai are curs ; căci tocmai **viitorul,** obiect de speranţă sau de groază, e adevăratul nostru **loc** ; în el trăim, el înseamnă **totul** pentru noi. Obsesia venirii, care este de esenţă creştină, reducînd timpul la conceptul de iminent şi de posibil, ne face inapţi să concepem o clipă imuabilă, statornicită în ea însăşi, sustrasă blestemului succesiunii. Suntem atît de improprii unei viziuni statice, încît, lipsită chiar de orice urmă de conţinut, **aşteptarea** este un vid care ne copleşeşte, o anxietate care ne calmează, „Nu-i nevoie ca Dumnezeu să-şi corecteze opera" — această opinie a lui Celsus, care este aceea a unei întregi civilizaţii, ne contrazice înclinaţiile, instinctele, fiinţa noastră însăşi. Nu o putem ratifica decît într-un moment insolit, într-un **acces** de înţelepciune. Ea contrazice însăşi gîndirea credinciosului, pentru că ceea ce i se reproşează lui Dumnezeu, în mediile religioase, mai mult chiar decît în celelalte, este conştiinţa împăcată, nepăsarea faţă de calitatea operei sale şi refuzul de a-i atenua anomaliile. Ne trebuie **viitor** cu orice preţ. Credinţa în Judecata de apoi a creat condiţiile psihologice ale credinţei în **sensul** istoriei ; ba mai mult : toată filosofia istoriei nu-i decît un subprodus al ideii de Judecată de apoi. Degeaba înclinăm spre o teorie ciclică sau alta : n-i vorba în fond decît de o adeziune abstractă din partea noastră ; de fapt, ne comportăm ca şi cum istoria ar urma o cale lineară, ca şi cum diversele civilizaţii care se succed în cadrul ei n-ar fi decît etapele pe care le parcurge, întru manifestarea şi împlinirea sa, cine ştie ce proiect important, al cărui nume variază potrivit credinţelor sau ideologiilor noastre.

e poate dovedi mai bine deficienta credinţei noastre decît faptul că pentru noi nu mai există zei mincinoşi ? E greu de închipuit că un credincios ar putea accepta ideea că zeul la care se roagă e tot atît de legitim ca şi oricare altul, cu totul diferit. Credinţa înseamnă excludere, provocare. Creştinismul şi-a înche-

Grafică de Raluca Grigorcea

iat cariera tocmai pentru că nu mai poate uri celelalte religii, tocmai pentru că le **înțelege**: îi lipsește tot mai mult vitalitatea din care purcede intoleranța. Or, rațiunea lui de a fi era însăși intoleranța. Spre nenorocirea sa, a încetat să fie monstruos. Ca și politeismul în declin, creștinismul este atins, paralizat de o prea mare larghețe de vederi. Pentru noi, zeul său mai are tot atît de puțin prestigiu ca și Jupiter pentru păgînii dezorientați.

La ce se reduce toată flecăreala în jurul „morții lui Dumnezeu", dacă nu la o certificare de deces a creștinismului? Nu îndrăznim să atacăm fățiș religia, îl atacăm pe patronul ei, reproșîndu-i inactualitatea, timiditatea, moderația. Nimeni nu se mai teme și nu mai respectă un zeu care și-a risipit cu nesăbuință capitalul de cruzime. Suntem marcați de toate acele secole cînd a crede în Dumnezeu însemna a te teme de el, cînd spaimele noastre îl imaginau milostiv și totodată lipsit de scrupule. Cine l-ar mai putea intimida acum, cînd înșiși credincioșii simt că e depășit, că nu mai poate fi racordat la prezent, și încă mai puțin la viitor? Așa cum păgînismul a trebuit să cedeze în fața creștinismului, și acesta din urmă va trebui să îngenuncheze în fața unei credințe noi; lipsit de agresivitate, el nu mai constituie o stavilă în fața erupției altor zei; aceștia nu mai au decît să apară, și vor apărea probabil. Fără îndoială că nu vor avea nici chipul și nici măcar masca zeilor; dar asta nu înseamnă că vor fi mai puțin redutabili.

Pentru cine libertate și vîrtej amețitor sunt totuna, o credință, ori de unde ar veni, fie ea și antireligioasă, constituie o piedică salutară, un jug rîvnit, visat, a cărui funcție va fi aceea de a pune frîu curiozității și neliniștii, de a anula spaima de indefinit. Cînd o astfel de credință învinge și se instalează, rezultatul imediat este reducerea **numărului** de probleme pe care trebuie să ți le pui, precum și diminuarea aproape tragică a opțiunilor. Ai scăpat de povara alegerii; optează alții în locul tău. Tocmai asta și așteptau păgînii rafinați, care se lăsau ispitiți de noua religie: să opteze altcineva pentru ei, să-i îndrume **încotro** să meargă, pentru ca să nu mai șovăie în pragul atîtor temple și nici să rătăcească printre atîția zei. Efervescența religioasă **lipsită de credo** ce caracterizează întreaga epocă alexandrină se încheie de fapt dintr-o oboseală, dintr-un refuz al peregrinărilor spiritului. Coexistența adevărurilor este denunțată, pentru că **puținul** pe care îl oferă fiecare în parte nu mai mulțumește; oamenii aspiră atunci spre tot, dar frica să nu cadă din universal în incert, din incert în precar și amorf e atît de mare, încît vor un tot limitat, circumscris, **sigur.** Acum, creștinismul e pe cale de a face experiența acestei degringolade pe care păgînismul a cunoscut-o la timpul său. El decade, ba chiar își grăbește decăderea, devenind astfel suportabil, pentru necredincioșii din ce în ce mai generoși la adresa lui. Pînă și învins, păgînismul tot detestat era; creștinii erau niște apucați care nu puteau să uite, în timp ce astăzi toată lumea a iertat creștinismul. Argumentele împotriva lui se epuizaseră încă în secolul al XVIII-lea. Ca un venin ce și-a pierdut virtuțile, el nu mai poate izbăvi, nici osîndi pe nimeni. Dar prea mulți zei a răsturnat ca să poată scăpa nepedepsit de soarta ce le-ar fi rezervat-o lor. Acum a sunat și pentru ei ceasul revanșei. Mare trebuie să le fie bucuria văzînd că cel mai crunt dușman al lor a ajuns la fel de jos ca ei, de vreme ce îi acceptă pe toți fără excepție. În vremea apogeului său, a dărîmat templele și a siluit conștiințele pretutindeni unde a avut chef să apară. Un zeu nou, fie și răstignit de o mie de ori, nu știe ce-i îndurarea, zdrobește tot ce-i iese în cale, se înverșunează să ocupe cît mai mult spațiu. În felul acesta ne face să plătim scump faptul că nu l-am recunoscut la timp. Cîtă vreme era obscur, putea avea un oarecare farmec: încă nu bănuiam în el stigmatele biruinței.

Niciodată nu-i mai „nobilă" o religie decît atunci cînd ajunge să se considere o superstiție și asistă cu detașare la propria ei eclipsă. Creștinismul s-a format și a crescut în ura față de tot ce nu era el însuși; această ură l-a susținut de-a lungul carierei sale; odată încheiată, această carieră, i-a sfîrșit și ura lui. Cristos nu va pogorî în Infern; a fost vîrît la loc sub lespedea mormîntului și, de astă dată, acolo va rămîne, nu va mai ieși probabil nicicînd: nu mai are **pe cine** elibera nici pe pămînt, nici în adîncurile lui. Cînd te gîndești la excesele care i-au însoțit cariera, nu te poți opri să nu evoci exclamația lui Rutilius Namatianus, ultimul poet păgîn: „De-ar fi dat zeii ca Iudeea să nu fi fost cucerită niciodată!"

De vreme ce se admite că toți zeii sunt adevărați fără deosebire, de ce să te oprești în drum și să nu-i preamărești pe toți? Pentru Biserică, aceasta ar fi suprema împlinire: ar pieri plecîndu-se în fața victimelor sale... Sunt semne care anunță că simte ispita. Astfel, urmînd exemplul templelor antice, și-ar face un titlu de glorie adunînd divinitățile, epavele de pretutindeni. Dar, încă o dată, pentru ca toți ceilalți zei să poată reînvia, **cel adevărat** trebuie **să piară.**

În românește de
Modest Morariu

(Fragment din „Le Mauvais Démiurge")

Serghei Esenin

Schimbarea la față

Lui Razumnik-Ivanov

1.

Latră norii-ghem.
Tăria — un muget cu dinții de aur e toată.
Cînt și chem :
Doamne, și fată odată !

La porțile raiului grele
Bat cu pumnii tăria ;
Înfașă cu stele
Vițelușa Rusia.

Peste nori, mîna mea se-ntinde departe,
Cîntarea, furtună stăruie ;
Cerescul lapte
Și astăzi mi-l dăruie.

Înfricoșat tună tunetul tău.
Zbucium de aripi năzare și el.
Sodomă nouă
Șterge cu foc Iehudiel.

Nu te uita în spate.
Apăsat, pe lanul apelor tot,
Nou, prin porțile împurpurate,
Iese Lot.

2.

Și greieri spun în cîntul lor,
Prin alb mestecăniș,
Cum chipul roș al zorilor
Secara a spuzit.

Cum, îmbrăcînd albastru țol,
Precista-n dulce grai,
Pe lîng-al norilor ocol,
Viteii cheamă-n rai.

De dimineață, peste bolți,
Glas trîmbițele-au prins,
Țipînd ca pițigoii toți
De ce e-n soartă scris.

„O, crede : cerul s-o-nspuma ;
Talaz lătra-va-ntruna,
Și peste crînguri va făta
Cățel de aur luna.

Umbri-va apa lumi, ușor,
Cu alte ierburi și-alt frunziș
Și stea, cu șuer de prihor,
Cădea-va undeva-n tufiș.

Din spic ieși-va, ca un roi,
Cu glas de-albine, boabă,
Al holdei aur, în șuvoi,
Înnegurări să soarbă..."

3.

Ei, rușilor !
Pescari ai lumilor,
Ați apucat cerul cu năvodul zorilor.
Suflați în trîmbițe !

Sub plugul furtunii,
Muge pămîntul.
Cormană cu gură de aur
Spulberă stînci.

Nou semănător
Bate cîmpul.
Sămînță nouă
Aruncă în brazdă.

Oaspe luminat în rădvan către voi
Vine
Aleargă pe nori
Iapa.

Hamul ei —
Albăstrimile.
Zurgălăii la ham —
Stelele.

4.

Tihniți-vă vînturilor,
Nu lătra, sticlă a apelor, nouă !
Prin mreje roșii, din-naltul cerurilor,
Lapte plouă.

De-nțelepciune vorba e borțoasă,
Florile buchiei dau în țarină roada.
Peste nori, ca o vacă frumoasă,
Și-au îmbîrligat zorile coada.

Prin ferestre, chipu-ți răsare,
Ziditorule darnic,
Peste pămînt, stihare,
Coborînd cerul.

Iată,
Ca un pisoi, soare,
Din răchită cerească, harnic,
Cu labă de aur moale,
Îmi atinge părul.

5.

Schimbarea la față e, în timp, pîrguită.
Un oaspe luminat veni-va jos,
Din palmele răbdării, răstignită,
Să scoată cuiul de rugină ros.

De dimineață și de prînzul mare,
Sub tunetele care cîntă iar,
El, zilele de trudă, fiecare,
Cu lapte le-o-mplini, ca pe-un șiștar.

De seară pînă-n crucea nopții grele,
Slăvind meleagu-acesta ne-asfințit,

Va spune proorocirile-i cu stele,
Vestind culesul boabelor-arginţi.

Şi cînd pe Volga luna cea tîrzie
Va soarbe apă, aplecată lin,
El, coborînd în luntrea-i aurie,
Pluti-va spre grădinile-i senin.

Din sînul albăstrimilor, prea sfîntul,
Arar trăgînd, plecat pe vîsla lui,
Ca pe un ou, ne-o azvîrli Cuvîntul,
Din care-i gata să ivească pui.

★

O, măicuţă atotrăbdătoare,
Să mă scoli de cu zori negreşit.
Voi porni, la gorgan pe cărare,
Să întîmpin un oaspe iubit.

Am văzut, prin poiene uitate,
Urma roţilor late pe şleauri,
Sub frunzare de nori tremurate,
Joacă vîntul prin hamu-i de aur.

De cu zori, voi porni mîine, harnic,
Şapca-lună pitind prin zăvoi,
Iapa-şi flutură-n cîmpuri şăgalnic
Coada lungă şi roşie, vîlvoi.

S-aprinzi lampa-n odaia cea bună
Şi din zori să mă scoli negreşit,
În curînd, a-nceput să se spună,
O s-ajung un poet renumit.

Şi-o să cînt despre oaspe şi tine,
De cuptor, de cocoş, de umbrare,
Peste cînt, o să-mi toarne, blajine,
Lapte proaspăt, văcuţele tale.

★

O, maică prea sfinţită,
Să cazi precum o stea,
Prin zarea pustiită,
Pe-aici, prin rîpa rea.

A lunii plete grele,
Tu varsă-le, oloi,
Mujicilor în iesle,
În Rusia la noi.

Ce lungă noaptea ţine !
În iesle-i fiul tău.
Polog, peste-albăstrime,
Sloboade zorii-n hău.

Surîsul tău revarsă-l
Pe-al lumii albe sat
Şi soare — scrînciob lasă-l
Prin tufe agăţat.

Să zburde-n el pe plaiuri,
Slăvire zilei dînd,
Prea sfîntul prunc din raiul
De-aici, de pe pămînt.

★

Unde-i casa cea iubită,
Sub colini adăpostită ?
Floare-albastru înflorit
Şi nisipul nepăşit,
Unde-i casa cea iubită.

Liniştea cocoşii curmă ;
Peste rîu, ciobani şi-o turmă.
Şi din ape-au luminat
Stele trei, îndepărtat.
Liniştea cocoşii curmă.

Vremea, moară cu aripă,
Ceas din lună înfiripă ;
Toarnă, peste sat şi noi,
Ploaia clipelor şuvoi.
Vremea, moară cu aripă.

Ploaia asta, snop de ace,
Casa-n ceaţă mi-o preface,
Floare-albastră mi-o coseşte
Şi nisipu-l bătuceşte.
Ploaia asta snop de ace.

★

Lanuri în mirişte, cîmpuri goale,
Peste ape-n ceţuri, jilăveală.
Ca o roată fuge-n rostogoale
Soarele prin măguri de sineală.

Drumul desfundat adoarme-n tină
Gînduri triste astăzi îl frămîntă.
Ce puţină vreme, ce puţină,
Pîn'să vină iarna cea căruntă.

Prin pădurea-n vînturi şuierîndă,
Am văzut, în negura albastră,
Luna roaibă, ca o mînză blîndă,
Cum se înhăma la troica noastră.

În româneşte de
Adrian Riza

SCHEREZADE

elias canetti

ra patroana unui mic bar francez, al cărui nume era „Scherezade". Era unicul bar care se afla în acel oraş şi care stătea deschis toată noaptea.

Uneori era complet gol, n-avea nici un client, iar alteori avea trei-patru persoane. Cînd se-ntîmpla să fie plin, era între orele două şi trei dimineaţa. Atunci se putea auzi şi înţelege fiecare cuvînt rostit de către oricare dintre clienţi deoarece barul era foarte mic iar cu cele douăzeci de persoane care-i umpleau interiorul dădea impresia că dintr-un moment în altul va face explozie.

După colţ se afla piaţa pustie. Djema el Fna se afla la zece paşi de bar. Nu-ţi puteai închipui un contrast mai mare. În piaţă dormeau pe jos fiinţe mizerabile-mbrăcate-n zdrenţe.

Corpurile lor erau aproape-ntotdeauna aşa de bine împrăştiate pe pămînt că trebuia să mergi cu mare grijă pentru a nu călca pe ele. Cel care la ora aceea mergea prin piaţă era suspicios. Aşa că era mai bine să te fereşti de el.

Viaţa proprie din Djema dispărea în momentul cînd ea renăştea în micuţul bar. Cei care se mişcau înăuntru aveau aspect european. Veneau francezi, americani, englezi. Veneau şi arabi, dar aceştia ori erau îmbrăcaţi europeneşte ori beau, şi numai acest lucru-i făcea să se simtă oameni moderni sau europeni, cel puţin în propriii ochi.

Băuturile erau foarte scumpe şi numai arabii bine situaţi erau cei care-ndrăzneau să intre aici.

Fiinţele zdrenţăroase care zăceau în piaţă n-aveau nimic sau cel mult numai doi franci în buzunar.

Clienţii „Scherezadei" plăteau 120 de franci o cupă de coniac, şi beau mai multe, foarte repede, una după alta. În piaţă, înainte de-a o cuprinde somnul şi liniştea, era obiceiul să se-audă muzică arabă. Aparatele de radio din fiecare casă îşi trimiteau ţipetele în exterior, încît piaţa aceea părea să spună că-i aparţine fiecare acoperiş. În bar era numai muzică europeană, dar în surdină, şi oricine-ar fi stat aici se simţea un mare domn sau cel puţin un om distins.

Doamna Mignon se preocupa să aibă melodiile cele mai moderne. Era mîndră de discurile sale şi-n fiecare săptămînă apărea în local cu un disc de ultimă oră pe care tocmai îl cumpărase. Îl arăta clienţilor săi mai asidui şi se interesa de gusturile lor speciale.

Ea se născuse la Shangai din tată francez şi mamă chinezoaică. Ochii-i fuseseră oblici altă dată dar îşi făcuse o operaţie pentru-a avea ochii europeni aşa că-i rămăsese foarte puţin din aspectul chinezesc. Trăise în altă colonie franceză înainte de-a se stabili în Maroc ; fusese în Duala cîţiva ani. Mereau avea ceva de obiectat împotriva tuturor ţărilor. Judecăţi aşa de originale şi de neschimbate ca ale acestei femei nu auzisem toată viaţa. Totuşi, nu spunea nimic împotriva francezilor şi nici a chinezilor, şi de cîte ori avea ocazia spunea : mama mea era chinezoaică, iar tata francez. Numai cu aceasta şi deja era mulţumită de ea însăşi, fiind toată argumentaţia ei în cazul că provenienţa clienţilor ar fi fost alta.

Eu mi-am cîştigat încrederea ei, după o lungă conversaţie, într-o ocazie în care-am fost numai cu ea în bar.

Cînd prietenii mei, un grup de actori care făceau un film englezesc, uitau să plătească consumaţia înainte de-a pleca, eu mă obligam să plătesc pentru ei. Din această cauză mă considerau un om bogat, într-o formă disimulată, după cum se-ntîmplă între englezi, fapt ce în rare ocazii se poate vedea după îmbrăcăminte.

Cineva, poate pentru a glumi pe seama doamnei Mignon şi pentru că o considera bolnavă mental, a zis despre mine că sînt medic psihiatru. Eu obişnuiam să rămîn aşezat la bar, liniştit şi tăcut fără să scot un cuvînt. Mai înainte doamna Mignon vorbea cu mine numai despre clienţii ei apoi s-a hotărît să dea credit acelui zvon. Eu n-am contrazis-o dar nici n-am clarificat nimic ; îmi mergea foarte bine să creadă asta ; în plus, ea îmi povestea de fiecare dată multe lucruri despre clienţi.

Era căsătorită cu dl. Mignon, un individ înalt și puternic care făcuse parte din Legiunea străină ; își ajuta foarte puțin soția la bar. Cînd nu erau clenți îi plăcea să doarmă tolănit pe băncile micuțului local, iar cînd sosea vreun cunoscut de-al său îl ducea la bordelul francez, care se numea „La Rivière" și care se afla la cîteva minute de bar.

Aici stătea una sau două ore după care se-ntorcea din nou cu clienții săi. Îi povestea soției unde fusese, o informa despre noile fete care sosiseră la bordel, bea ceva și, poate, mai tîrziu, se-ntorcea cu clienții la bordel, la „Rivière" — acesta era cel mai frecvent cuvînt care se auzea în barul „Scherezade".

Dl. Mignon avea chip de copil, rotund și somnolent, iar capul îi apărea așezat peste niște umeri proeminenți ; surîdea leneș și, pentru că era francez, vorbea puțin și cu o încetineală surprinzătoare. Nici nevastă-sa nu vorbea mult, știa să tacă și avea sensibilitate, drept pentru care nu se impunea ușor, dar cînd începea să vorbească cu greu o mai puteai opri. El, între timp, bea cîteva pahare sau dormea, ori se ducea la „La Revière".

Doamna nu-i permitea niciodată corpolentului său soț să-i dea afară din bar pe clienții beți care se comportau grosolan. Ea rezolva singură toate aceste probleme. Localul le aparținea iar pentru cazurile periculoase avea un baston de cauciuc ascuns sub tejghea unde ținea și discurile.

Îi plăcea să le-arate clienților bastonul, zîmbindu-le cu subînțeles ca o aluzie și le spunea : „acesta este numai pentru americani". Cele mai mari dificultăți le-avea cu americanii beți, fapt ce explica ura sa aprinsă. Din punctul său de vedere existau două clase de bărbari : aborigenii și americanii.

Soțul ei nu fusese mereu în Legiunea străină. Într-o zi se-ndreptă spre mine cu manierele sale leneșe și viclene și mă întrebă : „Dvs. sînteți medic, medic de nebuni, nu-i așa ?" „De ce credeți asta ?" îl întreb eu și disimulez a fi surprins. „Ne-au spus-o. Eu am fost doi ani într-un ospiciu, la Paris, ca supraveghetor". „Atunci dvs. știți cîte ceva despre aceste lucruri" îi spun eu. Și se simți măgulit. Apoi el îmi povesti despre munca sa din acel timp și despre cum îi tratase pe nebuni, deoarece știa care erau periculoși și care nu.

Făcuse o clasificare proprie și simplă a nebunilor după cît îi considera de periculoși. L-am întrebat despre nebunii din Marraquech și menționă cîteva cazuri cunoscute în tot orașul. Începînd de-atunci m-a tratat un pic ca pe un superior din sfera sa profesională. Ne uitam dacă în bar apărea cineva al cărui comportament făcea să te gîndești la un deficient mental și din cînd în cînd îmi oferea cîte-un coniac gratis.

Doamna Mignon avea o prietenă, numai una, de a cărei amiciție se simțea foarte satisfăcută.

Se numea Ginette și venea des la bar.

Aproape întotdeauna se așeza pe unul din scaunele înalte de la bar și aștepta. Era tînără și părea foarte dichisită. Chipul îi era foarte palid, ca al unei persoane ce-și petrecea noaptea în picioare și dormea în timpul zilei. Îi cam fugeau ochii și-n fiecare moment și-i întorcea spre ușa barului să vadă dacă venea cineva, iar în acele momente parcă i se lipeau de geam.

Ginette visa să i se-ntîmple ceva grozav. Aveau douăzeci și doi de ani și nu ieșise niciodată afară din Maroc. Se născuse aici din mamă italiană și tată englez. Acesta plecase la Dakar fără să se preocupe de fata sa. Ei îi plăcea să audă vorbindu-se englezește pentru că-i amintea de tatăl său. Cu ce se ocupa, pentru ce fusese în Maroc și pentru ce plecase la Dakar n-a putut s-o afle niciodată. Uneori, cînd Ginette și doamna Mignon vorbeau despre acest lucru, lăsau să se înțeleagă cum că acesta ar fi plecat din cauza fiicei sale. Cu siguranță că amîndouă ar fi dorit să fie așa deoarece tatăl nu se ocupa de ea. În orice caz, ceea ce căutau să evite în discuție era orașul în care trăia fiica. Despre mamă nu se vorbea nimic, iar eu aveam impresia că trăia încă în Maroc. Despre faptul că nici Ginette, nici doamna Mignon n-o apreciau, nu mai exista nici o îndoială. Poate era săracă sau poate activitatea ei nu era destul de onorabilă sau poate pur și simplu nu-i stimau destul de mult pe italieni... Ginette visa o călătorie în Anglia, țară care o atrăgea mult. Totuși, ea ar fi mers oriunde, chiar și-n Italia. Aștepta să sosească un prinț bogat care s-o scoată din Maroc. Era în acele ore cînd barul era gol, atunci cînd ea se lăsa purtată de gînduri. Distanța de la scaunul ei înalt pînă la ușă era cam de trei metri și, cînd se deschidea, ochii fetei se deslipeau de ea parcă ar fi primit o lovitură puternică.

Ginette nu era singură cînd am văzut-o prima dată. Era lîngă un bărbat foarte tînăr, de un aspect efeminat și mai dichisit decît ea. Ochii săi mari, negri și culoarea închisă a feței îl trădau pe marocan. Ea părea să aibă multă încredere în el și amîndoi veneau la bar foarte des, mereu împreună. Deja îi luasem drept o pereche de tineri logodiți și am căutat să-i observ înainte de-a mă interesa ceva mai mult despre ei. El avea întotdeauna un aspect de parcă atunci ar fi ieșit din cazino. Nu numai că era îmbrăcat, după moda franceză, dar se lăsa mîngîiat frecvent de Ginette, lucru ce pentru un arab ar fi fost una dintre cele mai mari umilințe. Bea mult. Uneori mai venea cu ei încă o persoană. Era un om de vreo treizeci de ani, de aspect mai bărbătesc și nu așa de gătit.

Grafică de Luminița Tudor

Cînd Ginette mi s-a adresat prima dată, destul de timid, deoarece m-a luat drept englez, era așezată la bar. Eu m-am uitat în dreapta ei dar tînărul acompaniant se afla în partea cealaltă. Ea m-a întrebat despre cum merg filmările pe care le făceau prietenii mei în Maroc. Aceasta era pentru ea un mic eveniment și i-ar fi plăcut să participe și ea după cum mi-am dat seama imediat. Am răspuns cu amabilitate la întrebările ei.

Doamna Mignon s-a bucurat de faptul că pînă la urmă ne-am cunoscut, eu și prietena ei cea mai bună. Am discutat puțin, după care mi l-a prezentat pe tînărul care era așezat la stînga ei. M-a surprins deoarece mi-aș fi putut imagina orice altceva, mai puțin faptul că erau soț și soție. Trăiau împreună de aproape un an. Ca pereche s-ar fi putut spune că erau în luna de miere. Dar cînd Ginette apărea aici așezată fără el, privea mereu cu nostalgie ușa și atunci nu pe soțul ei dorea să-l aibă ea ală-

turi. Am întrebat-o prin intermediul unor glume făcute cu mult tact despre felul lor de viață și-am aflat că amîndoi ieșeau din bar la trei dimineața și se duceau acasă să mănînce. Pe la cinci se culcau și dormeau pînă după amiază. Am întrebat-o ce lucrează soțul. „Nimic, mi-a răspuns, are tată".

Doamna Mignon, care asculta, surîse cu răutate, auzind această informație. Tînărul brunet și efeminat surîse timid, dar suficient pentru a-i vedea dantura perfectă. Vanitatea sa eclipsa totul, chiar și perplexitatea cea mai dezagreabilă. Ne-am invitat reciproc să bem cîte-un pahar și-am început să discutăm. L-am întrebat pe el cît timp a trăit în Franța, deoarece avea aspect de francez.

„Niciodată, îmi răspunse. N-am ieșit niciodată din Maroc". L-am întrebat dacă i-ar plăcea să meargă la Paris și mi-a răspuns că nu, că aceasta nu l-ar atrage deloc. Dacă i-ar plăcea să meargă în Anglia. Nici aici. Dacă i-ar plăcea să călătorească în vreo altă parte a lumii. Nu. De fiecare dată răspundea încet, parcă n-ar fi avut viață proprie și autentică. Am presimțit că există ceva despre care el nu vorbea și care-l ținea legat de acel loc. Ginette nu putea să fie, deoarece ea dădea a înțelege destul de clar că prefera să meargă în oricare parte din lume, decît să stea aici în Maroc.

Perechea, care-mi părea atît de simplă și de curată, devenise deodată enigmatică. Îi vedeam în fiecare noapte la bar. În afară de străinii care intrau aici, îi mai interesau discurile doamnei Mignon.

Amîndoi exteriorizau dorințe inspirate de acele cîntece și găseau unele pe care le-ar fi ascultat de cîte șase ori. Cînd le ascultau, vedeam după picioare că nu se mai puteau abține și, atunci, dintr-o dată, începeau să danseze în acel spațiu mic dintre bar și ușă.

Își apropiau atît de mult picioarele, că era cam dezagreabil să-i privești.

Pe Ginette o atrăgea acest stil intim de a dansa. Totuși, uneori, se uita la spectatori și le spunea, plîngîndu-se de soțul ei : „este teribil, nu se poate cu el, nu vrea să danseze altceva. I-am spus-o de mai multe ori, dar zicea că nu știe să danseze altă bucată". Apoi începu altă melodie, și, cînd deja era pe punctul de a se termina, ea avu destulă grijă să nu întoarcă discul. Eu mi-o imaginam pe Ginette în altă țară, acolo unde ar dori să stea și unde ar putea să trăiască cu alte ființe, pe care și le-ar alege singură și unde ar dispune de timpul ei. Mi-o imaginam la Londra dansînd după melodiile acelorași discuri.

Într-o seară, cînd eram singur în bar, doamna Mignon m-a întrebat dacă-mi plăcea Ginette. Știam ce ar fi dorit să audă și i-am spus: „Are o naturalețe agreabilă". „Nu mai este cea care era — spuse doamna Mignon — dac-ați ști cît s-a schimbat în acest an ! Este foarte nefericită. Săraca ! Nu trebuia să se fi căsătorit cu el. Toți acești oameni născuți aici sînt soți răi. Tatăl lui este bogat, este de familie bună, este adevărat, dar l-a dezmoștenit pentru că s-a căsătorit cu Ginette. Iar tatăl ei nu vrea să știe nimic, deoarece s-a căsătorit cu un arab. Și-acum n-au din ce trăi". „Bine, dar cum trăiesc, dacă el nu muncește și tatăl său nu-i dă nimic ?" „Nu știți ? Nu știți cine-i prietenul lui?". „Nu, ce să știu ?" „Dvs. l-ați văzut aici cu ei. Prietenul său este un fiu de-al lui Glaoui. Soțul Ginettei este favoritul său. Acest lucru se-ntîmplă de mult timp. Acum Glaoui este foarte supărat pe fiul său. El n-are nimic împotrivă dacă sînt femei. Vrea ca fiii săi să aibă femei, cîte vor dori. Dar mersul cu bărbații nu-i place. Acum cîteva zile, și-a trimis fiul în străinătate". „Și din aceasta trăiește soțul Ginettei ?" „Da, și ea la fel. El o obligă să doarmă cu arabi bogați. Este unul, în special, la curtea fiului lui Glaoui care-o place pe Ginette. Nu mai este tînăr, dar este foarte bogat. La început, ei nu-i plăcea, dar soțul o obliga. Acum s-a obișnuit cu el și dorm toți trei împreună. Soțul ei o bate dacă nu vrea să doarmă așa. Pe de altă parte, el este foarte gelos. O lasă să se culce numai cu bărbații care plătesc bine. Îi face scene de gelozie dacă-i place cineva. O bate dacă unul nu-i place, deși o plătește bine. De asemenea o bate dacă ei îi place cineva care vrea să se culce cu ea fără s-o plătească. Pentru asta este așa de nefericită. Sărmana fată nu poate niciodată să facă ceea ce vrea. Așteaptă să scape de aici. Îmi pare tare rău de ea. Pe de altă parte, este unica mea prietenă și dacă pleacă nu-mi mai rămîne nimeni". „Dvs. spuneți că Glaoiu este supărat pe fiul său". „Da, l-a trimis afară pentru un timp. Speră că-și va uita favoritul. Dar nu-l va uita, sînt foarte uniți." „Și prietenul Ginettei ?" „A plecat și el. Trebuie să-l însoțească pe celălalt, deoarece aparține de curtea fiului lui Glaoui". „Amîndoi sînt acum în străintătate ?" „Da, este o grea lovitură pentru amîndoi. Acum n-au bani. Trebuie să trăiască din datorii. Dar asta n-o să dureze mult. Glaoui a încercat de mai multe ori să-i separe, dar fiul său se-ntoarce mereu. Nu rezistă să trăiască separat de soțul Ginettei. În cîteva săptămîni va fi din nou aici și tatăl său va trebui să cedeze". „Atunci totul va reîncepe să meargă bine". „O, da. Totul va merge bine din nou. Aceasta nu-i nimic serios și nici grav. A fost puțin iritat, asta-i tot. Acum caută să găsească pe cineva ; pentru acest sezon. Pentru asta am vorbit cu dvs. Se spune că dvs. sînteți foarte bogat. El a luat-o în serios, dar eu i-am spus că nu cred că va reuși. Dvs. sînteți prea mult pentru el. Vă place Ginette ?"

Atunci am început să înțeleg că presupusa mea bogăție îmi juca o festă. Totuși, într-un anumit fel, n-am acționat just față de doamna Mignon. „Trebuie scoasă de aici, spuse ea. Să nu-i dați lui nici un ban pentru Ginette. Orice s-ar face nu poate fi ajutată sărmana fată. Cu el, nu va economisi nimic. Îi ia totul. Plecați cu ea, de-aici. Mi-a spus că va merge cu dvs., oriunde ; vă va urma în orice parte doriți. El nu poate ieși de-aici. Aparține de curtea lui Glaoui și nu poate pleca așa ușor. Îmi pare foarte rău pentru fată. În fiecare zi arată mai rău. Ar fi trebuit s-o vedeți acum un an, proaspătă ca un trandafir. Are nevoie de îngrijire bună, și de o viață ordonată și echilibrată. Este o englezoaică. Naturală ca și tatăl său. Pentru aceasta este atît de drăguță. Nu se poate gîndi altceva despre ea. Dvs. o considerați o englezoaică ?" „Nu, am răspuns. Sau poate da, poate aș considera-o englezoaică datorită delicateței sale". „Exact, spuse doamna Mignon, are ceva fin și delicat, ca o englezoaică. Mie personal nu-mi plac englezii. Sînt prea liniștiți. Uitați-vă la prietenii dvs. Iată șapte persoane așezate la o masă, de o noapte-ntreagă stau acolo și nu li se aude nici un sunet. Niciodată nu știi dacă între ei există vreun criminal. Dar, comparați-i cu americanii ; nici aceștia nu-mi plac deloc, sînt barbari. Ați văzut bastonul meu de cauciuc ?" Scoase bastonul din tejghea și-l legănă de două ori cu energie și violență. „Asta-l am pentru americani. Mi-a fost util de mai multe ori. V-o spun foarte serios".

În românește de Dorel Filipescu

ALEKSANDER MERTZ

«GNOMII» IPOTEZE CONFIRMATE

- fragmente -

bia deasupra Atlanticului, la vreo oră după traversarea Canalului Mînecii, am scăpat brusc de sentimentul apăsător și confuz cu care plecasem de-acasă în această năstrușnică, dacă nu chiar absurdă, călătorie. Deși mă codeam să-l numesc, sentimentul era, evident, înrudit direct cu zădărnicia : unde mergeam ? Să pornești la un asemenea drum, istovitor, neverosimil de lung și atît de costisitor, în căutarea g n o m i l o r, închipuindu-ți-i reali numai pe baza aluziilor din diferite legende, povești și basme, era totuna cu a completa cu seninătate un cec la bancă pentru o sumă astronomică, depusă acolo... în vis !

Îmi imaginasem că Atlanticul, privit de la înălțimea zborului cu reactorul (eram pe unul din vechile tipuri de Boeing), arată ca un lac liniștit, străbătut de corăbioare și bărci, văzut de undeva, de pe vreun munte din apropiere. Stupoare ! Nu se vedea nici urmă de ambarcațiune, întinderea apei semăna cu o pătură nemișcată de nori, și atunci am ș t i u t deodată că plecasem să caut acul în carul cu fîn — cam asta însemnau gnomii la proporțiile planetei ! Absenți din orice anuare statistice, ignorați cu desăvîrșire de rapoartele demografice, neavînd nicăieri în lume reprezentanțe diplomatice sau împuterniciți în organismele internaționale, unde trebuia să caut eu acest popor sau neam sau trib de personaje imaginare, față de-al căror număr, penibil de mic, populația pigmeilor bunăoară pare o mulțime uriașă ?! Era totuna, înțelegeam, cu a căuta să descopăr, pe întinderea oceanului, o coajă de nucă — și în clipa aceea, numindu-mi exact situația deplorabilă, m-am liniștit definitiv. Pentru că hotărîrea sau capacitatea de a-ți defini orice stare de disconfort e un cîștig imens în atari situații, e ca și cum ai fi cîștigat bătălia premergătoare.... Astfel că, la întoarcere, după vreo doi ani de căutări sterile, m-am grăbit să-mi încep această sinteză cu... concluziile :

1. Darwin nu-i menționează nicăieri pe gnomi.
2. Gnomii nu apar în tabloul elementelor lui Mendeleev.
3. Marile enciclopedii fac trimiteri la diverse mitologii, dar mitologiile îi confundă mereu pe gnomi cu alții.
4. Nu există nicăieri dovezi arheologice care să ateste prezența unei culturi aparținînd exclusiv gnomilor.

. . . .

După alți doi ani de căutări în cîteva biblioteci relativ bine puse la punct, eram în măsură să-mi revizuiesc întrucîtva concluziile :

1. Deși domnul Darwin nu-i menționează nicăieri, gnomii sînt ființe, și încă inteligente — îmi pare rău că trebuie să o spun (cînd un gnom spune „trebuie", se sperie el însuși de corvoadele abia sugerate de sonoritatea termenului...)

2. Gnomii cunoșteau demult **tot** tabelul elementelor lui Mendeleev, cînd l-au ajutat pe marele învățat să-l viseze în formă incipientă (dacă nu l-a transcris integral, a fost o simplă chestiune de timp...)

3. Referitor la enciclopedii : „Figlio, îmi spunea **padre** al meu cînd mă vedea punînd mîna pe vreun dicționar (în casă vorbeam numai în italiană, păstrînd franceza pentru relațiile cu oficialitățile), dicționarele și enciclopediile sînt făcute pentru semidocți și inculți ! N-ai să înveți nimic din dicționare, oricît de aurite coperți ar avea ! Încrede-te numai în «enciclopediile ambulante», **figlio !**" (acum știu că unor gnomi li se spune așa...)

4. Arheologia este inoperantă dacă avem în vedere încăpățînarea înverșunată cu care gnomii au șters orice urmă a trecerii lor de-a lungul veacurilor (ei înșiși, cîți au rămas, sînt relicve...)

Dovezi sigure :

Singurul om care mi-a răspuns imediat pozitiv la întrebarea dacă a văzut gnomi avea, în clipa aceea, o privire absent-visătoare, parcă întoarsă foarte adînc înăuntrul său ; era un marinar beat

criță, în avionul cu care zburam de la Montreal la Oslo, într-o noapte atît de neagră, încît nu mai conta dacă vom ateriza teferi ; după ce mi-a răspuns afirmativ, a oftat într-un fel sfîșietor, cumva inuman, căzînd de îndată într-un somn profund, liniștit, senin. (Numai gnomii autentici privesc, în anumite împrejurări speciale, atît de absent-visător și oftează în felul acela sfîșietor, inuman, care poate clinti și o inimă de piatră...)

În posesia acestor date prețioase și verificate am început să scriu despre ei. După frecventarea bibliotecilor universitare, constatam că drumurile mele în jurul pămîntului mă ajutaseră să aflu o grămadă de lucruri noi despre nenumărații mei tovarăși ocazionali de călătorie, despre mine însumi în special, și nimic, dar absolut nimic relevant despre gnomi ! Chipul marinarului din avion mă urmărea persistent și zeflemitor, cumva provocator-îndoielnic, asta pînă la descoperirea de mai tîrziu că discutasem cu un gnom real. Într-o seară, trăgînd cu urechea la mormăiala lui **padre**, care încerca, amețit de vinul său preferat adus de contrabandiștii din Liguria, s-o adoarmă pe soră-mea, Silvana, de patru ani, am deslușit cu surprindere cuvintele lui : **„Gnomii, cînd se îmbată, nu țin cont !“** Veți spune că asta s-o fi întîmplat cu mult înainte de călătoriile mele de studii, întrucît asistînd la adormirea Silvanei **la patru ani** eu însumi nu puteam avea decît șase ! Dar bineînțeles ! Știu însă sigur că încă de pe atunci în casă se vorbea de dimineață pînă seara numai despre gnomi, apelativul fiind valabil pentru toată lumea. Și-apoi, nimeni n-a găsit încă leac pentru capriciile memoriei : doar nu era să-mi amintesc, **la șase ani**, pasajul găsit în „Introducerea în cunoștința suprasensibilă despre lume și menirea omului“ a lui Rudolf Steiner, transcris de mine în fișier **la douăzeci și opt de ani :**

„...privirea spirituală mai cuprinde și multe alte ființe, unele inferioare, altele superioare, care trăiesc în preajma omului, fără ca el să le poată percepe fizic. Însă cei care au facultatea contemplării spirituale percep asemenea ființe și le pot descrie. Din speciile **inferioare** ale acestor entități, fac parte toate acele ființe pe care cei cu darul perceperii lor le numesc **salamandre, silfe, undine, gnomi“.** (sublinierile mele)

Ceva nu se potrivea cu ceva : **padre al meu,** numit în familie **gnom,** nu putea fi de „specie inferioară“, dar, pe de altă parte, **cînd se îmbăta, chiar că nu ținea cont,** asemenea marinarului aceluia care afirmase că a văzut gnomi ! A fost prima mea revelație în sensul că multe scrieri despre gnomi sînt apocrife, ca să mă exprim elegant. Mi-am rupt furios fișele și însemnările și mi-am reluat chinurile de la capăt, întocmai ca Giovanni Papini, așa cum povestește în fragmentele de pînă acum din „UN UOMO FINITO“[1]), păstrîndu-mi doar cîteva date de referință :

Marea Enciclopedie Britanică ne descrie gnomul ca pe un fel de pitic, un locuitor din subteran sau „spirit al pămîntului“ care păzește minele și tezaurele prețioase păstrate în subsol (vă dați seama — ce mai puteau găsi arheologii ?!). El ar fi fost reprezentat în mito-

---

[1]) Textul a fost redactat înainte de 1966 cînd a apărut, în volum, „Un om sfîrșit“ (n. trad.)

ALEKSANDER MERTZ

sau negarea oricărei proporții între conștiința artistică și spațiul geografic natal

În singurul său interviu, acordat televiziunii locale, cu ocazia decernării „Salamandrei de Aur“ pentru cel mai popular personaj la „Bienala de literatură de inspirație marină pentru tineret și copii“ de la Livorno — Italia (1969), interviu care a și contribuit, în mare măsură, la meteorica răspîndire, în 4 limbi europene, a Cărții gnomilor (netipărită în volum nici pînă azi !), Aleksander Mertz polemiza cu editorii parizieni, demolind simplu și convingător o prejudecată la ordinea zilei pe vremea aceea : „Nu cred că trebuie neapărat să «ai o țară mare în spate» pentru a-ți impune valoarea în plan literar. Problema se pune fals. Generalul armatei moarte al albanezului Ismail Kadare, scris și într-o limbă de foarte redusă circulație, a și atins milioane de exemplare, transpus în nenumărate limbi ! O dovadă recentă că sentimentele și ideile cele mai nobile ale umanității nu s-au născut pe un anumit pămînt ! Cred că dreptul de a fi patriot, datoria de a face bine oamenilor, de a trăi în pace și de a iubi, de a legăna un copil în brațe și de a-i șopti o poveste înainte de somnul său neprihănit — toate astea aparțin omenirii întregi ! Dacă n-ar fi așa, poate că nici n-ați fi stat de vorbă cu mine, numai din cauză că trăiesc în cătunul natal din munții Principatului Monaco...“

După ce bienala de la Livorno i-a mai acordat în două rînduri „Salamandra de Aur“ (în 1971 — pentru ilustrațiile la propriile „fragmente“ și în 1973 — pentru scurt-metrajul „de autor“ Gnomii), autorul n-a mai participat la concursuri, explicînd, în spiritul operei sale, că „poporul cel mai puțin numeros din lume, gnomii, nu are nevoie de gloria premiilor pentru a-și dobîndi reputația literară !“ Critica a ridicat mănușa lui Aleksander Mertz urcîndu-l și mai mult la bursa popularității, de care, dealtfel, nu ducea deloc lipsă...

Lăsînd glumele la o parte, Cartea gnomilor e, în totalitatea ei încă neadunată între două coperți definitive, una dintre cele mai serioase opere ale genului — avem în vedere fantasticul. Pentru readucerea gnomilor în actualitate sau re-considerarea acestor, din punct de vedere literar, autorul a recurs la diverse modalități publicistice, printre care și, uneori, benzile desenate, compromise ca fiind o expresie a kitsch-ului. Fără să-l deranjeze această vecinătate puțino măgulitoare, Aleksander Mertz și-a ridicat nivelul textelor și ilustrațiilor cu o autentică răbdare de giuvaergiu, învingînd fără eforturi rezervele criticii „scrobite“ și cucerind, fără exagerare, popoare întregi de copii, deși Cartea gnomilor nu se adresează „în exclusivitate copiilor — cum declara autorul în unicul său interviu — ci copilăriei din noi (subl. ns.), așa cum și-o ma-

logia medievală ca „fiind mic, deformat fizicește, de obicei cocoșat, ființă asemănătoare unui bătrîn noduros"... Gob, regele speciei gnome, și-ar fi condus supușii cu o sabie magică și se spune că ar influența temperamentul melancolic al omului.

Lucrurile se complică însă enorm cînd apare în scenă domnul Theophrastus Bombastus von Hohenheim (149...?—1541), care și-a luat și numele de Paracelsus. Voi trece sub tăcere părerea unor contemporani despre acest controversat personaj, căruia aceeași enciclopedie îi atribuie meritul (eu aș zice: **croarea**) de a fi „popularizat prin cărți gnomii ca fiind capabili să se miște prin pămînt (medii solide) asemenea peștilor prin apă" !

Nerozia asta nu-și găsește nici un fundament în eddele scandinave, de la care, de fapt, pornesc și se-ntorc toate firele legate de gnomi. E drept că feciorii lui Ivald, bunăoară, „făcură nu numai cosița de aur cerută, ci și lancea Gugner" — singura insignă a puterii lui Odin, părintele zeilor scandinavi. Această lance, ca și inelul Draupner, care avea însușirea ca, din nouă în nouă nopți, să permită desprinderea din el a altui inel, tot atît de greu și dintr-un aur tot pe atît de curat, simbol al fecundității, precum și grozavul ciocan al lui Thor, deținătorul fulgerului, reprezintă capodopere ale piticilor... Tot la pitici apelează și Loke, aflat în mare nevoie (avea nevoie de aur pentru a-i răscumpăra pe Odin și pe Hoener, luați ca ostateci) : el se adresează vestitului Andvare — Cel Prudent — și tîrgul se face. Andvare îi dădu tot aurul pe care-l avea ascuns într-o stîncă, afară de un inel, pe care-l dosi sub braț ! (Toate aceste minunate acțiuni se petrec într-un peisaj feeric, prin munți împăduriți și pe malul unor lacuri cu ape ca de cleștar, la lumina soarelui sau a lunii, și nici vorbă de deplasări subterane „ca peștii" prin medii solide sau alte bazaconii ale domnului Paracelsus — roade ale exaltărilor sale bahice, ca să folosesc și eu clișeul eufemistic...)

Dar ați reținut gestul ? Andvare își dosi inelul, ultimul său lucrușor prețios !, în locul considerat de el ca fiind cel mai sigur — sub braț ! Reacția asta de a-și pune la adăpost ceva, de a salva sau recupera ceva, un grăunte de aur, o pietricică, o scoică, o cireașă sau un bob de strugure, orișice, orișicît, acolo, să fie !, e atît de tipic gnomică, încît, recitind eddele, într-o dimineață de aprilie, în sala mohorîtă de lectură a bibliotecii municipale din Milano, m-a pufnit rîsul. Pe fereastră se vedeau tineri cu hainele strînse pe trup, încheiate la toți nasturii din pricina vîntului rece dinspre Monte Viso, și aerul ăsta cumva sticlos, rezistent, mi-a adus aminte de fetița cu foarfeca în mînă cu care am conversat stupefiat pe o plajă toridă în Caraibe. Am înțeles brusc în dimineața aceea că dacă n-aș fi călătorit atît, nici nu aș fi descoperit vreodată gnomii de lîngă noi și din noi...

Fetița stătea în genunchi, cu soarele-n spate și forfeca aerul din fața ei, ca și cum ar fi decupat ceva dintr-un material mai delicat ca mătasea. N-am înțeles ce făcea, dar, văzînd cît e de frumoasă, mi s-a strîns inima la gîndul că, într-o bună zi, va ieși din copilărie la fel de inconștient cum ieșise puțin mai înainte din mare, avea încă picături jucăușe pe omoplați. Am întrebat-o pînă la urmă ce face — vorbea spaniola — și ea mi-a răspuns serios că-și croiește un petic de... umbră. Am intrat în joc și

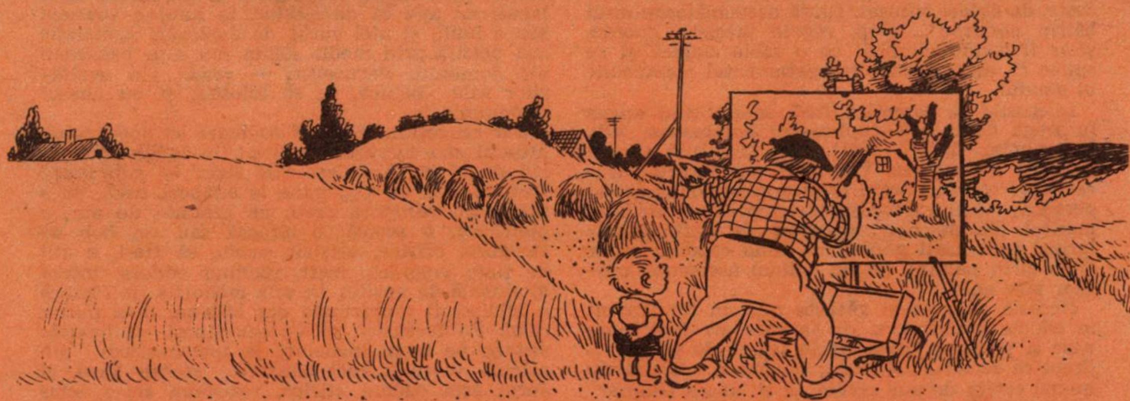
nifestă majoritatea oamenilor în momentele seninătății lor sublime". Dar de ce benzile desenate, ilustrațiile în general ?

Născut într-o familie de gravori de timbre, la 1934 (în același an cu Ismail Kadare pe care îl și citează, probabil, dintr-o afinitate structurală și, în mod sigur, complexat de... suprafața drapelului național : „Un gnom adevărat își dă viața și pentru un ciucure din drapelul patriei !", spune autorul într-unul din «fragmentele» sale), tînărul Aleksander Mertz preia profesia tatălui, căreia i se consacră cu toată pasiunea. Întrevedem deci o copilărie petrecută între multe desene, călimări cu cerneluri de toate culorile și penițe subțiri pentru tuș, grămezi de timbre prin casă și albume burdușite cu mărci din lumea întreagă, asupra cărora copilul va fi zăbovit îndelung, fascinat de universul ce lua naștere, în filigran, sub degetele părinților săi; „pecetea" căpătată astfel este grăitoare în sine iar preluarea profesiei la fel de firească și aproape inevitabilă ca și transmiterea meșteșugului în familiile de olari...

Fără să trăiască „pe picior mare" (se știe că, pe lîngă încasările halucinante ale Cazinoului din Monte-Carlo, emisiunile de mărci poștale asigură o bună parte din veniturile Principatului Monaco), situația materială îi permite două călătorii pe glob, pe care le dedică, în principal, edificării asupra... piticilor de tot felul din cultura celor mai diferite popoare, căutînd, cu o febră soră cu „febra aurului", obîrșia... gnomilor. Ingenuu și entuziast, ni-l putem imagina pe tînărul explorator de numai nouăsprezece ani în postura vreunui „expert UFO", împătimit de întîlnirile de gradul trei cu ocupanții O.Z.N.-urilor, dar jurnalul călătoriilor sale, radiodifuzat la Monte-Carlo, nu confirmă această imagine, dimpotrivă : luîndu-și în serios rolul de corespondent special al postului de radio național, Aleksander Mertz se dovedește un fin observator al zonelor investigate, arată solide cunoștințe de etnografie și folclor, geografie și arheologie, lingvistică și dialectologie, fiindu-i de un folos neprețuit și lui Charles Stone, bunăoară, printre crestele Himalaiei, în expediția acestuia pe urmele „omului zăpezilor", descrisă amănunțit în „Șerpașii și omul zăpezilor" („The Sherpa and the Snowman", London, 1955). După doi ani de peregrinări pe pămînt, în aer, pe mările, fluviile și oceanele lumii, avînd grijă să nu ocolească populațiile lacustre din arhipelagurile emisferei australe și zăbovind, îndeosebi, în extremul nord scandinav, urmează o perioadă de „recluziune" autoimpusă în bibliotecile universitare europene și, în sfîrșit, „lansarea" gnomilor : capitolul final al însemnărilor sale de călătorie, *Dicționarul unei limbi necunoscute* (Editura Nagard, Milano, 1964), se intitulează sec „Gnomii — ipoteze confirmate" și trece neobservat, ceea ce nu-l descurajează pe autor, ba chiar îl îndîrjește în finalizarea pasiunii sale de a însufleți o pagină mitologică.

Astfel începe să apară interminabilele «fragmente» din *Cartea gnomilor*, cărora nu li se întrevede nici pe departe capătul (cartea întreagă !) și pentru care i s-au acordat cele trei „Salamandre de Aur"... Cititorilor obișnuiți cu «fragmentele» din reviste ale prozei lui Aleksander Mertz nu li se mai pare bizară semnătura autorului, care se pune la adăpost, invariabil, sub mențiunea : „*Traducere* de Aleksander Mertz" (subl. ns.) fără să indice vreodată limba textului original. Dacă trucul e o altă mănușă aruncată ignoranței noastre, să o ridicăm împreună !

Alexei Rudeanu

am întins mîna spre ea, cerîndu-i-l să-l „încerc" dacă nu se „rupe", cînd m-a privit deodată absent-visătoare, refuzîndu-mă („**Nu pot să ţi-l dau !**") şi a oftat sfîşietor, cu amărăciune, în timp ce îşi ascundea peticul invizibil şi imaterial de umbră (unde credeţi ?), exact subsuoară ! Mi-a venit să mă frec la ochi ca la deşteptarea din somn, şi nu ştiu pînă azi dacă bucata aceea de umbră întunecată i-a încăput într-adevăr sub braţ, ori fetiţa avea subsuoară o pilozitate precoce ! Dacă nu aş fi întîlnit-o, n-aş fi reuşit niciodată să-mi imaginez gestul delicat al lui Andvare, dosindu-şi cu fereală inelul acela sub braţ — şi aşa mi s-a întîmplat mereu pe parcursul elaborării acestei sinteze : întîi am descoperit limbajul incifrat în gesturile gnomilor (iar gesturile nu au vîrstă şi sînt atemporale), şi lecturile ulterioare m-au ajutat să-i identific aproape fără greşeală. Dacă n-aş fi avut eu însumi gnomii mei în arborele genealogic, probabil că n-aş fi reuşit nici atîta ; în absenţa acestei filiaţii comunicarea nu se realizează, cum nu se pot face nici transfuziile sangvine între grupele incompatibile. Şi astfel le-am stabilit, oarecum, poziţia geografică :

„În forma în care îl ocupă şi în prezent, teritoriul gnomilor se întinde din locul unde s-au trezit din somn ultima oară şi pînă la limita unde vor adormi din nou".

. . . .

Frunzărind ambiţiosul **Larousse** mi-am amintit iarăşi ziua plecării la drum şi priveliştea Canalului Mînecii de la înălţimea la care se ridicase Boeing-ul în clipa aceea. Ar fi fost nu ştiu cum ca enciclopedia franceză să omită gnomii : „om sau copil de talie mică, spiriduş al pămîntului şi al munţilor, în general hidos şi deformat" (dar cum altfel să fi fost dacă, la origini, prin natura **serviciului** de trezorieri ai comorilor subterane, orbecăiau neîncetat prin catacombe şi galerii de mină, cocîrjaţi, înghesuiţi şi striviţi de răspunderea copleşitoare, zgîriindu-se în ieşiturile pietrelor şi colecţionînd cucuie peste cucuie pe căpăţîna lor înţeleaptă ?!), în timp ce — atenţie ! — femeile lor, „les gnomides étaient d'une grande beauté"... Fără îndoială ! Minunata fetiţă din Caraibe !

Maeştri ai divagaţiei, francezii citează însă şi alte aspecte care nu interesează sub nici un raport această sinteză : întîlnim un citat din Hugo în care „gnomii se aşezau pe vine, colo-sus, sub plafon" sau faptul arhicunoscut că distihurile lui Caton „sont un poème gnomique". Dar aici nu comentăm nici poeţii din antichitatea greacă, „les gnomiques" care au pus în versuri felurite maxime morale, nici confuziile cabaliştilor sau ale misticilor, nici atîtea alte interpretări şi tendinţe care au folosit gnomii noştri drept simplu pretext ! Singura liniuţă de unire între sensul filozofic al termenului şi gnomii ca atare (piticii noştri dragi cu ale lor „les gnomides d'une grande beauté") ar consta în aceea că acţiunea adevărurilor generale gnomice este atemporală şi deci se petrece în afara timpului, indiferent de timp — amănunt din care vom alege ceea ce ne convine : demonstraţia permanenţei lor !

Ca să vezi cîtă diferenţă între informaţia britanică, seacă şi la obiect, şi profunzimea complexă a vecinilor mei de pe ţărmul cestălalt al Canalul Mînecii, de care mă leagă atitea... convenţii ! Aş putea fi mîndru de asta ![2])

Şi ca să isprăvim cu dicţionarele, să vedem ce precizări face un colocatar din adîncuri al gnomilor, Dracul însuşi, care şi-a semnat cea mai mare parte a operei cu pseudonimul Ambrose Bierce.[3]) Neîntrecutul autor al definiţiei oglinzii(„o suprafaţă sticloasă pentru poiectat o imagine trecătoare, dată spre dezamăgirea omului") şi astru de primă mărime pe bolta literaturii fantastice, aşa cum l-am înţeles eu din **The Collected Writings of AMBROSE BIERCE** (The Citadel Press, New York, 1960) explică despre gnom : „În mitologia nord-europeană, un spiriduş pitic locuind în părţile dinăuntru ale pămîntului şi avînd în pază specială tezaure minerale. Bjorsen, care a murit în 1765, spune că gnomii erau destul de obişnuiţi prin părţile de miazăzi ale Suediei, pe cînd era el flăcău, şi că i-a văzut adesea zbenguindu-se pe dealuri în lumina amurgului. Ludwig Binkerhoof a văzut trei nu mai departe de 1792, în Pădurea Neagră, şi Sneddeker confirmă că în 1803 au gonit un grup de mineri dintr-o mină sileziană", pentru ca în rîndurile următoare să dărîme fără milă întregul miraj al explicaţiei : „Întemeindu-ne estimaţiile pe datele furnizate de aceste mărturii găsim că gnomii au dispărut probabil **încă din 1764**" (sublinierea mea).

Un altul în locul meu ar fi ieşit urlînd din bibliotecă şi s-ar fi apucat imediat de pescuit perle sau de orice profesie care să-l ucidă neîntîrziat. Perseverînd, mi-am găsit însă o altă însuşire caracteristică gnomilor, notată într-un carnet care miroase şi astăzi a peşte, în timp ce

---

[2]) Autorul face aluzie la tratatul din 1918, potrivit căruia Monaco intra sub „protecţia prietenească a Franţei" şi la „Convenţia de bună vecinătate şi administraţie comună" din 1951, între cele două ţări (n. trad.)

[3]) Este vorba de „Dicţionarul »Diavolului«" sau al „Cinicului" (1906) — operă de referinţă a autorului nord-american, din care se citează adesea fără a se mai face referinţă la sursă (n. trad.)

navigam aproape de hotarul estic al Filipinelor, pe Marea Sulu, de la Sandakan spre Puerto Princesa, așezat chiar în „talia“ ca de viespe a Insulei Palawan. Mi se spusese că în nordul insulei, la Taytay, ar trăi cîțiva bătrîni cam într-o ureche, care pretindeau că, în nopțile cu lună plină, „găsesc urme de pași dinspre grotele dintre stînci pînă pe țărm și înapoi spre grote, fără să viețuiască cineva pe acolo“. La ieșirea în larg a început hula, chiar în clipa în care încercam să gust din supa servită în ceașcă ; vasul era hîrbuit rău de tot și se numea **Apo** (ca vulcanul de pe Insula Mindanao a arhipelagului) și-și merita numele cu prisosință pentru că trosnea groaznic din toate încheieturile, dar echipajului nu-i păsa de chestia asta. Mărunței și tuciurii, cei mai bătrîni, împodobiți cu frunte înaltă și barbă argintie și scurtă, ca niște sfinți, filipinezii își concentrau toată atenția asupra supei, ținînd colțucul de pîine strîns în pumn, ascunzîndu-l parcă, și mușcînd din el cumva pe furiș, evitînd să se uite unii la alții : semănau incredibil cu o ceată de gnomi. Transcriu însemnarea :

„Gnomii mănîncă supa numai din ceașcă — pentru că o suprafață mai mare, cum ar fi farfuria, i-ar solictia prea mult —

Gnomii nu rezistă la suprasolicitare —

Gnomii **nu caută** —

GNOMII GĂSESC (carnea în supă sau orice altceva) FĂRĂ SĂ CAUTE !“

Cu timpul, am verificat de nenumărate ori justețea observației. Știam că am să găsesc pînă la urmă gnomii, fără să-i caut...

. . . .

„Cînd au de ales între două lucruri de făcut, gnomii optează pentru cel mai greu. Altfel n-ar avea nici un motiv să se plîngă că dificultatea acelei lucrări le depășește puterile sau competența. Așa reușesc să scape, în principiu, de orice treabă“. Nu mi-am notat numele obscur al autorului cărții (o culegere de aforisme, dacă nu greșesc, frunzărită în grabă la un anticar din Buenos Aires, în timp ce așteptam ora fixată pentru întrevederea cu Jorge Luis Borges), dar am caligrafiat citatul cu litere de o șchioapă pe un carton pe care-l mai am și acum bătut într-un cui deasupra patului. În afară de autograful oferit cu o nejustificată răceală pe exemplarul terfelit al **Manualui de Zoologie Fantastică**, pe care-l adusesem cu mine ca un onest începător (răceală explicabilă poate prin aceea că scrisese cartea împreună cu Margarita Guerrero, considerînd-o ca pe un soi de copil cu dublă sau dubioasă paternitate), nu m-am ales din acea neuitată întrevedere decît cu sentimentul că am discutat cu Dumnezeu, care nu-și atribuia, din păcate, nici un merit în existența sau irealitatea gnomilor...

Parcimonioase și contradictorii, inconsecvente (mai ales în privința descrierilor corporale), alteori banale sau cu tendințe vădite de a exagera sau minimaliza aportul „speciei gnome“ la nuanțarea caracterelor umane, izvoarele literare mi-au lăsat un gust amar. În linii mari, se observă o diminuare a interesului autorilor de beletristică, pe măsură ce progresăm în timp, pentru întreaga specie. În **Piticul Cinabru** (1819) E.T.A. Hoffmann se menține în limitele convenției, dar, în loc să aducă lumină, contrariază cercetătorul : „— Cartea aceasta tratează despre gnomi ; poate dăm aici de Cinabru. Cei doi prieteni zăriră și aici o mulțime de gravuri viu colorate care înfățișau niște demoni galbeni și foarte urîți. Și cînd Prosper Alpanus îi atingea, începeau să orăcăiască și să plîngă, se tîrau greoi din filele cărții și se rostogoleau gemînd și mîrîind pe masa de marmură, pînă cînd doctorul îi vîra iarăși în carte.“ În cele din urmă, Hoffmann îi dă lui Cinabru înfățișarea unui „prichindel pocit, necioplit și obraznic“, validînd prin autoritatea sa urîțenia speciei, ceea ce contribuie la a tăia cheful oricui de a-și face de lucru vreodată cu gnomii ! Puține sînt vocile de literați care să le sară în ajutor, reabilitîndu-i, fie și din punct de vedere constituțional (anatomic, dacă se poate spune așa). Marii clasici, titanii tuturor literaturilor, îi ignoră cu desăvîrșire, neavînd timp, efectiv, să-și bată capul și cu ei, dacă abia izbutesc să schițeze marile drame ale omenirii ! E ciudată și atitudinea celor consacrați și recunoscuți ca făcînd parte din aceeași „familie de spirite“, aruncați o privire rapidă pe **soclul** înălțat în rezervația naturală a literaturii fantastice : cîtă aglomerație ! Dar Edgar Allan Poe are lucruri mai importante de povestit decît năzbîtiile unor pîrliți de gnomi, ca și iluștrii Cervantes sau Dante, dealtfel, deși statuile lor sînt încă doar parțial dezvelite pe soclul fantasticului... Frumusețea e că florile ce li se depun la picioare, ca să nu-i obligăm să se răsucească în mormînt pe autorii necunoscuți ai Ramayanei, Upanishadelor sau Ghilgameșului, florile sînt mereu împrospătate și stropite cu lacrimile cele mai pure din lume — lacrimi neprețuite de gnomi...

. . . .

Și totuși — cum arată un gnom ?

Ceva, ceva ne oferă, dar tot cu zgîrcenie, un șir de autori cu atît mai demni de crezare și de luat în seamă, cu cît și-au zămislit opera cu aleasă modestie. Malcolm Lowry **(La poalele vulcanului)** ne descrie „O bătrînă cu chip de **gnom negru**, chip intelectual și ales — precum

i se părea mai mereu Consulului de pe vremuri (ibovnica de odinioară poate a vreunui **diform paznic al minei**), pe umăr cu nelipsita cîrpă de praf **trapeador** sau «domnul șterge praf»" care „ieși pe «ușa din față» tîrsindu-și picioarele și scîrțiind cu ele — tîrșitul și scîrțiitul părînd însă a nu se armoniza, fiecare ținînd parcă de cîte un alt mecanism al făpturii aceleia". Simptomatic pentru onomastica speciei, personajul se numește **Concepta**, dar mai reținem — pe lîngă frumusețea descrierii — faptul că obiectele folosite de gnomi au și ele nume proprii reale sau inventate, porecle sau pur și simplu denumiri inexistente. Precizarea că am avea de a face, **poate**, cu „ibovnica de odinioară... a vreunui diform paznic al minei" trădează că Malcolm Lowry știa despre gnomi mai multe decît ne comunică, ceea ce nu se întîmplă în cazul rusului Alexandr Grin : autor și stăpîn al unei întregii geografii (întocmai comitatului Yoknapatawpha integral administrat — și chiar desenat ! — de către William Faulkner), bîntuită de nenumărați pirați și cutreierată de nave fantomă descrise în cele mai mici amănunte, în nuvela „Lumina lunii" din volumul **Colonia Lanfière**, completamente atemporalul Alexandr Grin ne face portretul în penită al unui cuplu de gnomi, fără să le spună pe nume, firește, dar dezvăluindu-le identitatea prin gesturi. Este vorba de „...el și o femeie micuță, mai mult dezbrăcată... care se lipea strîns de el" (atitudine tipic gnomică), îmbrăcămintea gnomiței constînd dintr-un „capoțel din frunze de arțar", iar el își dă de gol calitatea de gnom prin felul în care își pipăie, la răstimpuri și îngrijorat, manșetele cămășii și... butonii ! (Leit piticul Andvare !) Bineînțeles că personajele apar din nimic, pe neașteptate, coborînd parcă pe o rază a lunii, pentru a se topi la fel de insesizabil.

Delicat-neîndemînatici, așa le-aș aduna într-un singur cuvînt atitudinea. Rezistenți și fragili, uituci cu o memorie formidabilă, dizgrațioși cîteodată și de o frumusețe fascinantă de cele mai multe ori, proști ca gardul și înțelepți ca Buddha, orbi ca liliecii în plină zi și ageri în privire ca vulturii Cordilierilor, adunați toate paradoxurile posibile din alcătuirea cuiva și-i veți avea înaintea ochilor !

Și totuși — cum arată un gnom ?

Răspunsul e la îndemîna oricărui copil care nu mai caută cu degetele în spatele oglinzii (asemenea pisicilor sau cățeilor) explicația imaginii clare reflectate de luciul argintului. Priviți-vă în oglindă și aveți toate șansele să vedeți un gnom în carne și oase : dacă luați oglinda în accepția lui Ambrose Bierce, puteți încerca o neagră dezamăgire ; dacă o înțelegeți în spiritul lui Lewis Carroll **(Peripețiile Alisei în lumea oglinzilor)**, succesul experienței este asigurat...

. . . .

Dar asemănarea fizică nu ajunge pentru a fi cu adevărat gnom și nici nu e o condiție eliminatorie. Ca dovadă că, deși mișună printre noi atîția că nu-i mai încape lumea, abia dacă recunoaștem unul dintr-un milion.

Cîndva, în infinita evoluție a omenirii, s-a produs probabil și o microscopică mutație genetică, astfel încît posedăm fiecare cîte „ceva" din gnomii de odinioară : ni se întîmplă deodată să fim foarte darnici și buni, să ne emoționeze pînă în străfundurile sufletului căderea legănată a unei frunze desprinse din ram, să ne îngrijoreze răutatea și violența, să auzim chemările depărtărilor, să ne „lase gura apă" la vederea unui sîmbure de cireașă și să simțim în vîrful degetelor atingerea catifelată a cîrlionților unui copil numai la gîndul de a-i pune mîna pe creș-

tet, ni se întîmplă atîtea nenumărate lucruri fără să știm **de ce acuma** și de unde ne vin... Dacă dintre acestea și altele asemănătoare se manifestă mai multe concomitent în același om, avem onoarea și toate temeiurile să-l considerăm **gnom**.

Din această succintă sinteză lipsesc o grămadă de amănunte mai mult sau mai puțin importante și definitorii, dar n-am căzut în păcatul de a o intitula **introducere** (îi va veni și acesteia rîndul cîndva). Aș menționa totuși alte cîteva trăsături inconfundabile ale gnomilor, în ultima clipă, dintr-un fel de disperare pe care nu mi-o pot explica, și nici nu simt nevoia :

Un lustragiu mucalit din Ankara, minuindu-și periile cu o iuțeală amețitoare pe unul din pantofii mei, m-a tras deodată de manșeta pantalonului întrebîndu-mă... de ce stau într-un picior ! Am devenit brusc atent și, ascultîndu-i explicația pe care i-o cerusem, nu mi-a venit să-mi cred urechilor : **„Gnomii stau doi cîte doi“**, mi-a spus el într-o franceză imposibilă. **„Cînd se despart doi gnomi, celălalt se simte de parcă ar sta într-un picior ! Unde vă este tovarășul sau soția ?“**

Deci asta era ! Căpătasem **„cheia“ unei** probleme care mă frămîntase sute și sute de zile, de-a lungul miilor de kilometri, mile marine sau leghe de deșert în jurul pămîntului : **de ce nordul ?** Ce busolă interioară atrage gnomii de pe toate paralelele lumii numai și numai spre nord ? Constatasem această irezistibilă atracție nu numai la scara continentelor și emisferelor, dar și la proporția țărilor, indiferent de mărimea lor : toate sursele și izvoarele, toate legendele și cîntecele, toate dovezile materiale convergeau spre nordul planetei. Un timp, am fost ispitit să le atribui obîrșia certă în eddele scandinave, dar mai lipsea ceva. Lustragiul îmi deschisese ochii — **din cauza frigului.** „Gnomii stau doi cîte doi“ sugera evident un grup, o formație incipientă, dezideratul unei mulțimi, necesitatea colectivității, într-un cuvînt. Și am avut măsura reală a vechimii acestei „specii“ : fără-ndoială, de pe timpul înghețului veșnic, cînd se strîngeau unul într-altul căutînd căldura trupurilor lor plăpînde de gnomi !

Am plecat mai departe năuc, împiedicîndu-mă, și știți de ce ? Gnomii se împiedică pentru că nu pot altfel. Dar gnomii nu sînt zăpăciți de felul lor ; ei sînt zăpăciți pentru că nu se gîndesc la asta !

Cu aceste date precise și verificate la îndemînă, într-o bună zi voi începe să scriu — despre ei — **Cartea gnomilor...**

În românește de Alexei Rudeanu

Ulei de Natalia Tofan

Crăciunul

Urmare din pag. 158

dinaintea ei. Și tot așa, răzbat alte motive ale sărbătorii luminii în „Viața Sf. Spiridon“ : mustrarea făcută diecilor că nu aprind destule luminări în biserică — dar mai ales altele, în legătură cu motivele fertilizării cerute de însuși numele sfîntului (de la **speiro** „însămînțez“). Astfel, în timpul verii, cînd soarele dogorea, capul sfîntului era plin de rouă (reprezentare asemănătoare cu a **Sf. Gheorghe** — în sensul etimologic „Plugarul“ — în folclorul rus, unde se spune că el coboară ploaia din cer). De aceea și aducea ploaie pe pămînt în timp de secetă, o oprea cînd era peste măsură etc. Iar acum, înainte de a evoca, în final, modul cum se reluau, reflectau încă în colindele de Crăciun, motivele „luminii“ — să spunem cîteva cuvinte despre unele datini și credințe de la această sărbătoare, comune și altora așezate la cumpenele calendaristice, noaptea de 30 noiembrie — începutul iernii — etc. Astfel, prin unele părți fetele puneau grîu pe patul unde avea să stea preotul, ca să se mărite în cîșlegile următoare — iar femeile măritate aveau altă grijă, puneau grăunțe sub așternutul patului unde avea să se așeze acesta... ca să le stea cloștile pe ouă — datini care trebuie comparate cu cele de la ruși, unde preotul era rostogolit pe ogoare — ca să devină rodnice. Pe de altă parte, străinul care intra în bătătura unui om nu trebuia să-i închidă poarta, ci gazda **singură**, ca să nu i se închidă norocul, să nu li se taie calea pețitorilor, dacă avea fete mari — și încă multe altele, avînd caracter de prevestire, sau de ghicire, ca la toate marile cumpene ale anului. Și acuma, în final, iată modul anunțat, cum apare într-unul din colindele din Ardeal (din Cujir, Hunedoara) : **„Sus la dalbul răsărit / Tare Domnul a durmit, / Vine neagră rîndunea / Și din grai așa grăia : / Scoală, Doamne, nu durmi, / Că, decînd ai adurmit, / Iuda în rai a intrat, / Ce-o fost bun tot o luat, / Luă luna și lumina, / Soarele și razele... / Dumnezeu din graiu grăia : / Dragile slujile mele, / Cari din voi că vi-ți afla / Să vă bateți cu Iuda ? Grăi Ilie, sfînt Ilie : / Dă-mi, Doamne, puterea ta, / Trăznetul și fulgerul !... / Dumnezeu că i le-a, dat, / El prin rai s-a tot luat / Tot trăznind și fulgerînd... / Pe Iuda din rai scoțînd... / Iuda rău se spăria, / Toate acolo le lăsa, / Lăsă luna și lumina, / Soarele și razele...“**

În alte colinde, cu asemănătoare intrigă a scenariului, vestitorul faptelor lui Iuda, Sf. Petru, spune că acesta a luat și „spicul cel mai bun, **c-așa-i data de Crăciun“.** Astfel se exprimă anonim, prin ultimul vers, gîndul, simțămîntul colectiv că acestea sînt în datul problemei — oricît ar fi ele de variate și mereu recreate, reînnoite. Iar noi spuneam că, oricum ar fi, ele evocă, sugerează vechile threne și imnuri ale strămoșilor geto-daci, intonate și rostite la marea cumpănă a zeului soarelui în iarnă — așa cum se manifestau și la cumpăna firii ce o aduceau zeul furtunii larg dezlănțuite, cu riturile celebre în toată lumea de la Herodot și mai departe —, cînd însă drama luminii soarelui pierite și revenite, larg celebrate atunci în chipuri solemne cu tonurile adînci și înalte ale jalei și bucuriei, nu poate fi decît prea palid evocată prin firavele forme ale compunerilor de atît de tîrziu din alt plan al religiilor.

W. SOMERSET MAUGHAM

DOMNUL «ȘTIE TOT»

u-l înghițeam pe Max Kelada încă înainte de a-l fi cunoscut. Războiul tocmai se sfîrșise și vapoarele care străbăteau oceanul erau foarte aglomerate. Locurile erau greu de găsit și trebuia să accepți ceea ce ți se oferea. Nu puteai spera la o cabină singur și trebuia să te consideri norocos cînd nimereai într-o cabină de două locuri. Dar cînd am aflat numele tovarășului meu de călătorie, am avut o strîngere de inimă. Era destul de neplăcut să împarți cabina timp de 14 zile cu cineva (călătoream de la San Francisco la Yokohama) dar aș fi fost mai liniștit dacă pe necunoscut l-ar fi chemat Smith sau Brown.

Cînd m-am întors de pe punte, bagajul domnului Kelada sosise deja ; nu era un bagaj care să-mi facă o impresie bună : prea multe etichete multicolore pe valizele numeroase și prea mare era cufărul de haine. Își despachetase obiectele de toaletă și se putea vedea că era un client fidel al domnului Coty. Pe toaletă erau etalate parfumul, șamponul și briantina, periile cu mînere de ebonită și monogramă de aur. Nu-mi plăcea deloc domnul Kelada. M-am strecurat către fumoar. Am cerut o pereche de cărți de joc și am întins o pasiență. Deabia începusem cînd un om sosi și mă întrebă dacă numele meu era așa și pe dincolo.

„Sînt domnul Kelada" a adăugat el cu un zîmbet care i-a dezgolit dinții și s-a așezat.

„Da, stăm în aceeași cabină, după cît se pare".

„Mă bucur că sînteți englez. Sînt de părere că englezii trebuie să-și țină companie cînd sînt în străinătate". Am făcut ochii mari :

„Sînteți englez ?" am întrebat eu cam brusc, dovedind lipsă de tact.

„Într-o oarecare măsură. Ba chiar aș putea zice englez get-beget".

Pentru a-mi dovedi spusele sale, domnul

Kelada scoase din buzunar un paşaport pe care mi-l flutură pe sub nas.

Regatul britanic are mulţi supuşi ciudaţi. Domnul Kelada era scund, de o construcţie robustă, ras şi cu o piele închisă la culoare. Avea un nas întors ca un cîrlig şi ochi mari, lichizi. Părul lung era negru şi ondulat. Vorbea cu o dezinvoltură în care nu era nimic englezesc şi gesturile sale erau exuberante. Sînt sigur că oarece investigaţii ar fi dovedit că domnul Kelada fusese născut sub un cer mai albastru decît al Albionului.

„Ce vrei să iei ?“ m-a întrebat.

L-am privit bănuitor. Prohibiţia era în floare şi nava noastră nu făcea excepţie. Dar domnul Kelada îmi aruncă un zîmbet oriental.

„Whisky cu sifon sau Martini sec — ce preferi ?“.

Din fiecare din buzunarele laterale el scoase la iveală o sticlă şi le puse pe amîndouă pe masă, în faţa mea. Am preferat Martini. Domnul Kelada îl chemă pe chelner şi-i ceru două pahare şi gheaţă. Era vorbăreţ. Îmi vorbi despre New York şi San Francisco, despre piese de teatru, filme şi politică. Deveni familiar. Nu vreau să-mi dau aere, dar lucrul mi-a displăcut. Mă tutui foarte natural. Ce mai — nu-mi plăcea deloc domnul Kelada. Cînd venise lăsasem deoparte cărţile, dar sperînd să pun capăt conversaţiei le-am reluat. Mi-am continuat pasienţa. „Pune patru sub trei“ — spuse domnul Kelada. Nimic nu e mai exasperant cînd faci o pasienţă decît cineva care să-ţi sugereze unde să pui cartea. „Uite că iese. Pune zece sub valet“. Strîngînd din dinţi, a trebuit să termin pasienţa. Luînd apoi cărţile mi-a arătat cîteva şmecherii, pe care de altfel nu i le cerusem şi care nu mă amuzau deloc. Ca să scap i-am spus că voi coborî la masă. „Foarte bine“ a declarat el. „Ţi-am reţinut deja un loc. M-am gîndit că dacă tot locuim împreună să şi mîncăm împreună“. Nu, nu-mi era simpatic domnul Kelada !

Nu numai că am împărţit cabina cu el şi am luat trei mese împreună pe zi la aceeaşi masă, dar a trebuit să-i suport compania şi în timpul plimbărilor pe punte. Era imposibil să scap de el. Odată nu i-a trecut prin minte că nu-l doresc. Era sigur că tu eşti bucuros de prezenţa lui după cum el era de a ta. Fiind băgăreţ de felul său, în trei zile se cunoştea cu toată lumea de pe vas. Organizînd întîlniri, conducea licitaţii, aduna bani pentru premii oferite cîştigătorilor în partidele de golf, a pus la cale un concert şi chiar un bal mascat. Era tot timpul peste tot. Îi spuneam domnul „Ştie tot“ şi el o lua ca un compliment. Dar la masă era intolerabil. Atunci ne avea la dispoziţie pe toţi. Era jovial, locvace şi plin de argumente. Ştia totul mai bine decît oricine şi era un afront pentru vanitatea lui să nu fii de aceeaşi părere cu el. Nu scăpa ocazie să nu facă paradă de părerile sale despre cutare sau cutare subiect. Nici nu-i trecea prin cap că s-ar fi putut să greşească. Odată şedeam la masa doctorului. Acesta era un om leneş, placid iar eu eram indiferent. Domnul Kelada se putea desfăşura în voie. Dar mai era un bărbat la masa aceea numit Ramsay. Acesta părea la fel de dogmatic ca şi Kelada şi-i suporta cu greutate siguranţa imbatabilă. Au avut o discuţie interminabilă şi pedantă.

Grafică de Nicolae Gadonschi

Ramsay lucra în Serviciul Consular American şi-şi avea sediul la Kobe. Era un tip greoi din Middle West care se revărsa dintr-un costum de haine de gata. Se-ntorcea la postul său, după o vizită la New York în care îşi luase nevasta cu el ; fusese despărţit timp de un an. Doamna Ramsay era micuţă, cu maniere plăcute şi cu simţul umorului. Serviciul Consular nu-şi răsfaţă angajaţii şi ea era îmbrăcată foarte simplu ; dar se vedea că ştie să-şi poarte hainele. Dădea impresia unei distincţii autentice, deşi era foarte modestă.

Într-o seară la cină se discuta despre perle. Ziarele scriau multe lucruri despre culturile de perle artificiale din Japonia şi doctorul remarca că ele vor scădea inevitabil valoarea celor naturale. Deja erau destul de arătoase, curînd vor fi perfecte. Domnul Kelada — după cum îi era obiceiul — atacă noul subiect. Ne spusese tot ce ştia despre perle. Nu sînt convins că domnul Ramsay ştia ceva sigur, dar numai de dragul de a-l contrazice pe levantin, încinse o controversă de toată frumuseţea. Domnul Kelada se manifestă volubil şi vehement. În cele din urmă, scos din fire, el ţipă : „Ei bine, eu ştiu despre ce vorbesc. Chiar acum mă îndrept spre Japonia pentru o afacere cu perle. Şi-ţi dau cuvîntul meu că mă pricep foarte bine. Cunosc toate perlele faimoase din lume, şi dacă este vre-

Grafică de Bogdan Stihi

una de care n-am auzit, să fii convins că nici nu merita să fie știută".

Iată că apăreau noutăți : d. Kelada, cu toată locvacitatea sa, nu ne spusese niciodată cu ce se ocupă. Știam doar vag că merge în Japonia pentru niște afaceri. Aruncă o privire circulară triumfătoare.

„Niciodată nu se vor produce perle de cultură pe care un expert ca mine să nu le poată deosebi de cele adevărate dintr-o ochire". Arătă către un șirag pe care-l purta doamna Ramsay : „Credeți-mă, doamnă Ramsay, perlele dvs. nu vor valora un cent mai puțin !".

Domna Ramsay, în modul ei sfios, strecură șiragul sub decolteu. Ramsay însă clipi șugubăț din ochi.

„E un șirag drăguț, nu-i așa ?" zise el.

„L-am observat de la început" răspunse domnul Kelada. „Și mi-am spus că sînt niște perle pe cinste".

„Aș vrea să știu cam la cît le prețuiești. Desigur, nu le-am cumpărat eu însumi, și aș vrea să-ți cunosc părerea".

„Cam în jur de 15 000 de dolari. Dar dacă au fost cumpărate pe Fifth Avenue nu m-aș mira să fi fost plătite chiar cu 30 000".

Ramsay rînji rece.

„Veți fi surprins să aflați că doamna Ramsay a cumpărat șiragul acesta la un supermagazin în preziua plecării noastre din New York cu 18 dolari".

Domnul Kelada se înroși brusc.

„Nu se poate !"

„Puneți pariu ? Susțin contra o sută de dolari că este o imitație".

„Accept".

„Oh, Elmer, nu poți paria pe un lucru de care ești sigur" spuse doamna Ramsay, cu un zîmbet sfios pe buze.

„De ce să nu pot ? Cînd am șansa unui cîștig atît de ușor aș fi un prost să-i dau cu piciorul".

„Dar cum se poate dovedi ?" a continuat ea. „Este vorba de cuvîntul meu împotriva cuvîntului domnului Kelada".

„Lăsați-mă să mă uit la perle. Dacă este vorba de o imitație am să vă spun chiar eu. Pot să-mi permit să pierd o sută de dolari". spuse d. Kelada.

„Scoate-l dragă. Lasă-l pe domnul să-l cerceteze cît are chef".

Domna Ramsay ezită timp de un moment.

„Nu pot să-l desfac" mai spuse ea. „Domnul Kelada ar trebui să mă creadă pe cuvînt".

Am avut o bruscă bănuială că ceva teribil este pe cale să se întîmple. Ramsay se oferi :

„Lasă-mă să-l desfac eu".

El înmînă șiragul domnului Kelada. Levantinul luă o lupă din buzunarul hainei și-l examină îndeaproape. Un zîmbet de triumf se lăți pe buzele sale. Înapoie șiragul. Tocmai voia să vorbească cînd văzu fața doamnei Ramsay. Era atît de palidă încît părea gata-gata să leșine. Se uita la el fix, cu ochi îngroziți, implorînd parcă ceva. Din fericire soțul ei n-o vedea.

Domnul Kelada se opri cu gura jumătate deschisă. Se putea vedea fizic efortul pe care-l făcea pentru a se reține.

„Am greșit" spuse el într-un tîrziu. „Este o imitație foarte bună, dar privindu-l mai îndeaproape cu lupa mi-am dat seama de adevăr. Cred că 18 dolari este exact cît valorează".

Scoase din port-vizit o bancnotă de o sută de dolari și i-o înmînă lui Ramsay fără nici un cuvînt.

„Poate asta te învață minte să nu mai fii atot-știutor", nu pierdu Ramsay ocazia să-i reteze nasul.

Vedeam cum domnul Kelada tremura. Povestea se răspîndi pe vas și toată lumea nu vorbea decît despre ea. Doamna Ramsay se retrase curînd gonită de o durere de cap rebelă.

A doua zi m-am trezit și am început să mă bărbieresc cînd un plic închis fu strecurat sub ușă. Am deschis ușa dar deja nu mai era nimeni în dosul ei. Plicul îi era adresat lui Max Kelada și nu conținea nici un mesaj ci doar o bancnotă de o sută de dolari. Băgînd tacticos banii în buzunar, Kelada mormăi. „Dacă aș avea o nevestică drăguță ca doamna Ramsay, n-aș petrece un an la Kobe, lăsînd-o singură în New York". Parcă începuse să-mi devină mai simpatic, acest domn Kelada !

În românește de
Elisa Madolciu

«BĂTRÎNUL» lui Hemingway

„Sînteţi un om care face temeinic ceea ce are de făcut"

În anul 1954, cînd a primit „Premiul Nobel" pentru literatură, Ernest Hemingway a şocat asistenţa prin „calitatea" unora dintre invitaţii săi de onoare. Între aceştia se aflau şi cîţiva pescari analfabeţi din satul cubanez de pescari Cajimar. Astăzi, în satul acesta se înalţă un monument închinat „Al imortal autor de El Viejo y el Mar" — nemuritorului autor al (romanului) „Bătrînul şi Marea". De pe soclul său, Hemingway scrutează depărtările albastre ale mării, care loveşte ritmic stînca golaşă pe al cărei creştet se află o veche fortăreaţă spaniolă...

Hemingway a fost prietenul şi fratele pescarilor de aici, cu ei petrecea ore întregi în faţa cîte unui pahar sau în barcă, în largul mării, ascultîndu-le — aşa cum numai el ştia să o facă — întîmplările din lupta crîncenă cu marea.

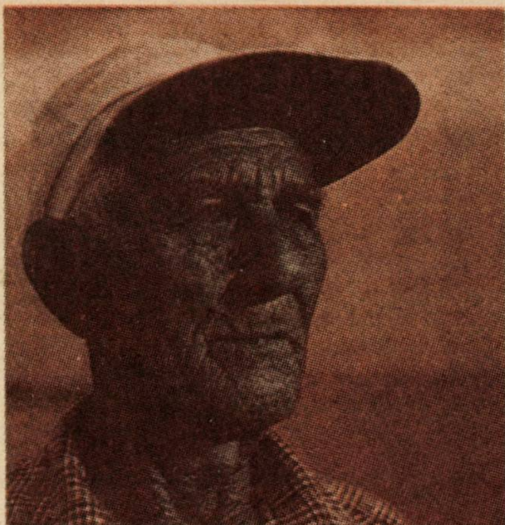
Acestea fiind acum ştiute, n-ar trebui să constituie pentru nimeni o surpriză faptul că oamenii şi locurile din Cajimar i-au oferit scriitorului detaliile autentice pentru „Bătrînul şi Marea". Modelul bătrînului pescar din celebrul roman nu este altul decît Gregorio Fuentes, un bătrîn pescar care încă mai trăieşte în mica aşezare pescărească.

Desigur, vechea colibă acoperită cu frunze de palmier, cu podeaua veşnic murdară, nu mai există. Gregorio Fuentes locuieşte acum într-o vilişoară situată la cîteva sute de metri de ţărmul mării.

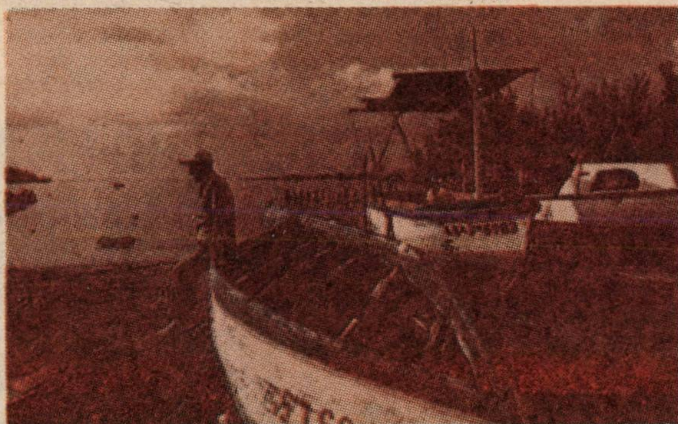
Hemingway l-a întîlnit pe Gregorio în anul 1925. Pe atunci, pescarul avea douăzeci şi nouă de ani. Era căpitan pe un vas cubanez care făcea curse regulate din Florida la

Ernesto şi Gregorio la o partidă de pescuit

Gregorio Fuentes într-o clipă de răgaz

New Orleans. Într-una din zile, din cauza unei furtuni puternice, a fost nevoit să arunce ancora la Caya Tortuga.

Iată cum își amintește Gregorio această întîlnire: „Am auzit pe cineva strigind în spaniolă: «Acesta este un vapor cubanez și toți cubanezii sînt prietenii mei!» Numai după aceea a apărut și Hemingway împreună cu un grup de pescari sportivi. Plecaseră în urmă cu șase zile din Key West și au fost nevoiți, din cauza furtunii, să tragă bărcile la mal. Hemingway mi-a cerut să-i duc înapoi la Key West, dar asta contravenea normelor marinărești. Le-am dat de mîncare și de băut și i-am pus în legătură cu paza de coastă pentru a le da ajutorul necesar".

Zece ani mai tîrziu, pe cînd Gregorio era angajat ca marinar pe un vas de cercetări al Universității din Massachusetts, Hemingway l-a căutat în portul cubanez Mantanzas. „După ce ne-am îmbrățișat, m-a rugat să lucrez pentru el. Mi-a spus: «Sînteți un om care face temeinic ceea ce are de făcut!» Și cu toate că mi-a oferit o sumă mai mică, i-am răspuns: «Dacă ați făcut dv. atîta drum ca să mă găsiți, asta pentru mine este destul...»"

După aceea au plecat amîndoi în Statele Unite unde scriitorul și-a comandat și construit iahtul „Pilar".

De atunci cei doi bărbați au fost nedespărțiți. În anul 1961, cînd marele scriitor a încetat din viață, el a lăsat lui Gregorio, ca moștenire, acest iaht luxos.

„Ar trebui să lucrați și dumneavoastră ceva..."

Prietenul de o viață al marelui scriitor s-a născut în Insulele Canare în anul 1896, fiind cu doi ani mai în vîrstă decît Hemingway. A rămas orfan de mic de tată și s-a văzut nevoit să plece pe mare. A colindat toată lumea pe diferite vapoare sub diferite pavilioane.

Hemingway s-a împrietenit cu Gregorio Fuentes pentru că acesta avea o extraordinară experiență de viață. «Hemingway voia să-i povestesc tot ce știu eu despre lume. Într-o zi m-a întrebat: „Ce crezi dumneata despre asta?" Și i-am răspuns: „Cred că ar trebui să lucrați și dv. ceva!" Cînd uneori spuneam: „Mie nu trebuie să-mi spuneți nimic", îmi răspundea: „Este adevărat, dumneata ai văzut toată lumea...»"

Între scriitorul celebru și pescarul analfabet a existat o legătură, o prietenie extraordinară. Hemingway spunea adesea „Îmi place să stau de vorbă cu dumneata pentru că îmi spui adevărul. Dumneata și cu mine sîntem la fel făcuți".

Scenele din „Bătrînul și Marea" au început să se înfiripe în mintea și sufletul scriitorului la jumătatea anilor '30. „Navigam spre Caya Megana de Cassigno — își amintește Gregorio — cînd la un moment dat am văzut într-o barcă un pescar bătrîn și un băiat care se luptau de zor cu un pește mare. Bătrînul era aproape epuizat, peștele îi pricinuise suferințe mari. Cînd ne-a văzut a început să strige la noi și să ne înjure. I-am spus că vrem să-l ajutăm, dar bătrînul a continuat să ne sudue. Atunci Hemingway a poruncit să plecăm mai departe. Voiam însă să vedem sfîrșitul luptei. Hemingway se temea pentru viața bătrînului și a băiatului și ar fi vrut să-i ajutăm. Știam că trebuie să le fie foame pentru că pescarii mănîncă te miri ce. Ne-am întors și ne-am apropiat de barca bătrînului pentru a le da ceva de mîncare. N-am să-l uit niciodată pe băiatul acela, mînca din portocala pe care i-am dat-o ca și cînd n-ar mai fi mîncat așa ceva în viața lui...

În timp ce ne îndepărtam de locul acela l-am văzut pe Hemingway scriind ceva într-un carnețel..."

Hemingway a scris „Bătrînul și Marea" la Cajimar unde se dusese pentru a-și „odihni capul", după cum își amintește Gregorio că a spus.

«Cea mai grea problemă pentru el a fost să-i găsească cărții un titlu. Într-o zi m-a întrebat și pe mine ce părere am. „De unde să știu eu cum să se cheme o carte despre un bătrîn și-o mare", i-am răspuns».

C. Lipen

CIUDATELE DUELURI ALE POEŢILOR

PUŞKIN şi LERMONTOV

● Europa se trezeşte ● Doi ţari autocraţi şi doi poeţi non-conformişti ● Misterul unei scrisori anonime ● O femeie frumoasă şi un sfîrşit tragic ● „Moartea poetului“ sau a poeţilor ? ● Dueluri sau asasinate ?

Alexandr Sergheevici Puşkin (1799—1837), poet genial rus, al cărui sfîrşit tragic a fost intuit chiar de el, în opera sa „Evgheni Oneghin“ — în scena duelului între Lenski şi Oneghin. Poate, ca un revers al celor ce i s-au întîmplat în timpul vieţii — milioane de oameni iubesc şi preţuiesc astăzi opera poetului, a cărui viaţă s-a rupt atît de timpuriu şi care — cum a spus Dostoievski — a dus cu ea o taină, pe care noi căutăm s-o dezlegăm.

În romanul său de o excepţională valoare artistică şi de mare fineţe psihologică „R ă z b o i şi Pace“, L. N. Tolstoi dă o imagine deosebit de sugestivă a evenimentelor care aveau să tulbure Europa, la sfîrşitul secolului al XVIII-lea şi începutul celui de-al XIX-lea. El spune că valul revoluţionar, plecat din Franţa în anul 1789, a cuprins Europa, prelingîndu-se pînă la Moscova, iar de aici, după înfrîngerea lui Napoleon, s-a retras de unde a plecat. Nu însă fără a lăsa urme. Ideile incandescente ale revoluţiei franceze de libertate, egalitate, fraternitate — au adus lumini şi speranţe noi Europei, în mod deosebit în rîndurile tineretului multor ţări ale continentului, între care şi Rusiei.

Într-adevăr, ce se întîmpla în această ţară la un interval de aproximativ 10 ani după invazia napoleoniană ? Unul din conducătorii coaliţiei împotriva lui Napoleon — ţarul Alexandru I — moare în împrejurări încă neelucidate pînă acum. Pe tronul Rusiei era prevăzut să se urce unul din fraţii lui Alexandru I, pe nume Constantin. Dar acesta refuză. Atunci îi este deschisă calea spre domnie lui Nicolae, fratele mai mic al lui Constantin. Nicolae nu este însă iubit de armată. S-a creat o stare de incertitudine. Astfel moartea lui Alexandru şi succesiunea la

Natalia Nikolaevna (Goncearova) Pușkina s-a născut în anul 1812 (anul invaziei napoleoniene în Rusia). Pușkin era atunci în vîrstă 13 ani și urma liceul de la Țarskoe Selo. Cînd fata împlinește 16 ani „este scoasă în lume", cum se spune, și Pușkin o întîlnește la un bal. Iată cum o vede el : „Cînd își ridică privirea, / Nimic nu poate rivaliza cu ea, / Palida aură a zînelor noastre / La strălucirea ei se stinge".

tronul Rusiei a stimulat dezlănțuirea unei mișcări care a intrat în istorie sub denumirea de „mișcarea decembristă." Într-adevăr, ce s-a întîmplat în acea zi de 14 decembrie 1825, de la care vine și denumirea mișcării ? În rîndul ofițerilor, majoritatea tineri, se aflau mulți care i se opuneau • lui Nicolae și au pus la cale un complot, al cărui mecanism a funcționat însă defectuos. Astfel la confruntarea ce a avut loc în Piața Senatului din Petersburg (azi, Leningrad), unde nu departe se află vestita statuie a lui Petru I, imortalizată de Pușkin prin poemul „Călărețul de aramă", — armata rămasă credincioasă lui Nicolae i-a înfrînt pe răsculați. Urmează arestări masive. Ancheta este condusă de țarul Nicolae în persoană. Urmează judecata celor găsiți vinovați. Cinci dintre aceștia, tineri între 23 și 33 de ani, au fost condamnați la moarte și executați la 14 iulie 1826, în incinsta vestitei fortărețe Petropavlovsk, vizibilă din mai multe locuri ale orașului Leningrad, inclusiv dinspre Muzeul Ermitaj (fostul „Palat de iarnă"). 88 de răsculați sînt condamnați la ocnă în Siberia, unii dintre aceștia fiind însoțiți spre locul de detenție de soții, mame, surori, de unde unele nu s-au mai întors niciodată, chiar după moartea celor dragi.

Rusia n-a uitat această dramă. (În Leningradul de azi sînt multe dovezi toponimice și memoriale, legate de acest eveniment, care a avut loc acum 160 de ani). N-a uitat-o nici Nicolae I : Primejdia trecuse pe lîngă el doar la un pas... Chiar el, țarul, mărturisea, că în ziua răscoalei singura ființă ce-i rămăsese credincioasă era doar soția lui*)... De aceea prima lui grijă a fost să întărească aparatul represiv și să instaureze un regim autoritar, cu o foarte strictă supraveghere a persoanelor considerate suspecte. Dintre acestea — după cum se va vedea — n-au lipsit Pușkin și Lermontov, despre care vom vorbi mai jos.

Aleksandr Sergheevici Pușkin (1799—1837) s-a născut la Moscova, în familia unui ofițer, Serghei Lvovici Pușkin, un tînăr cu o înfățișare plăcută, a cărui apariție în saloanele mondene ale aristocrației moscovite, alături de frumoasa lui soție, era destul de frecventă. Cei trei copii ai cuplului erau mai mult în îngrijirea doicii, Arina Rodionovna, o femeie adusă de la țară, din rîndurile țăranilor șerbi, care avea să joace un anumit rol în viața viitorului poet, prin deschiderea spre minunata lume a basmului popular, povestiri reținute și folosite de Pușkin în operele sale. Olga, sora cea mai mare a poetului, și fratele lui mai mic — Lev, își amintesc că învăța cu ușurință franceza, engleza, italiana. Mai greu — germana. La unsprezece ani cunoștea foarte bine clasicii francezi, scriitori, filozofi. Chipul lui Pușkin din acest „anotimp al copilăriei", așa cum ni-l arată o gravură — apare cu un obraz avînd ten măsliniu, cu ochi mari vioi, cu un păr creț și buzele puțin cam groase. Toate acestea ne conduc la ideea unei izbucniri genetice, dacă o putem numi astfel, venită din partea unui strămoș abisinian, ajuns în urma unor împrejurări la curtea țarului Petru I („Un arapul lui Petru cel Mare" Pușkin reia, literar și istoric,

---

***) Vezi și „Magazin istoric" nr. 11 — 1984.**

povestea acestui strămoş al lui). De altfel, printr-o stranie coincidenţă, **vom vedea că şi** în ascendenţa poetului **Lermontov se află un strămoş dintr-o ţară îndepărtată** – Scoţia.

La vîrsta de 12 ani, Puşkin, însoţit de tatăl său, ia drumul Petersburgului. In imediata apropiere a marelui oraş, la Ţarskoe Selo (Satul Ţarilor n. ns.), a fost înfiinţat din iniţiativa ţarului Alexandru I un liceu pentru copiii nobilimii. La Ţarskoe Selo (actualul orăşel Puşkin), viitorul poet îşi petrece poate cei mai frumoşi ani ai săi, într-un cadru natural de o rară frumuseţe. Fiecare elev avea camera sa, cu mobilierul necesar : o masă, un pat, un lavoar, o oglindă, un şifonier. Frumuseţea locurilor, precum şi anturajul i-au stimulat imaginaţia tînărului Puşkin. Printre colegi se aflau şi unii care mai tîrziu s-au afirmat, intrînd în istoria culturii ruse. O primă dragoste înfloreşte în inima lui Puşkin, la vederea unei surori a unui coleg al său : „Frumoasa fecioară şi dragostea mi-au tulburat sîngele tînăr" – îşi aminteşte poetul în opera sa, după 15 ani, reţinînd-o în „Evgheni Oneghin". Dar această dragoste este numai o palidă prefaţă a acelor care vor urma (şi au fost mai multe). Intre care una copleşitoare – ultima. Dar să nu anticipăm. După şase ani de studii, Puşkin părăseşte Ţarskoe Selo şi rămîne la Petersburg, unde i se oferă o slujbă. Numele lui Puşkin a început să fie cunoscut încă din liceu, unde se afirmase ca un mare talent în plină ascensiune. De aceea intrarea lui în saloanele Petersburgului era dorită şi aşteptată. Deşi se simţea atras de vîltoarea vieţii mondene : baluri, baluri costumate, teatre, recepţii, vizite – el nu uită nici un moment vocaţia sa literară. In anul 1820 el termină „Ruslan şi Liudmila". Poemul este însă tipărit în vara anului 1821, cînd Puşkin luase lungul drum al exilului. Trebuie spus că numai puţini ani din scurta lui viaţă n-au fost ani de exil.

Stăruie totuşi o întrebare : de ce a fost Puşkin exilat ? Incă din liceu se afirmase ca un element ce se opunea ca elevii să devină nişte „servitori credincioşi" ai ţarului, iar atunci cînd ajunge „Secretar al Colegiului de Stat al Ministerului Afacerilor Străine" (funcţie cu titlu pompos, dar mai mult onorifică), Puşkin are legături cu cercurile conspirative. Balurile şi petrecerile acopereau adesea luarea unor contacte cu elementele revoluţionare. Poliţia veghea însă. Şi nu fără succes. Vorbele, ca vorbele, dar poeziile multiplicate de mînă puteau ajunge, fie şi într-un singur exemplar, în mîinile celor care-l păzeau pe ţar şi de aici în cele ale monarhului. Şi ce ochi mari făcea ţarul Alexandru I, cînd citea ce scria fostul elev de la Ţarskoe Selo : „Monstrule autocrat, / Te urăsc pe tine şi tronul tău !" şi mai departe : „Tu eşti oroarea lumii şi ruşinea naturii" ş.a. Toate acestea i-au hotărît soarta : exilul în diferite colţuri ale Marii Rusii. La Chişinău, despre care Puşkin aminteşte în versurile : „Cu

Ţarul Nicolae I (1825—1855) a dus o politică de oprimare a libertăţilor, atît în interiorul Rusiei, cît şi în afara ei. A înăbuşit răscoalele decembriştilor şi cele din Polonia (1830—1831) şi a participat la înăbuşirea revoluţiilor din Ungaria, Transilvania şi Ţara Românească. În timpul său a început războiul Crimeii (1853—1856), al cărui rezultat a avut consecinţe şi pentru ţara noastră

lira-mi nordică, dînd glas pustietății, m-am rătăcit aici". — este văzut de Constantin Negruzzi (cu care s-a împrietenit) în compania unei tinere curtezane grecoaice ce purta un șal negru care a intrat și el în istoria literară, ca și frumoasa lui stăpînă. Istoricul Gh. Bezviconii, care a cercetat perioada în care Pușkin a trăit la Chișinău, ne spune că aici el s-a întîlnit printre alții și cu Alexandru Scarlat Sturdza (1791–1854), fiul domnului Moldovei; Teodor Krupenski despre care amintește într-o poezie; Arbore Ralli (1748–1833), care a scris amintiri despre Pușkin ș.a. Este mutat la Odessa, dar aici are necazuri : guvernatorul Vorontov al Odessei nu vede cu ochi buni „ochii dulci" pe care tînărul Pușkin îi face frumoasei contese Vorontova, soția lui. Îi cere mutarea care se aprobă. Pușkin ia drumul spre Mihailovsk, o moșie de a mamei sale, din gubernia Pskov. Pe drumurile sale de exil, Pușkin este atent la locurile pe unde trece. Astfel, în drum spre Chișinău, Pușkin a vizitat castelul hanului de la Bahcisarai, cu renumita „Fîntînă a lacrimilor", haremul, cimitirul. Îl supără atît frigurile, de care suferă, dar și starea de ruină a hanului. Totuși, cele văzute îi inspiră și scrie „Fîntîna din Bahcisarai", pe care o termină în 1823. La Mihailovsk are o întîlnire cu tatăl său în termeni destul de neplăcuți, precum și cu familia. Toți ai lui pleacă la Petersburg și-l lasă la moșie numai cu doica, Arina Rodionovna. Cutreieră împrejurimile, se împrietenește cu vecinii, stă de vorbă cu țăranii — și scrie : sfîrșește a treia parte din „Evgheni Oneghin", poemul „Țiganii", începe „Boris Godunov", pe care îl termină în 1825 ș.a. Aici, la Mihailovsk îi vine știrea morții lui Alexandru I și „a răscoalei decembriștilor". În anul următor, este ridicat de jandarmi, în văzul doicii sale, care-l plînge. E condus la Moscova, unde are marea surpriză să fie dus în fața lui Nicolae I, care îl anchetează personal. Îi pune întrebarea : „Dacă în timpul răscoalei ai fi fost la Petersburg, ai fi luat parte la aceasta ?". La care Pușkin i-a răspuns foarte sincer : „Fără îndoială, maiestate, toți prietenii mei făceau parte din complot și eu n-aș fi putut să nu iau parte". Țarului Nicolae I, se spune, că i-a fost pe plac răspunsul poetului. L-a iertat și i-a ridicat cenzura asupra operelor lui, cu obligația ca acestea să fie văzute de el, Nicolae, sau de șeful jandarmeriei, contele Benkendorf. Acum îi este însă mai greu. Țarul nu are numai grija ope-

D'Anthes Georges, baron Heckeren, cumnat și asasin al lui A. S. Pușkin. După duelul cu Pușkin și deznodămîntul său fatal, d'Anthes părăsește Petersburgul și împreună cu soția sa, Ecaterina Nikolaevna, se întoarce la Paris, unde face carieră în politică. Este adversar al poetului și scriitorului Victor Hugo. D'Anthes a murit în anul 1899

relor lui literare și le dă spre citire lui Benkendorf, care nu se prea hotărăște... în general, „îndulcirea" raporturilor cu Pușkin nu este decît o stratagemă. O mărturisește chiar Benkendorf : „El (Pușkin n. ns.) este un ștrengar de treabă și ar putea fi de folos, dacă se va putea să-i îndreptăm condeiul și vorba". Numai că „îndreptarea" dorită de stăpînire, Pușkin nu o face decît într-o singură direcție : împotriva lui Nicolae și a absolutismului. Atitudine care i-a pecetluit soarta. Dar să vedem în ce mod ?

Intrăm într-un capitol mai delicat din viața poetului. Este vorba de cel sentimental. Biografii săi au reliefat lista întocmită de Pușkin însuși de nume sau inițiale de femei. Sînt vreo 14, din diferite straturi sociale. Dar, cum se spune, ulciorul nu merge prea des la apă... Așa i s-a întîmplat și lui Pușkin, cînd a văzut-o pe Natalia Goncearova, o tînără de 16 ani, de o frumusețe răpitoare. Era la un bal. El mărturisește : „Cînd am văzut-o pentru întîia oară, mi-am pierdut mințile !". Nu stă prea mult pe gînduri : îi cere mîna. Dar este refuzat. Pleacă în Caucaz, pe frontul de aici. Ia parte la asediul Erzerumului, în prima linie. Erzerumul, încercuit de trupele ruse, cade. În 1829 se întoarce din nou la Moscova. Din nou îi cere mîna Nataliei Goncearova și, de data aceasta, este acceptat. Căsătoria are loc în 1831. Căsnicia cu această femeie, cu care are 4 copii, este dificilă. Natalia este atrasă irezistibil de vîltoarea vieții mondene : baluri la curte, serate, recepții — în timp ce Pușkin are preocupările sale firești, între care aceea de a găsi mijloacele bănești necesare pentru acoperirea cheltuielilor cerute de această viață trepidantă. În același timp, Nataliei Pușkin îi dau tîrcoale cei atrași de frumusețea ei, între care și țarul Nicolae, care, sub pretextul unei funcții onorifice date lui Pușkin, încearcă să o rețină la curte. Dar cel mai mare necaz i-l provoacă un tînăr emigrant francez, pe nume d'Anthes, aciuat pe lîngă curtea lui Nicolae I, care este foarte insistent „în curtea" pe care o face Nataliei.

Pușkin îl provocă la duel, dar d'Anthes, ca să-și acopere intențiile, se căsătorește cu sora Nataliei, pentru a avea prilejul de a fi în preajma ei. Duelul este evitat. Dar între timp, Pușkin primește o scrisoare anonimă. Astăzi se știe cine a scris această scrisoare, care a dus la un deznodămînt tragic : Vasili Iacovici Zaviaskin, în slujba prințului I. S. Gagarin. În orice caz, în scrierea acestei scrisori și a scopului pe care-l urmăreau autorii ei (se crede că au fost mai mulți) s-a ținut seama de toate elementele care trebuiau să ducă la pierzania lui Pușkin : 1) în scrisoare se atrăgea atenția „soțului încornorat" de

idila soţiei sale cu D'Anthes ; 2) astfel se miza pe reacţia firii lui cinstite, grefată însă pe un fond impulsiv, iute, cum s-ar spune ; 3) precum şi de hotărîrea de a-şi apăra onoarea familiei, la care Puşkin ţinea foarte mult. Fitilul fiind astfel pus, şi aprins – se aştepta doar explozia. Ea s-a produs în dimineaţa zilei de 27 ianuarie 1837, la Ciornaia Recica, la periferia Petersburgului. D'Anthes trage întîi. Puşkin cade. E rănit grav. Trage totuşi şi el. Il răneşte pe d'Anthes uşor la braţ. La 29 ianuarie 1837, orele 2,45' Puşkin nu se mai află printre cei vii. Moartea poetului a înspăimîntat stăpînirea. Mii de oameni au stat în preajma casei unde a murit. Corpul lui a fost transportat noaptea lîngă o mănăstire de lîngă Mihailovski, unde a fost înmormîntat. Aşa a sfîrşit cel mai mare poet al Rusiei, dar nu şi opera lui.

Puşkin era conştient că şi-a clădit singur monumentul scriind : „Un monument aparte mi-am ridicat eu mie / Spre el cărarea gloatei nu va pieri nicicînd, / Neînduplecata frunte va creşte spre tărie / A ţarului columnă întrecînd". L-au plîns mulţi, între care şi Lermontov, a cărui soartă a fost întrucîtva asemănătoare cu a lui Puşkin. Să vorbim despre el.

Mihail Iurievici Lermontov (1814—1841), poet romantic rus, în opera sa a fost influenţat de Byron şi Puşkin, pentru care are o mare admiraţie. Şi el, ca şi Puşkin, şi-a prevăzut sfîrşitul, scriind, la 11 iunie 1831: „mă aşteaptă un mormînt scăldat în sînge".

ihail Iurievici Lermontov (1814 – 1841), născut la Moscova dintr-o familie, care avea în genealogia ei un strămoş de origine scoţiană, pe nume Lermont, înnobilat pe la 1616. La 3 ani îi moare mama, iar la 17 – tatăl. Este crescut de o bunică. Un francez din fosta armată a lui Napoleon îi este primul preceptor. Este dus de bunica sa la Piatigorsk, orăşel mult iubit de Lermontov. În poezie, ca şi în dragoste, dovedeşte precocitate. La vîrsta de 10 ani are sentimente pentru o fată de 9 ani, blondă şi cu ochi albaştri. Iubeşte apoi pe Vera Lopuhina. De asemenea şi Natalia Suşkova, cu care vizitează împreună o mănăstire. Apoi – Natalia Ivanova, care, ca şi precedentele, se va căsători şi ea cu altul. Asemenea lui Puşkin, lui Lermontov îi place Caucazul. Ca şi alţi tineri de pe vremea sa – urmează o şcoală militară. Dar preocupările sale literare nu-l părăsesc. Poeziile sale au unele afinităţi cu cele ale lui Eminescu. Sînt unele confluenţe tematice şi cosmogonice, dar şi de dragoste. Nu vom stărui asupra acestor tangenţe. Vom spune numai că poeziile lui Lermontov, ca şi cele ale lui Puşkin, nu erau pe placul autorităţilor. Şi nici proza. Astfel într-o scrisoare adresată ţarinei, Nicolae I critică cu asprime povestirea lui Lermontov – „Un erou al timpului nostru", spunînd că este „o carte jalnică, care demonstrează o mare stricăciune a autorului". Dar cea care a pus paie pe foc a fost poezia „Moartea poetului", în care Lermontov îi atacă pe cei vinovaţi de moartea lui Puşkin: „Voi care înconjuraţi tronul lacom / Călăi ai Libertăţii, Geniului şi ai Gloriei". Probabil că cei din anturajul ţarului s-au simţit „cu musca pe căciulă", cum se spune şi i-au pus gînd rău lui Lermontov. Dar să-l ascultăm pe ţarul Nicolae I, pentru a-i şti părerea: „Plăcute versuri, n-am ce spune ; l-am trimis pe Weimarn să cerceteze la Ţarskoe Selo

hîrtiile lui Lermontov. Şi dacă se vor găsi suspecte, să le reţină. Pînă una-alta am dispus către medicul-şef să cerceteze şi să vadă, dacă nu şi-a pierdut cumva minţile acest domn, iar după aceea vom proceda conform legii". Şi ţarul s-a ţinut de cuvînt : l-a exilat la Nijni-Novgorod, unde se afla regimentul ce opera în Caucaz. Drumul său spre sud n-a fost lipsit de primejdii. A fost atacat de o bandă de tîlhari, apoi s-a îmbolnăvit, întorcîndu-se la Piatigorsk, orăşelul de la poalele munţilor Caucaz, de unde de la fereastra căsuţei (care există şi azi) privea piscurile semeţe, adesea acoperite de nea ale munţilor. Se ducea zilnic la izvoare. Tot aici venea să se trateze un oarecare Martînov, un îmbogăţit de pe urma comerţului cu vinuri. Era îmbrăcat fistichiu şi într-o zi Lermontov a compus nişte versuri la adresa lui Martînov, pe care a avut imprudenţa de a i le citi. Martînov s-a supărat şi l-a provocat la duel. A încercat Lermontov a-i explica că totul n-a fost decît o glumă. Martînov s-a arătat însă neclintit în hotărîrea sa. Lermontov a încercat din nou să-l convingă, arătîndu-se gata să-i ceară scuze oriunde ar cere-o Martînov. Zădarnic ! Şi ajungînd la Tarhani, loc unde a avut loc duelul, Martînov îi spune lui Lermontov : „Trage ! trage !". Trebuia să tragă mai întîi Lermontov. El a tras, dar în aer. Sperînd că poate-poate Martînov va reveni la sentimente mai bune şi va renunţa şi el. Degeaba ! Martînov n-a înţeles gestul mărinimos al lui Lermontov. A ochit şi a tras drept în inimă. Moartea lui Lermontov s-a produs instantaneu. Nu s-a respectat nici măcar regulamentul duelului, care prevedea, ca în cazul cînd adversarul nu consimte să tragă şi el în aer, atunci cel care a tras primul să poată trage a doua oară în celălalt care refuză împăcarea. În asemenea situaţie, acest caz, se poate considera un omor premeditat, iar Martînov un asasin. Aşa s-a încheiat viaţa a doi mari poeţi ai Rusiei şi ai lumii.

Eugen Panighianţ

CA DE OBICEI, AFACERI

mark reymonds

scultă, spuse călătorul temporal primului trecător întîlnit în cale. Sînt din Secolul Douăzeci. Am la dispoziţie cincisprezece minute şi trebuie să mă-ntorc. Crezi că e prea puţin pentru a mă face înţeles ?

— Nicidecum, vă înţeleg.

— Ei ! Dar vorbeşti bine englezeşte. Cum e posibil ?

— Noi o numim amer-engleză. S-a întîmplat să-mi placă studiul limbilor moarte.

— Excelent ! Ascultă însă. Am numai cîteva minute la dispoziţie. Să ne grăbim.

— Să ne grăbim ?

— Da, da. Nu-nţelegi ? Sînt un călător temporal. Am fost selecţionat pentru această călătorie. Sînt deci cineva.

— Hm. De fapt ar fi trebuit să-ţi închipui că în zilele noastre călători temporali se găsesc pe toate drumurile.

— Ascultă, asta mă cam surprinde, dar înţelege-mă că n-am timp de discuţii. Să trecem la subiect.

— Foarte bine. Ce-ai adus ?

— Cum adică, ce-am adus ? Celălalt oftă.

— Nu te-ai gîndit că trebuie să obţii unele evidenţe că ai fost în viitor ? Dar totodată te previn, cu această ocazie, că paradoxurile implicate de călătoria în timp te împiedică să iei înapoi orice conştiinţă care ar putea altera trecutul. La întoarcere mintea îţi va fi goală în privinţa celor ce ţi s-au întîmplat aici.

Călătorul temporal clipi a neîncredere.

— Chiar aşa?
— Întocmai. Totuşi aş încerca un mic tîrg cu tine.
— Ascultă, am impresia că am picat în discuţia asta cu douăsprezece propoziţii mai încolo. Cum adică tîrg?
— Aş vrea să schimb cu tine ceva din secolul meu pe ceva din secolul tău, deşi, ca să fiu cinstit, aproape totul din perioada voastră nu mai reprezintă pentru noi decît un interes, cel mult, istoric.
Ochii trecătorului străluceau într-un mod ciudat. Îşi drese vocea şi continuă. Totuşi, am aici un cuţit atomic de buzunar. Nici măcar nu îndrăznesc să-ţi spun ce avantaje are asupra cuţitelor din perioada voastră.
— În regulă. Mi-au mai rămas doar zece minute, dar acum îmi dau seama că ai dreptate. Trebuie să mă-ntorc cu ceva care să dovedească faptul că am fost aici.
— Şi cuţitul meu o va dovedi, aprobă trecătorul.
— Sigur, sigur. Ascultă, sînt puţin dezorientat. M-au luat pentru treaba asta în ultima clipă — nu vroiau să rişte pe vreunul din tipii ăia — ştii, profesori. Asta e cel mai haios cuţit pe care l-am văzut vreodată. Dă-mi-l ca dovadă.
— O clipă, prietene. De ce să-ţi dau cuţitul? Ce poţi să-mi oferi în schimb?
— Dar eu sînt din Secolul Douăzeci!
— Hm. Iar eu din Treizeci.
Călătorul temporal îl privi pentru o clipă prelung, apoi se hotărî.
— Ascultă tipule, nu prea am timp. Iată, de pildă, ceasul...
— Hm. Şi mai ce?
— Păi, şi banii, uite-i.
— De ăştia se interesează numai numismaţii.
— Ascultă. Eu sînt cel care trebuie să fac dovada că am fost în secolul Treizeci.
— Desigur, numai că afacerile-s afaceri, cum spune proverbul.
— Pe toţi dracii, ce grozav ar fi fost să fi avut un pistol.
— În epoca asta pistoalele sînt inutile, adăugă celălalt mofturos.
— A, nu, doar aşa dacă aş fi avut, murmură celălalt mai mult pentru sine. Ascultă, însă, tipule, timpul meu se scurge cu fiecare clipă. Ce-ai mai vrea? Vezi prea bine ce am: hainele, portofelul, puţini bani, un port-chei, o pereche de pantofi...
— Eu unul aş vrea să facem tîrgul, dar lucrurile pe care mi le poţi oferi tu nu sînt prea valoroase. Poate ai vre-un obiect de artă, — un Al Capp original sau ceva de felul ăsta. Călătorului temporal mai că-i venea să plîngă.
— Ascultă, arăt eu ca unul care umblă la el cu obiecte de artă? Îţi dau orice, cu excepţia pantalonilor, pe cuţitul ăsta haios.
— Aha!, vrei vasăzică să-ţi păstrezi pantalonii? Ce intenţionezi, vrei să-mi tragi un Anglo? Sau perioada ta precede termenul?
— Anglo... şi mai cum? Nu pricep nimic.
— Păi, eu sînt şi etimolog...
— Îmi pare rău, dar...
— E o îndeletnicire fascinantă, spuse trecătorul. Cît despre expresia Să-mi tragi un Anglo, termenul Anglo a intrat în circulaţie în perioada 1850—1950. El desemna o persoană din estul Statelor Unite, în principal un descendent de englez, care s-a stabilit în New Mexic sau Arizona, curînd după eliberarea lor. Cred că ăsta era termenul utilizat la vremea respectivă în Mexic. Spaniolii şi indienii îi cunoşteau pe cei din est sub numele de Anglos.
Călătorul temporal interveni disperat.
— Ascultă, tipule, ne îndepărtăm din ce în ce mai mult...
— Retrasînd istoricul provenienţei acestei expresii întîlnim alte două semnificaţii colaterale. Mai întîi faptul că aceşti Anglos au devenit cei mai bogaţi afacerişti ai secolului douăzeci. Atît de bogaţi, încît în curînd aveau să domine lumea cu dolarii lor.
— Bine, bine. Le ştiu pe astea. Personal n-am avut niciodată suficienţi dolari pentru a-i domina pe alţii, dar...
— Ei bine, esenţial este că Anglos au devenit, în acelaşi timp, şi vrăjitorii financiari ai lumii, cei mai şireţi vînzători, cei mai eficace comercianţi, cei mai competenţi oameni de afaceri.

Călătorul temporal aruncă rapid o privire disperată pe cadranul ceasului. Numai trei...
Al treilea factor provine dintr-un trecut şi mai îndepărtat. La un moment dat, era o minoritate rasială, pe care mulţi dintre Anglos o dispreţuiau, numită Joos. Mulţi ani a fost folosit termenul — a trage un Joo — adică a reduce preţul. Pe măsură ce Anglos şi-au asumat dominaţia monetară, termenul a evoluat de la „A trage un Joo“ la „A trage un Anglo!“ şi astfel a ajuns în zilele noastre, deşi nici Anglo nici Joo nu mai există ca rase diferite.
Călătorul temporal îl privea năuc.
— Şi n-o să pot duce cu mine înapoi această poveste unuia pe nume Lary. Aruncă încă o privire asupra ceasului şi gemu. Repede, repede, să facem tîrgul. Îţi dau totul pentru cuţitul atomic!
Şi tîrgul s-a făcut. Cetăţeanul Secolului Treizeci s-a dat înapoi cu prada în mîini privind cum cetăţeanul Secolului Douăzeci, gol goluţ dar fericit, ţinînd strîns în mînă cuţitul atomic, dispărea uşor din vedere.
Pentru o vreme, cuţitul rămase suspendat în aer, apoi, cînd călătorul temporal dispăru complet, căzu la sol.
Cel'alalt se apropie, îl ridică şi il puse la loc în toc. „Chiar mai naiv decît mă aşteptam“, murmură pentru sine. Trebuie să fi fost unul dintre primii. Evident poţi duce cu tine lucruri înainte în timp, devreme ce acesta este sensul curgerii naturale a dimensiunii, dar nu poţi căra nimic, nici măcar memoria, înapoi împotriva curentului.
Aşa că îşi continuă drumul acasă.
Cu mîinile pe şolduri, Marget îl aştepta în prag.
— Pe unde dracu ai umblat?, se repezi ea cu gura.
— N-ar trebui să mă cerţi, scumpo. Pe cînd mă-ntorceam acasă, iar am întîlnit un călător temporal.
— Ah, nu!...
— Şi de ce nu? Dacă nu l-aş fi întîlnit eu, l-ar fi întîlnit altcineva.
— Dar ai deja dulapurile burduşite cu...
— Ei şi tu Marget, n-o lua aşa. Poate că zilele astea vreun achizitor pentru muzee...
Sceptică, Marget ridică din umeri şi intră în casă.

umiți-o Poarta Stelelor.

De trei milioane de ani orbita în jurul lui Saturn în așteptarea unui moment al destinului ce părea că nu va veni niciodată. Pentru a o construi, un satelit fusese sacrificat și resturile lui încă o mai însoțeau pe orbită.

Acum, lunga așteptare luase sfîrșit. Pe încă o altă lume, inteligența se născuse și scăpase din leagănul planetar. Un experiment străvechi era pe cale să-și atingă țelul.

Cei care-l începuseră, atît de demult, nu fuseseră oameni și nici nu semănaseră lor. Erau însă făpturi din carne și oase și cînd priviseră, cu venerație și uimire, în hăurile spațiului cosmic, se simțiseră singuri. Iar cînd, în cele din urmă, au dobîndit puterea de a călători, s-au îndreptat spre stele.

În explorarea lor întîlniseră multe forme de viață și priviseră evoluția la lucru pe mii de lumi. Văzuseră cît de des prima scînteie a inteligenței scăpărase o clipă, pentru a se stinge apoi în noaptea cosmică.

Și pentru că în întreaga Galaxie nu găsiseră nimic mai de preț decît inteligența, îi încurajaseră zorii pretutindeni. Deveniseră astfel fermieri pe cîmpiile stelelor ; semănau și uneori recoltau.

Iar alteori, hotărîți, trebuiau să plivească.

Marii saurieni pieriseră de mult cînd, după o călătorie care durase deja o mie de ani, nava exploratoare intrase în Sistemul Solar. Trecuseră în goană peste înghețatele planete exterioare, se opriseră puțin deasupra deșerturilor muribunde de pe Marte, pentru a coborî în cele din urmă spre Pămînt.

Exploratorii vedeau desfășurîndu-se sub ei o lume fremătînd de viață. Ani la rînd au studiat, au colecționat, au catalogat. Iar cînd au înțeles totul, au început să modifice. Au refăcut destinul multor specii din oceane și de pe uscat. Dar, pentru cel puțin un milion de ani, nu puteau ști care dintre experimentele lor avea să reușească.

Erau răbdători, dar nu nemuritori, iar celelalte lumi îi chemau pentru că erau atîtea de făcut în acest univers cu sute de miliarde de stele. Așa că s-au îndreptat încă o dată spre abisuri, știind că nu se vor mai întoarce niciodată.

Nu mai era nevoie de ei. Servanții pe care-i lăsaseră în urmă aveau să facă restul.

Pe Pămînt, glaciațiunile au venit și au trecut, în timp ce deasupra lui, neschimbată, Luna își purta secretul. Într-un ritm și mai lent decît al ghețurilor polare, valul civilizațiilor a crescut și a descrescut de-a lungul Galaxiei. Teribile imperii, stranii și minunate, s-au ridicat și au pierit, trecîndu-și cunoștințele urmașilor. Pămîntul însă nu fusese uitat, dar o nouă vizită n-ar fi servit la nimic. Era și el una din milioanele de lumi tăcute, din care, pînă la urmă, atîtea de puține vor vorbi.

Acum, printre stele, departe, evoluția atinsese noi culmi. Exploratorii Pămîntului ajunseseră de mult la limita vieții organice ; iar atîta timp cît mașinile lor deveniseră mai bune decît corpurile lor, venise vremea să se mute. Mai întîi își transferaseră creierele și conștiința în noi și strălucitoare locuințe din metal și plastic. În ele hoinăreau printre stele. Nu mai construiau nave cosmice pentru că ei înșiși erau acum nave cosmice.

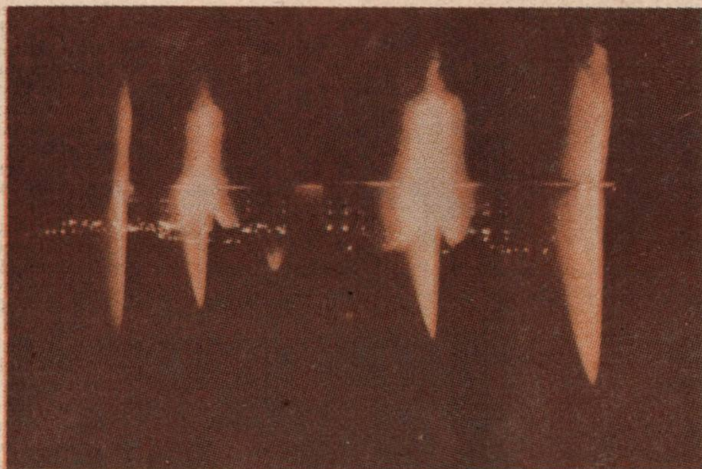
Dar vremea Entităților-Mașini avea să treacă și ea. În căutarea lor neîntreruptă, învățaseră să-și înmagazineze cunoștințele în înseși structurile spațiului și să-și păstreze conștiința în eternitate în înghețate structuri de lumină. Puteau, în sfîrșit, deveni ființe de lumină, liberi de tirania materiei.

Odată transformați în energie pură, pe miile de lumi, carcasele goale, părăsite, orbecăiră pentru o vreme într-un dans al morții, pentru a se prăbuși în cele din urmă în descompunere și uitare.

Erau acum Zeii Galaxiei, dincolo de atingerea timpului. Puteau călători după dorință printre stele și se puteau strecura, ca un abur subtil, printre cele mai mici interstiții ale spațiului. Dar în ciuda puterilor lor dumnezeiești nu uitaseră că au pornit dintr-o mocirlă călduță a unor mări dispărute.

Și se interesau de experimentele începute de strămoșii lor.

În românește de Mihai Bădescu

ADRIAN

red că numele lui era Adrian. Dar asta nu mai are nici o importanță.

Avea mîinile adinc băgate în buzunarele hainei și se îndrepta agale spre casă. Se întorcea din oraș pe jos, străbătînd aceleași străzi liniștite, mărginite de copaci și tufe verzi care își aplecau frunzele pline de sevă deasupra asfaltului încremenit. Pașii săi ușori, ca de cauciuc, îl purtau pe sub lumina albă a becurilor cu neon, dincolo de care se ascundea cerul.

Părăsise clădirea Institutului Astronomic tîrziu, cînd peticul de pămînt pe care se afla orașul își întorcea fața de la soare. Văzduhul obosit se scurgea în văpăi peste linia orizontului, inundînd cu lumina sa încăperile, acum părăsite, în care el descoperise, de dimineață, acea lume incredibilă. Lumea care le era interzisă. Da, era sigur de ea, o considera tot atît de reală și palpabilă ca a lui, dar colegii săi, cînd le anunțase descoperirea, nu fuseseră destul de convinși și cereau probe solide. Existența ei va fi probată abia a doua zi cînd toți, absolut toți locuitorii planetei vor lua cunoștință de ea. Pînă atunci demonstrația va fi pusă la punct. Computerele mai lucrau singure la definitivarea unei demonstrații clare, pe înțelesul tuturor, dar se ducea acasă să se odihnească un pic, își căuta liniștea, încercînd să se gîndească la prietenii lui care nu prea îl băgau în seamă, la soția sa care îl aștepta cu masa pusă, probabil ca să scape mai repede de o grijă, și la multe, multe alte lucruri.

S-a oprit o clipă să-și aprindă o țigară și gîndurile sale zburară fîlfîind din aripi. Atunci s-a produs atacul. Luminile orașului s-au stins brusc și bolta cerească apăru în toată măreția ei, cu puzderie de stele ca o pulbere de diamant presărată pe fundul ruginit al unui capac de ceas oprit de secole. Din adîncurile orașului, din toate lucrurile îngropate sub timp se ridica un val de neliniște. O spaimă bizară, uitată de mult, apăsa vibrînd tîmplele ființelor. Și el era acolo, neputincios, așteptînd ca suflul exploziilor să-l pulverizeze în vid.

Nu știu ce senzație a fost aceea care m-a cuprins. Parcă inconștient, am tras de maneta roșie. Timpul a încremenit și toată voința mea s-a prăbușit în globul transparent. Pentru el am fost ca un fulger, poate mai puțin.

De atunci, nu mai întorc niciodată privirile înapoi. Mi-e teamă că nu-l pot privi. Imaginea lui este mereu în spatele meu. Asta-i tot ce am putut face pentru el și nu mă blamez. În definitiv, nu i-am salvat decît imaginea. Restul a rămas pe planeta pîrjolită. Cred că pedeapsa Consiliului Galactic nu va fi prea severă. Și totuși, nu știu de ce, nu mai are nici o importanță dacă numele său era Adrian sau nu.

Tudor Stancu

Cafenea literară madrilenă

I IDEI, IDEI, IDEI

Fiecare idee, spunea un mare filosof contemporan, este, în mod necesar, parțială, insuficientă. În filosofie, și-n orice alt domeniu, originalitatea se reduce la definiții incomplete. Să fie oare adevărat ? Por que España ? (pentru ce Spania ?). Ar fi oare suficient să stăm de vorbă cu Paco Umbral pentru a ne povesti „Spleen de Madrid", cu Felix Grande pentru a ne aminti „Memoria del Flamenco", cu Miguel Delibes să facem o plimbare prin „Castilla", pentru a învăța „el castellano" și a-i cunoaște pe „los castellanos" sau să-l ascultăm pe Fernando Dragó narîndu-ne „Una Historia Magica de España" ?.

Mai este necesar să anunțăm încă o dată dragostea și simpatia profundă, inefabilă, mișcătoarea și „subyugadora emoción ante la figura del bueno, del gran soñador Alonso Quijano" ? Ar fi oare suficient ? Idei, idei suficiente, idei insuficiente.

● **Generația lui '27.** Din punct de vedere istoric, denumirea pare destul de feri-

cită şi a făcut carieră fiind acceptată atît de critica „jurnalistică" cît şi de marea istorie a literaturii în detrimentul altor denumiri cum ar fi „promoţia de avangardă" sau „generaţia dictaturii". Dar problema care se pune este dacă i se poate atribui întregului grup de poeţi ai respectivei generaţii aceeaşi fidelitate faţă de estetica lui Góngora. (Reamintim că în 1927 se-mplineau 300 de ani de la moartea mentorului estetic.)

Dacă-i separăm pe poeţii care i-au studiat stilul (Dámaso Alonso), şcoala (Gerardo Diego) sau pe Rafael Alberti care-l continuă cu a sa „A treia singurătate", grupul de „valores góngorinos" al Generaţiei '27 rămîne redus (subliniа Guillermo Diaz-Plaja). Este adevărat că Jorge Guillén este cel mai aproape de Góngora, dar putem spune acelaşi lucru despre Pedro Salinas sau Vicente Aleixandre ?

Sau despre Lorca, Prado, Cernuda şi Altolaguirre ?. Iar în ceea ce-l priveşte pe Miguel Hernández, benjaminul generaţiei, acesta se situează mai aproape de Calderón decît de autorul „de las Soledades". Marele cordobes, **don Luis de Góngora** s-a născut în 1561 şi a murit în 1627. El introduce un element nou în poezia spaniolă : ironia, muşcătura, satira. Iar pe de altă parte, vine cu eleganţa sa „castiză", aristocratică, cordobesă. Că don Luis Góngora este o actualitate permanentă ne-o demonstrează ultimele apariţii în peisajul literaturii spaniole : „Antologia poetică în onoarea lui Góngora", subintitulată **„De la Lope de Vega la Ruben Dario"** de Gerardo Diego (Alianza Editorial, Madrid, 1980), „Romances de Góngora" în îngrijirea lui José Maria de Cassio (aceeaşi editură, 1980), şi „Soledades" (cu faimosul prolog din 1927) de Dámoso Alonso.

● Dacă modernismul la Valle Inclan şi la Baroja nu mai trebuie demonstrat, preocuparea enormă pentru limbaj la genialul şi independentul Miguel de Unamuno (care nu permitea să fie clasificat nici ca modernist, nici ca aparţinînd generaţiei de la '98) nu coincide în mare măsură cu problema cheie care-i unea pe modernişti ?.

● Obsesia războiului civil continuă să domine narativa spaniolă. Iar în „Largo Noviembre de Madrid" (Bruguera, 1980) Juan Eduardo Zuniga vine să ne confirme această idee.

● Juan Goytisolo, rebelul permanent din literatura spaniolă, reuşeşte în ultimul său roman „Makbara" să ne dea o construcţie literară pură — este o altă idee care ne-ar întregi intenţia noastră.

● „Poezia mea continuă să fie profund revoluţionară, declara de curînd Gabriel Celaya cu ocazia apariţiei ultimei **sale cărţi «Memorias Inmemoriales», pentru că eu** continui să fiu comunist". „Această carte este într-un fel un rezumat al operei mele, al întregii mele vieţi, al tuturor experienţelor mele". Idei, idei, idei.

II ÎN LOC DE... DEFINIȚIE

Nu ne-am propus aici să dăm o definiție a Cafenelei deoarece toată lumea știe (și dicționarele o confirmă) că aceasta este un local public în care se consumă cafea (ceai, băuturi alcoolice, etc.) ; uneori se practică chiar și jocuri de... noroc. Dar, alteori, pe lîngă cele amintite mai sus se mai „consumă" și altceva, se mai „consumă idei". Iar cînd ideile sînt... literare, n-am putea vorbi de „cafenea literară" ?. Dar probabil, nu aceasta este problema, nu aceasta este ideea. Mai grav este altceva : ajungînd să frecventezi un asemenea local, indiferent ce, cum și cînd ai consumat, înseamnă că ai devenit, deja, un ins „aparte", pentru a nu folosi cuvîntul „suspect". Ai ajuns să fii un personaj „de cafenea" ceea ce presupune o multitudine de calificări, de etichete, de care, probabil, nu vei scăpa mult timp. Dar aceasta este o altă idee.

● „În inima capitalei, pe străzi încă vii, pline de mișcare, se-nălța odinioară, lîngă Palatul Telefoanelor, renumita Terasă a Cafenelei", regretată nu numai de Tudor Arghezi, pentru că înainte de toate „o cafenea serioasă e pentru artiști o universitate".

III ÎN LOC DE... ISTORIE

Cu străzile și glorietele sale scăldate-n lumină de cer coborît din pînzele lui Velásquez și avînd ca fundal maiestuoasa Sierra de Guadarama, Madridul, leagănul spiritual al lui Lope de Vega, Calderón și Quevedo, a atras în permanență pe cei care și-au dorit reușita pe drumul dureros al artei.

În vestitele „los mentidores" de Madrid — vechea denumire a viitoarelor „Tertulias de Café" — inteligența-și caută popularitatea și recunoașterea, prin comentariul caustic al știrilor de la „Corte". Era un Madrid, care începînd cu perioada lui Filip al II-lea, își trăia neliniștile artistico-literare în zona din jurul Pieții Mayor și Puerta del Sol, ce ajungea pînă-n Paseo del Prado, pe calle Atocha — zonă ce, cu timpul, se extinde mult și capătă o efervescență deosebită odată cu perioada romantică.

Este perioada în care Spania își definește propria conștiință artistică (sinuciderea lui Larra, simbol al societății literare a timpului său, exaltată, impulsivă, generoasă, romantică, își are contribuția sa) iar „cafeneaua literară" — scenă indispensabilă a discuțiilor, a dezbaterilor de artă — se extinde în saloane, iar „tertulias", între care „Café del Principe" (denumită și Parnasillo), devin celebre.

Aici își făceau permanent apariția un Espronceda palid, fin și impetuos, un Santos Alvarez enigmatic sau un Zorilla mlădios și impozant după cum ni-l înfățișează Ezquivel în tabloul său „Los poetas contemporáneos" aflat în Muzeul de Artă Contemporană din Madrid.

...Astăzi, Cafeneaua literară madrilenă nu și-a pierdut deloc personalitatea sa distinctă și importanța ca izvor permanent de idei întru artă, chiar dacă scena discuțiilor, dezbaterilor interminabile s-a mutat la „Ateneu", la „Gijón", la „Antonio Machado", la „Institut", la „Nebraska" sau în orice altă „cafetería" madrilenă la o „comida" : „la honra", umorul dramatic, picarescul, donjuanismul, misticismul, „la soledad", spiritul critic dar, mai ales, „la locura", au rămas neschimbate.

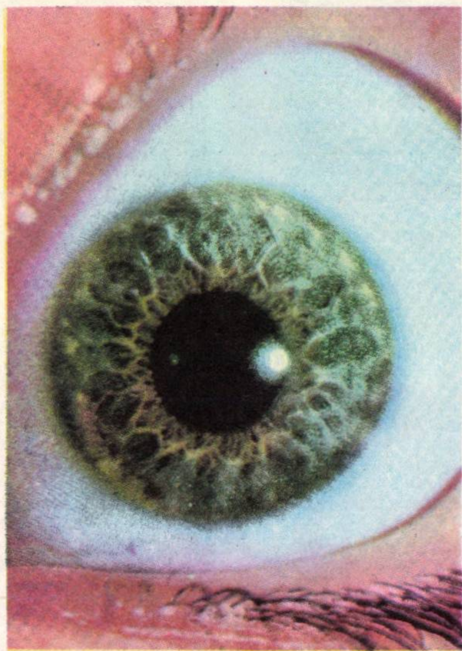
Dorel Filipescu

HEROINA ULTIMA STAȚIE ?

Thailanda. Drogurile confiscate sînt aruncate în foc

opium şi IRESPONSABILITATE

HEROINA ultima staţie?

STRICT AUTENTIC

-ar putea ca unii dintre cititori, privind aceste fotografii, să fie tentaţi a crede că imaginile au fost decupate dintr-un film de groază sau că pur şi simplu au fost... aranjate pentru a stîrni senzaţie.

Vă încredinţăm că ele sînt strict autentice.

Una dintre ele înfăţişează dezastrul provocat pe una din autostrăzile din R.F. Germania pe care, într-o zi din vara anului 1983, circula venind sau plecînd de acasă, un individ oarecare...

Priviţi, vă rog, şi fotografia cealaltă. Aţi putea crede că acest individ este cel mai cumsecade om din cîţi sînt sub soare. Individul din fotografie este autorul celei mai oribile crime în masă din întreaga istorie a Statelor Unite. În doar cîteva minute, insul din fotografie a ucis cu sînge rece 21 persoane, între care şi copii.

Fotografia de pe pagina următoare, sus, are povestea ei. Este vorba despre un soldat vest-german, membru al unei unităţi de motorizate. Şi care soldat, într-una din zile, pe cînd se ducea la instrucţie, a trebuit să treacă peste un pod. Ei bine, în timp ce se afla la mijlocul lui, i s-a părut că drumul drept n-ar fi cel din faţă, ci unul perpendicular pe axul podului.

Şi pentru că aşa i s-a părut lui că e bine, a acţionat scurt maneta, a blocat şenila de pe partea stîngă în timp ce şenila din dreapta a descris un arc de cerc şi comandîndu-şi apoi „înainte!“ a rupt zidul din beton care străjuia podul şi s-a prăbuşit în apele rîului fără a mai reveni la suprafaţă.

Poza aceasta e făcută de un amator ocazional. Ea surprinde momentul în care tancul se află la jumătatea drumului dintre şosea şi suprafaţa apei.

Întîmplarea imortalizată de amatorul aflat în apropiere a fost şi ea posibilă pentru că...

Priviţi, stimaţi cititori, şi celelalte poze din paginile următoare.

Prima, a doua, a treia...

S-ar zice că nu există nici

o legătură între ele. La prima vedere așa s-ar părea. Ele au însă un liant foarte puternic. În toate este vorba despre oameni — uneori epave umane — căzuți în patima stupefiantelor.

A FOST MEDICAMENT

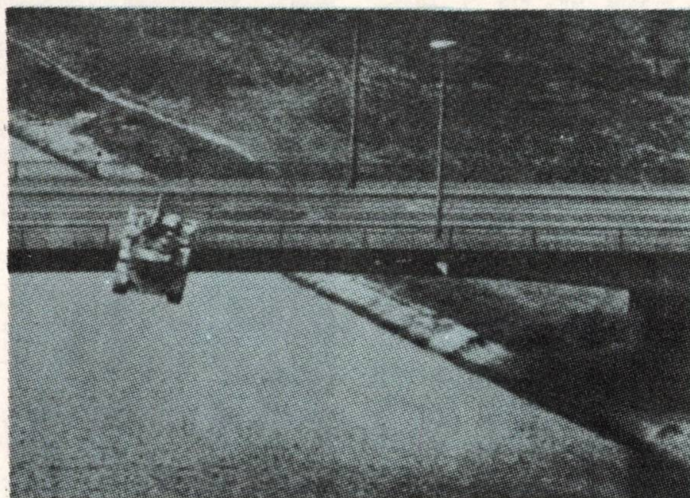

fectele unora dintre stupefiante sînt cunoscute omului din timpuri imemoriale. Cele mai vechi date despre opium au fost găsite pe tăblițele sumeriene de lut datînd de peste 4 000 de ani înaintea erei noastre. Mai tîrziu, veștile despre efectele tămăduitoare ale opiumului au ajuns, prin Babilon, în Persia și Egipt.

Grecii și arabii antichității foloseau și ei opiumul în scopuri medicale, cum am spune astăzi.

Datele cele mai vechi despre cultivarea macului — planta din care se extrage opiumul — provin din India secolului al XI-lea. În China opiumul a fost dus de arabi prin secolele X—XI.

Efectele opiumului erau cunoscute și de locuitorii Evului Mediu european, care îl foloseau sub formă de tinctură de opium pentru tămăduirea diferitelor boli.

Pentru prima dată macul a fost cultivat în mod sistematic în Nordul Indiei și în Birmania de către colonizatorii englezi. Mai tîrziu tot ei, împreună cu olandezii, au fost cei care au extins culturile de mac pe zone întinse din Birmania, Thailanda și Laos, formînd așa numitul „triunghi de aur".

Care triunghi mai există și astăzi !

În timpul războiului din Vietnam, „triunghiul de aur" a produs 80% din producția mondială de opium. Cantitatea respectivă a fost preluată aproape în întregime de Statele Unite, care o transporta nu numai cu avioanele militare, dar pînă și în sicriile soldaților căzuți în Vietnam.

După înfrîngerea americanilor în Vietnam, cantitatea de mac cultivată în această zonă a scăzut de la 1 000 tone anual la numai... 600 tone. La aceasta au contribuit în bună măsură și acțiunile întreprinse în urmă cu cîțiva ani de autoritățile thailandeze, care au distrus o mare parte din laboratoarele clandestine și i-a speriat pe „regii opiumului".

După aceea centrul de greutate al cultivării macului s-a mutat în „Semiluna de aur", regiune centrată în jurul Pakistanului. Aici se produc anual peste 1 700 tone opium. Numai în Pakistan s-au cultivat anual plante din care s-a produs între 1980—1983, cîte 800 tone opium.

În Europa Occidentală stupefiantele ajung trecînd prin Iran și Turcia. În mod ilegal, bine-nțeles. Noul regim instalat în Iran a introdus însă pedepse foarte severe împotriva traficanților de droguri și a interzis cultivarea macului.

Bandele de traficanți au organizat însă repede rețele noi. După datele Interpolului, heroina fabricată ilegal în vestul Pakistanului este transportată pe mare de la Karachi, prin Grecia, Italia și Olanda.

Dar pentru alimentarea lumii „civilizate" cu droguri lucrează și o altă zonă a lumii: Columbia, Bolivia, Peru, Ecuador și Jamaica. Comerțul cu cocaină este apanajul mafiei columbiene, în ciuda faptului că această țară nu fabrică cocaină ! Zona geografică a Caraibelor este ideală din punctul de vedere al comerțului ilegal cu stupefiante.

Conform datelor publicate de Oficiul american de luptă împotriva drogurilor numai Jamaica aruncă anual peste 1 900 tone marijuana pe piața americană. Dar americanii înșiși au început să cultive ilegal, în special în California, cînepă indiană, care a devenit o ramură foarte rentabilă a agriculturii din acest stat american.

Mare cultivatoare de mac era și Turcia. În anul 1971 guvernul turc, sub presiunea diplomatică a Washingtonului și cu promisiunile de ajutor ale

acestuia, a interzis însă cultivarea în țară a macului, sistind în felul acesta exportul de opium. Pînă atunci două treimi din cantitatea din opium din Turcia lua drumul Statelor Unite prin intermediul porturilor franceze — Marsilia mai ales — care alcătuiau așa numit „filieră franceză". Numai că porturile franceze nu constituiau doar o simplă aruncare de ancoră. În docurile marsiliene existau laboratoare speciale unde opiumul era rafinat obținindu-se din el heroină pură.

Cum însă pentru Turcia cultivarea macului avea o dublă importanță economică — pe de o parte el aducea în țară sume importante în valută, pe de altă parte asigura locuri de muncă pentru un mare număr de agricultori — în anul 1975 cultivarea macului a devenit din nou o problemă importantă pentru agricultura Turciei. Astfel, Turcia a reluat vechea îndeletnicire.

Ca și Mexicul de altfel. La jumătatea anilor '70 regiunea Sierra Madre din Mexic este descoperită drept una din sursele cele mai importante unde se cultivau plante pentru stupefiante. Mai întîi cînepa, care asigura o mare parte din cantitatea necesară celor 45 milioane americani consumatori de marijuana și hașiș.

Datorită climatului adecvat, terenurilor greu accesibile și deci greu controlabile, regiunea a devenit repede un centru deosebit de intens cultivat cu mac și cînepă.

Ajutați tehnic și material de indivizi și organizații din lumea interlopă americană, țăranii mexicani din Sierra Madre au început să defrișeze pădurile făcînd luminișuri pentru cîmpurile de mac.